

Rudolf Steiner

**NECESITATE ȘI LIBERTATE ÎN
DESFĂȘURAREA EVENIMENTELOR ÎN
LUME ȘI ÎN ACȚIUNILE UMANE**

GA 166

Ciclu de cinci conferințe ținut la Berlin între 25 ianuarie și 8
februarie 1916

Traducere de Andrea Dumitrescu

Traducere după:

Rudolf Steiner

***Notwendigkeit und Freiheit im Weltengeschehen und im
menschlichen Handeln***

După stenograme neverificate de conferențiar

Numărul bibliografic (GA) 166 în Operele Complete
(Gesamtausgabe)

© 2024 Biblioteca antroposofică, pentru prezenta traducere în
limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

CUPRINS

Meditația pentru luptători și pentru cei căzuți în luptă.....5

CONFERINȚA I – Berlin, 25 ianuarie 1916.....6

Dilemă între presupunerea unei necesități absolute și premisa necesară a libertății. Tabelul antinomiilor lui Kant. Limitele capacității umane de cunoaștere. Exemplu numeric. – Conceptele din lumea fizică nu se pot aplica pentru ceea ce depășește lumea simțurilor. Prin influența lui Ahriman și Lucifer în lumea fizică este posibil întotdeauna să demonstrezi atât un lucru cât și opusul lui. Ceasul din Praga și legenda lui. Simțul pentru existența lui Lucifer și Ahriman. Exemplul grupului ucis de stâncă. Tot ce se petrece fizic are la bază lumea elementară. În spiritual, adevărul arată adesea diferit decât în fizic. Evenimentul fizic și cel spiritual împreună formează întregul. În planul elemental lucrează entități. În suprasensibil domnește o cu totul altă ordine a evenimentelor decât în lumea fizică. În fizic poți demonstra, în supranatural nu poți decât să privești. Misterul de pe Golgota, un act liber. Antinomia: adâncirea religioasă a multor oameni și negarea nemurii de către Haeckel în urma războiului mondial.

CONFERINȚA a II-a – Berlin, 27 ianuarie 1916.....32

Legenda ceasului de la Praga și influența puterilor Ahrimanice și Luciferice. Necesitatea rigidă din natură model al viziunii științifice asupra lumii. În lumea fizică se aplică legea cauzei și efectului. În desfășurarea istorică, evenimentele trebuie judecate după valoarea lor intrinsecă. O judecată negativă asupra „Faustului” lui Goethe. Simpatia (luciferic) și antipatia (ahrimanic) întunecă obiectivitatea judecății. În acțiunile umane libertatea și necesitatea sunt împlinite. Trecutul nostru acționează în noi ca necesitate. Prezentul face

posibil actul liber. În natură vedem trecutul, necesitatea, care a fost cândva actul liber al zeilor. Ceea ce la un moment dat este trăit în libertate, se transformă într-o necesitate. În natură vedem gândurile trecute ale zeilor. Ceea ce astăzi gândim și trăim în noi va deveni cândva natură exterioară.

CONFERINȚA a III-a — *Berlin, 30 ianuarie 1916*.....59

Folosind exemplul a trei învățători, sunt prezentate trei atitudini față de viață: una în sens ahrimanic de a repeta ceea ce a dat rezultate, una în sens luciferic de a evita greșelile trecute și una în sensul dezvoltării progresive de a observa fără a judeca elementul viu din trecut, a-l asimila și învăța din el pentru viitor. Lanțul cauzelor evenimentelor în care sunt implicați oameni nu se poate urmări până la capăt în ceea ce a precedat în plan fizic, întrucât poate interveni ceva predeterminat în viața dintre moarte și naștere. Exemplul poștaşului și al însoțitorului său. În om se unesc ființa fizică dată prin ereditatea și ființa individuală care vine din lumea spirituală. Sufletul învață și se întărește însoțind de-a lungul vieții omul fizic în acțiunile sale. Exemplul cu oglinda pentru atitudinea corectă față de ceea ce trăim, astfel încât să purtăm în mod viu trecutul în viitor.

CONFERINȚA a IV-a — *Berlin, 1 februarie 1916*.....82

Imposibilitatea de a înțelege necesitatea istorică a evenimentelor fără a privi evoluția de-a lungul marilor intervale de timp. Confluența lumii romane cu triburile germanice ca bază a dezvoltării istorice ulterioare. Ceea ce urmează să se întâmple este decis prin impulsurile spirituale care se revarsă în evenimentele istorice. Pentru Spinoza, libertatea este o iluzie. La ceea ce este efectuat din necesitate de către om conștiința se deconectează. Când suntem deplin conștienți putem acționa doar liber, din proprie voință. Deosebirea între o acțiune nereușită și o acțiune rea din punct de vedere moral. Căința și

pedeapsa au rolul să extindă conștiința asupra faptei. Trebuie să privim obiectiv faptele nereușite, pentru ca ele să poată lucra în suflet. Deosebirea între necesitatea fizică și cea spirituală. Exemplul lui Goethe. „Faust” a apărut din necesitatea evoluției omenirii. Cea mai mare libertate este atunci când faci ceea ce este necesar în istoria lumii. Pentru ca în lume să intre noi impulsuri ale evoluției este necesar să existe un gol în desfășurarea evenimentelor în lume. Necesitatea și libertatea sunt inverse pentru trupul fizic și cel eteric. Prin asumarea necesității spirituale ne facem liberi față de planul fizic. Evoluția necesită ca impulsurile spirituale să fie asumate, astfel încât să rezulte ceea ce este just pentru viitor.

CONFERINȚA a V-a — Berlin, 8 februarie 1916.....107

Eul trăiește în planul fizic ca un act de voință. În Evul Mediu omul încă mai percepea auricul. A pierdut această capacitate pentru a se putea dezvolta către libertate. Prin dezvoltarea naturală în viitor omul va avea o voință din ce în ce mai slabă. Tendința deja prezentă ca oamenii să fie împinși din exterior pentru a face ceva. Prin știința spiritului se dezvoltă o conștiință a elementului auric și o întărire a voinței. Oamenii de știință visează despre natură, rezultatul este eliminarea voinței. Exemplificare din cartea „Psihologie fiziologică” de Ziehen. Impulsurile religioase prin îmbătăre, înflăcărare a pornirilor fără înțelegerea conceptelor. Visul și beția domină oamenii. Oamenii trebuie să conștientizeze necesitatea interioară prin care să-și dezvolte libertatea. Eul la care oamenii au avut sarcina să se înalțe în a cincea perioadă postalanteană se va pierde în a șasea perioadă dacă oamenii nu se străduie să îl umple cu conținut spiritual. „Eu” exprimă legătura omului cu Iisus Christos. Înțelegerea Eului duce la amintirea vieților trecute.

Note.....139

În anii de război, Rudolf Steiner a rostit următoarele cuvinte înaintea de fiecare conferință pe care a ținut-o în cadrul Societății Antroposofice din țările afectate de război:

Să ne gândim din nou la cei care se află afară pe câmpurile unde acum se decid evenimentele grave ale vremii:

Spirite ale sufletelor voastre, păzitoare active,
Fie ca aripile voastre să aducă
Iubirea rugătoare a sufletelor noastre
Oamenilor de pe Pământ încredințați pazei voastre,
Încât, unită cu puterea voastră,
Ruga noastră să radieze ajutând
Sufletelor pe care le caută cu iubire.

Și pentru cei care au trecut deja prin poarta morții ca urmare a acestor evenimente:

Spirite ale sufletelor voastre, păzitoare active,
Fie ca aripile voastre să aducă
Iubirea rugătoare a sufletelor noastre
Oamenilor din Sfere încredințați pazei voastre,
Încât, unită cu puterea voastră,
Ruga noastră să radieze ajutând
Sufletelor pe care le caută cu iubire.

Și Spiritul pe care căutăm să îl cunoaștem prin strădaniile științei noastre spirituale, Spiritul care a trecut prin Misteriul de pe Golgota pentru salvarea Pământului, pentru progresul Pământului, pentru mântuirea omenirii, să fie cu voi și cu grelele voastre îndatoriri.

CONFERINȚA I

Berlin, 25 ianuarie 1916

Dragii mei prieteni! În aceste zile, întrucât putem fi din nou împreună, va fi sarcina mea să vorbesc despre chestiuni importante, deși puțin dificile ale vieții omenești și ale lumii, despre chestiuni a căror examinare, desigur, nu poate fi încheiată cu această conferință, ci dimpotrivă, poate fi doar inițiată. În cursul acestei examinări, va deveni clar cât de infinit de importante sunt aceste chestiuni în privința unei conectări de sine sufletești cu marile evenimente care afectează atât de mult omenirea astăzi. Dacă ar fi mai întâi să rezum în două vorbe abstracte cele despre care urmează să vă vorbesc, aș putea rezuma în două vorbe: „Necesitatea evenimentelor lumii și a evenimentelor omenești” și „Libertatea omului în cadrul evenimentelor lumii și în cadrul evenimentelor omenești.”

Practic, nu prea există cineva care să nu fie preocupat mai mult sau mai puțin intens de aceste probleme și poate că aproape nu există niciun eveniment pe plan fizic care să îndemne la preocuparea cu aceste chestiuni la fel de mult ca cele care se abat acum asupra popoarelor Europei străbătând sufletele oamenilor din Europa. Când ne uităm la ceea ce se petrece în lume și la propriile noastre acțiuni, simțire, voință și gândire în cadrul desfășurării evenimentelor lumii și le considerăm mai întâi în legătură cu ceea ce numim guvernarea divină, plină de înțelepciune a lumii, ne spunem: această guvernare plină de înțelepciune a lumii domnește în toate. Și când ne uităm la ceea ce s-a întâmplat, în care poate am fost implicați noi înșine, atunci ne putem pune, în urma acestora,

întrebarea: Ceea ce s-a întâmplat, în care noi înșine am fost implicați, a fost în cadrul întregii domnii plină de înțelepciune a lumii atât de întemeiat încât să putem spune că a fost necesar, că nu s-ar fi putut întâmpla altfel și că noi înșine nu am fi putut acționa altfel în cadrul acestui curs al evenimentelor? Sau, dacă privim mai mult spre viitor, putem spune: În cutare sau cutare moment viitor, se va întâmpla cutare sau cutare lucru, despre care credem că am putea fi implicați în el. Nu ar trebui cumva să considerăm, având în vedere guvernarea plină de înțelepciune a lumii pe care o presupunem, că ceea ce va întâmpla în viitor este tot necesar sau, așa cum se spune adesea, prevăzut? Poate însă exista libertatea noastră în acest caz? Putem să ne propunem să intervenim cumva prin ideile, prin abilitățile pe care le-am dobândit? Este posibil prin modul în care intervenim să se schimbe ceea ce noi probabil am dori să nu se întâmple așa cum ar trebui să se întâmple dacă intervenția noastră nu are loc?

Când omul se uită mai mult înapoi, la trecut, are mai mult impresia că totul a fost necesar, că nu s-ar fi putut întâmpla altfel. Când omul privește mai mult spre viitor, atunci are mai mult impresia că trebuie să fie posibil ca el însuși, omul, acolo îi este permis, să poată interveni cu voința sa. Pe scurt, omul va intra întotdeauna într-un fel de dilemă între presupunerea unei necesități absolute care străbate totul și, pe de altă parte, premisa necesară a libertății, fără de care el de fapt nu poate exista în viziunea sa asupra lumii, întrucât atunci ar trebui să presupună că este întrețesut ca un fel de roată în marele angrenaj al existenței, care este stabilit de puterile care conduc acest angrenaj așa încât și treburile existenței sale de roată sunt predeterminate.

Știți, desigur, dragii mei prieteni, că dilema de a decide pentru o viziune sau pentru cealaltă se regăsește oarecum în toate strădaniile spirituale ale omenirii, că au existat întotdeauna filozofi, numiți determiniști, care au presupus că tot ceea ce se întâmplă în care suntem implicați cu acțiunile noastre, cu voința noastră, este strict predeterminat, că au existat indeterminiști care au presupus contrariul: că omul poate interveni în mersul evoluției prin voința sa, prin ideile sale. Știți de asemenea că extrema determinismului este fatalismul, care aderă atât de strict la o necesitate spirituală care guvernează lumea, încât presupune că nimic, absolut nimic nu se poate întâmpla altfel decât este predeterminat, și că omul trebuie doar să se supună pasiv ursitei care s-a revărsat asupra lumii prin faptul că totul este predeterminat.

Poate, dragii mei prieteni, unii dintre dumneavoastră știu, de asemenea, despre Kant că a întocmit un tabel de antinomii [1] în care a plasat întotdeauna o anumită afirmație pe o parte și opusul ei pe cealaltă, de exemplu, pe o parte afirmația: „Lumea este infinită din punct de vedere al spațiului”, iar pe cealaltă parte afirmația: „Lumea este finită din punct de vedere al spațiului”, și că apoi a arătat că una poate fi dovedită la fel de bine ca și cealaltă cu conceptele disponibile omului. Se poate demonstra la fel de riguros: Lumea este infinită din punct de vedere al spațiului sau al timpului –, sau: Lumea este finită în spațiu, limitată, îngrădită cu scânduri, iar din punct de vedere al timpului are un început.

Printre aceste întrebări pe care Kant le-a scris în tabelul antinomiilor se numără și cea pe care tocmai am menționat-o. Așadar el a știut și a atras atenția oamenilor asupra faptului că se poate demonstra la fel de riguros, cu adevărat riguros, așa cum

se poate demonstra numai în mod strict logic, că tot ceea ce se întâmplă în lume, inclusiv acțiunile umane, sunt supuse unei necesități rigide, la fel cum se poate demonstra pe de altă parte tot la fel de riguros, că omul este o ființă liberă și că lucrurile în care el intervine cu voința, le determină într-un fel sau altul prin voința sa. Kant a socotit că pentru facultatea umană de cunoaștere, acestea sunt chestiuni indecidabile, chestiuni care depășesc limitele capacității umane de cunoaștere, deoarece cu mijloace umane se poate dovedi riguros tot atât de bine o afirmație cât și opusul ei.

Acum aveți deja, în discuțiile pe care le-am avut de-a lungul anilor, într-o anumită măsură bazele pentru a ajunge la fondul acestei enigme ciudate care este în fața noastră. Căci putem spune: Este desigur enigmatică întrebarea dacă omul este constrâns într-o necesitate sau dacă este liber. Această întrebare este enigmatică. Dar încă și mai enigmatic este cu siguranță faptul că ambele pot fi demonstrate riguros. Nu veți găsi nicio bază pentru a depăși îndoiala în această sferă atunci când căutați aceste baze în afara a ceea ce numim știință spirituală. Numai în cadrul acestor baze pe care le poate oferi știința spirituală, se poate afla ceva despre acest mister, despre această enigmă care stă de fapt la baza problemelor menționate.

De data aceasta vom înainta treptat în considerațiile noastre. În prealabil, aș vrea doar să spun: Cum de poate fi așa ceva, că omul poate demonstra atât un lucru cât și opusul lui? Când abordăm o astfel de chestiune, ni se arată o anumită limitare a capacității umane obișnuite de înțelegere, a logicii umane obișnuite. Dar în multe alte lucruri ni se arată această limitare a logicii umane. Ea apare mereu oriunde omul vrea să se apropie de infinit cu conceptele sale.

Vă pot arăta aceasta printr-un exemplu foarte simplu. De îndată ce omul vrea să se apropie de infinit cu conceptele sale, se întâmplă ceva care poate fi numit: o încurcătură în concepte. Vreau să vă clarific printr-un exemplu foarte simplu [2]. Trebuie doar să mă urmăriți puțin cu răbdare într-o succesiune de gânduri cu care poate nu sunteți obișnuiți. Să spunem că scriu pe tablă unul după altul numerele: 1, 2, 3, 4, 5 și așa mai departe.

Aș putea să scriu la infinit: 1, 2, 3, 4, 5, 6 și așa mai departe.

1
2
3
4
5
6

Acum pot scrie o a doua coloană de numere: la fiecare dintre numere am notat în dreapta lui dublul său, astfel:

1	2
<u>2</u>	4
3	6
<u>4</u>	8
5	10
<u>6</u>	12

Și pot scrie din nou până la infinit. Dar veți fi de acord cu mine: fiecare număr care este în coloana din dreapta este prezent și în coloana din stânga. Le pot sublinia 2, 4, 6, 8 și așa mai departe. Uitați-vă acum la șirul de numere din stânga: sunt posibile infinit de multe numere. În aceste infinite numere se găsesc toate numerele care sunt în șirul din dreapta: 2, 4, 6 și așa mai departe. Pot sublinia tot mai multe. Dacă luați numerele subliniate din coloana din stânga, aceste numere subliniate sunt

exact jumătate din toate numerele, întrucât este subliniat fiecare al doilea număr. Iar dacă le scriu acum în dreapta, pot continua 2, 4, 6, 8 și așa mai departe până la infinit. Am în stânga o infinitate și în dreapta o infinitate, și nu se poate spune că am mai puține numere în dreapta decât în stânga. Nu există nicio îndoială că trebuie să am exact la fel de multe numere în dreapta ca și în stânga. Și totuși: din moment ce toate numerele din dreapta pot fi create prin tăierea a jumătate din numerele din stânga, infinitul drept este doar jumătate din infinitul stâng. Este foarte clar: am exact tot atâtea numere în dreapta, adică infinit de multe, câte am în stânga, întrucât pentru fiecare număr din stânga există un număr în dreapta – și totuși numărul de numere din dreapta poate să fie doar jumătate din numărul de numere din stânga.

Nu există nicio îndoială că de îndată ce treci în infinit, intri în încurcătură cu gândirea. Problema care apare aici nu poate fi rezolvată acum, întrucât este la fel de adevărat că în dreapta există jumătate din câte numere sunt în stânga, precum este adevărat că în dreapta există exact la fel de multe numere ca și în stânga. Aici aveți problema în cel mai simplu mod.

Prin aceasta omul este deja condus într-un anumit fel să-și spună despre conceptele lui: așadar, nu pot de fapt să le folosesc pentru infinit, pentru ceea ce depășește lumea simțurilor – și infinitul merge dincolo de lumea simțurilor – nu le pot aplica infinitului. Credeți-mă, nu numai pentru infinitul nelimitat, dar nu le puteți folosi nici pentru infinitul limitat, pentru că în infinitul limitat apare aceeași încurcătură.

Imaginați-vă că desenați un triunghi, un pătrat, un pentagon, un hexagon și așa mai departe. Când ajungeți la un poligon cu o sută de laturi, veți fi deja foarte aproape de un cerc. Nu veți mai

putea distinge bine liniile mici una de cealaltă, mai ales dacă vă uitați mai de departe. Prin urmare, puteți spune: Un cerc este un poligon cu un număr infinit de laturi. Dacă aveți un cerc mic, sunt un număr infinit de laturi în el; Dacă aveți un cerc de două ori mai mare, sunt de asemenea un număr infinit de laturi în el – și totuși exact de două ori mai multe! Așadar nu trebuie să mergeți la infinitul nelimitat, ci dacă luați un cerc mic care are un număr infinit de laturi și un cerc de două ori mai mare care are un număr infinit de laturi, deja acolo în infinitul pe care-l puteți cuprinde cu privirea și cu mintea, puteți întâlni ceva care vă încurcă complet conceptele. Ceea ce tocmai am spus este extrem de important, dragii mei prieteni. Căci oamenii nu țin cont de faptul că nu au decât un anumit câmp, și anume câmpul planului fizic, la care sunt aplicabile conceptele, și că acesta trebuie să fie așa dintr-un anumit motiv.

Vedeți dumneavoastră, într-un loc în care acum suntem tratați puțin aspru – ceea ce acum se întâmplă în multe locuri, din partea multor oameni – un pastor a ținut un discurs împotriva științei noastre spirituale, pe care l-a încheiat, pentru că a crezut că ar putea fi deosebit de eficient, cu o vorbă din Matthias Claudius [3]. Această vorbă a lui Matei Claudius are aproximativ conținutul că oamenii sunt de fapt bieți păcătoși și nu pot ști multe, și că ar trebui mai bine să se mulțumească cu ceea ce știu și să nu caute ceea ce nu pot ști. Omul a ales această strofă dintr-o poezie de Matthias Claudius deoarece a crezut că ne poate acuza că vrem să mergem dincolo de lumea simțurilor, dar Matthias Claudius spusese deja: omul este totuși un păcătos vanitos care nu poate trece dincolo de această lume a simțurilor.

Da, „din întâmplare” – cum se spune –, un prieten de-al nostru a căutat această poezie a lui Matthias Claudius și a citit

și strofa anterioară. În strofa imediat anterioară se spune că omul poate ieși pe câmp și, cu toate că luna este întotdeauna un disc plin, el vede, atunci când nu este chiar lună plină, doar o parte a lunii, în timp ce cealaltă parte este totuși acolo; și astfel ar fi multe în lume despre care, dacă omul se uită la ele la momentul potrivit, poate să știe că sunt acolo. Și de vreme ce Matthias Claudius a vrut să atragă atenția asupra faptului că omul nu trebuie să se limiteze la ceea ce apare în mod nemijlocit simțurilor, dar că omul este un biet păcătos care se lasă înșelat de ceea ce oferă în mod nemijlocit aparența senzorială, atunci ceea ce bunul om a citat din Matthias Claudius s-a răsfrânt de fapt asupra lui însuși.

Lumea simțurilor – dacă nu suntem exact precum acest pastor – ne atrage atenția uneori asupra faptului că atunci când ne întoarcem privirea înspre undeva, trebuie să o îndreptăm și înspre cealaltă parte și să corectăm o parte prin cealaltă parte. În privința a ceea ce se află dincolo de lumea simțurilor, nu există însă o corecție nemijlocită prin lumea simțurilor. Nu se poate imediat indica cealaltă strofă, și de aceea se întâmplă că atunci oamenii se apucă să filosofeze și desigur trebuie să fie și convinși că ceea ce filosofează este adevărat, pentru că se poate demonstra logic în mod riguros. Dar contrariul poate fi de asemenea demonstrat logic în mod riguros. Astăzi ne putem pune va să zică întrebarea, și toate considerațiile pe care le facem acum vor răspunde mai precis la această întrebare: De unde vine faptul că atunci când trecem dincolo de lumea simțurilor, gândirea noastră devine atât de confuză? De unde vine faptul că aici putem demonstra atât un lucru, cât și contrariul său? Vom afla cum acest lucru se leagă cu aceea că viața umană este plasată cum ar fi la mijloc, ca în poziția de

echilibru între două forțe opuse, între forțele ahrimanice și cele luciferice.

Cu siguranță, cineva poate reflecta asupra libertății și necesității și poate crede că dovada convingătoare este: Există numai necesitate în lume. Dar forța convingătoare a acestei dovezi a fost cauzată de Ahriman. Pe de o parte atunci când demonstrezi un lucru, este întotdeauna Ahriman care te seduce. Și când demonstrezi opusul, este întotdeauna Lucifer care te seduce. Căci suntem întotdeauna expuși acestor două puteri și, dacă nu ținem seama că suntem plasați între aceste două puteri, nu vom afla niciodată de unde provin astfel de conflicte în natura umană, cum este cel care a fost considerat.

Cu toate acestea, chiar și sentimentul că în întreaga funcționare a lumii pe lângă starea de echilibru este prezentă și balansarea pendulului spre dreapta și spre stânga, balansarea ahrimanică și luciferică, s-a pierdut în secolul al XIX-lea. Acest sentiment a murit complet. Astăzi practic ești considerat o persoană nu tocmai sănătoasă mintal dacă vorbești despre Ahriman și Lucifer, nu-i așa? Atât de rău a devenit de fapt abia la mijlocul secolului al XIX-lea, pentru că un filozof foarte inteligent, Thrandorff [4], a scris o lucrare foarte frumoasă la mijlocul secolului al XIX-lea, aici, la Berlin, în care a căutat să refuteze afirmațiile unui cleric. Un cleric a răspândit aici – sper că putem spune acest lucru în cercurile noastre – că nu există diavol și că este de fapt o superstiție teribilă să vorbești despre un diavol. Vorbim despre Ahriman. Filozoful Thrandorff a vorbit împotriva clericului într-un articol foarte interesant: „Diavolul – deloc o născocire dogmatică”. Chiar și la mijlocul anilor cincizeci ai secolului trecut, a încercat, cum s-ar spune, să demonstreze existența lui Ahriman într-un mod strict filosofic.

Sper ca în cursul conferințelor publice pe care le voi ține aici în viitorul apropiat [5], să pot vorbi tocmai despre acest ton care s-a stins în viața spirituală, despre teosofic, care dispare complet la mijlocul secolului al XIX-lea. Oamenii vorbeau despre aceste lucruri, deși sub un alt nume, până la mijlocul secolului al XIX-lea. Însăși simțirea acestor lucruri s-a pierdut, dar această simțire a fost practic prezentă într-un mod subtil până în secolele al XIV-lea și al XV-lea, până când, în mod natural, a trebuit să se retragă în fundal pentru o vreme. Știm că știința spirituală, așa cum am subliniat adesea, nu neagă absolut deloc marea valoare și semnificație a avântului științelor. Dar faptul că a fost posibilă această ascensiune științifică, a fost condiționat de aceea că simțirea, simțul pentru această opoziție care poate fi găsită numai în spiritual, Ahriman și Lucifer, s-au pierdut. Acum trebuie să iasă din nou la suprafață deasupra pragului conștienței umane. Un simț fin a fost prezent până în secolul al XV-lea.

Aș dori să vă arăt printr-un exemplu cum s-au întâmplat lucrurile în privința lui Ahriman și Lucifer, când mai exista doar un sentiment pentru faptul că acestea sunt două puteri care domnesc. Aș dori să explic cu un exemplu.

În Praga, la primăria orașului vechi, există un ceas foarte remarcabil, care a fost realizat în secolul al XV-lea. Acest ceas este cu adevărat o realizare minunată. În exterior arată la prima vedere ca un fel de cadran solar, dar este atât de complicat construit încât secvența orelor este afișată în două moduri, în stilul vechi boemian și conform socotirii moderne a timpului. În stilul vechi boemian orele mergeau de la 1 sau 0 la 24, iar în celălalt de mai târziu, doar la până la 12. Întotdeauna la apus arătătorul de umbră – era o umbră acolo – era la 1. Ceasul era

reglat în așa fel încât întotdeauna la apusul soarelui arătătorul era la 1. Deci, în ciuda tuturor variațiilor apusului soarelui, arătătorul era întotdeauna la 1.

Acest ceas indica pe lângă acestea și când avea loc o eclipsă solară și lunară. Arăta, de asemenea, mișcarea diferitelor planete prin semnele zodiacale, era un cerc planetar pe el. Indica chiar – este într-adevăr minunat construit – sărbătorile mobile. Deci indica când era Paștele într-un anumit an. El era totodată și un calendar. Puteai vedea desfășurarea din ianuarie până în decembrie. Mobilitatea Paștelui era inclusă. La un anumit arătător vedeai când a căzut Paștele, deși este o sărbătoare mobilă, precum și Rusaliiile.

Ceasul a fost așadar construit într-un mod extrem de semnificativ în secolul al XV-lea. Și desigur, istoria privind cum a fost construit a fost cercetată. Dar pe lângă această istorie cercetată, care este așadar documentată, despre care puteți citi – există multe descrieri ale acesteia –, există o legendă care încearcă de asemenea să explice lucrul remarcabil privind acest ceas, în primul rând pentru că este o construcție atât de minunată, și pe de altă parte să explice celălalt lucru, și anume, că acest ceas, după ce a fost construit de omul de geniu care l-a putut face, a fost întotdeauna întors atâta timp cât omul respectiv a trăit. După moartea lui, nimeni nu a putut să o facă, și au fost căutați peste tot oameni care să-l facă să funcționeze. De regulă, nu s-a realizat nimic decât ca cei implicați să îl strice. Apoi s-au găsit unul sau altul care au spus că îl pot face să meargă. Și l-au și pus la punct, dar ceasul tot mereu s-a dereglat.

Toate aceste fapte au dus la un fel de legendă populară, iar această legendă populară spune așa: Unui om simplu i s-a dat printr-un dar special din cer capacitatea de a face la un moment

dat acest ceas. Numai el putea ști cum trebuie mânăuit acest ceas. Legenda a acordat o mare importanță faptului că el era un om simplu care printr-un har special a primit acest lucru, adică genialitatea, care i-a venit din lumea spirituală. Dar apoi guvernatorul a vrut să aibă acest ceas doar pentru Praga și a vrut să facă imposibil ca orice alt oraș să aibă acest ceas. Așa că a pus ca genialul ceasornicar care l-a făcut să fie orbit, i s-au scos ochii. Atunci persoana în cauză s-a retras. Dar înainte de moartea sa a cerut să i se acorde favoarea doar pentru o clipă să poată pune acest ceas înapoi în ordine, și a folosit acest moment – așa spune legenda – pentru ca printr-o mișcare rapidă să deregleze ceasul astfel încât nimeni să nu-l mai poată pune în ordine.

Această legendă pare foarte nepretențioasă la prima vedere. Dar în această legendă, dragii mei prieteni, așa cum este construită, trăiește o bună simțire a existenței lui Ahriman și Lucifer și a echilibrului dintre cei doi. Gândiți-vă cu câtă subtilitate este construită această legendă. S-ar putea găsi aceeași construcție subtilă în nenumărate astfel de legende populare. Și anume, ea este formată cu un simț corect pentru Lucifer și Ahriman. Mai întâi situația de echilibru: persoana în cauză, printr-un act de grație al lumii spirituale, capătă capacitatea de a construi ceva atât de extraordinar. Nu este nimic egoist în aceasta. Pentru că, nu-i așa?, egoismul poate da peste oricine. Dar aici este un dar al grației divine. El chiar nu a făcut-o din egoismul său. Dar nu este, de asemenea, nici din eforturi de gândire, pentru că se spune în mod expres că era un om simplu. Cu această descriere: că s-a atras atenția asupra unui act de har – deci nimic din egoism –, și: este un om simplu – deci nimic de gândire intensă –, s-a vrut să se indice că în acel

om, în sufletul acelu om, nu trăia nimic din Ahriman și Lucifer, ci că el era cu totul sub influența puterilor divine bune, progresive.

În guvernator trăia Lucifer. Din egoism a vrut el să aibă ceasul numai pentru orașul său, așa că l-a orbit pe ceasornicar. Astfel, Lucifer este plasat de o parte. Dar pentru că Lucifer este acolo, el se combină întotdeauna cu fratele său Ahriman. Și pentru că omul este orbit, celălalt capătă capacitatea de a interveni distructiv din afară, printr-un tertip iscusit. Aceasta este lucrarea lui Ahriman.

Aici este așadar plasată puterea bună între Lucifer și Ahriman. Această construcție subtilă o puteți găsi în multe legende populare, în cele mai simple legende populare. Dar simțul pentru faptul că Ahriman și Lucifer intervin în întreaga viață mare a lumii s-a putut pierde în timpul în care trebuia să apară din ce în ce mai mult un simț pentru faptul că electricitatea pozitivă și negativă, magnetismul pozitiv și negativ și așa mai departe, sunt forțele de bază ale lumii materiale. Pentru ca cercetarea științifică să poată să crească a fost necesar ca însăși această simțire pentru perceperea spirituală a lumii să se retragă.

Vom vedea cum Ahriman și Lucifer intervin în ceea ce omul numește cunoaștere, ceea ce omul în general numește relația sa cu lumea, astfel încât se naște tocmai confuzia, încurcătura despre care am vorbit. Mai ales în problema pe care am pus-o în discuție, această confuzie iese la iveală foarte clar. Să luăm un exemplu simplu ipotetic. Acest exemplu l-aș fi putut lua la fel de bine din marile evenimente mondiale ca și din întâmplările cotidiene cele mai obișnuite. Voi lua un exemplu foarte simplu,

dar aş putea la fel de bine să-l iau din marile evenimente ale lumii.

Să presupunem că trei sau patru persoane se pregătesc pentru o excursie. Vor să facă o călătorie, să zicem, printr-un defileu la munte. Când treci prin aceste chei, acolo sus este o stâncă care iese în afară. Oamenii s-au pregătit pentru excursie, vor să plece la o anumită oră. Cu toate acestea, vizitiul tocmai a comandat un pahar de bere, o halbă, care este adusă puțin prea târziu. Întârzie ora de plecare cu cinci minute. Apoi pleacă cu grupul. Ei merg prin defileul muntelui. Tocmai când ajung acolo unde este stânca ieșită în afară, stânca alunecă, se prăbușește pe trăsură și zdrobește întregul grup. Întregul grup pier. Sau poate – numai pasagerii pier și vizitiul rămâne.

Aici avem un astfel de caz. Puteți pune întrebarea: Este de vină vizitiul sau domnește o necesitate absolută? Era absolut necesar ca acești oameni să fie loviți în acel moment de această nenorocire? Și întârzierea vizitiului a fost doar parte din această necesitate? Sau ne-am putea gândi: numai să fi fost vizitiul punctual, atunci bineînțeles că nu ar fi fost loviți, căci atunci când stânca a căzut, ei ar fi fost de mult trecuți de ea.

Aveți aici în chiar viața de zi cu zi această întrebare privind libertatea și necesitatea, care este strâns legată de „vinovat” sau „nevinovat”. Desigur, dacă totul este supus necesității absolute, atunci nu se poate vorbi de o vinovăție în sensul mai înalt a acestui vizitiu, ci era pur și simplu necesar ca acești oameni să moară.

Cu această întrebare ne confruntăm la fiecare pas în viață. Este, așa cum am spus, una dintre cele mai dificile întrebări, una dintre întrebările în care, atunci când vrem să o dezlegăm, Ahriman și Lucifer se amestecă cel mai ușor. În primul rând

Ahriman se amestecă atunci când încercăm să dezlegăm această chestiune. Acest lucru ne va deveni clar în cursul considerațiilor.

Dar acum trebuie să mergem pe o cu totul altă cale decât cea la poate ne gândim în mod obișnuit, când vrem să ne apropiem de o soluție la această întrebare. Vedeți dumneavoastră, când cineva pornește să dezlege o astfel de întrebare, când se gândește pentru prima dată: Desigur, pot urmări evenimentul, stânca a căzut, aceasta s-a întâmplat – când urmărește așa ceva și își pune întrebarea: Este necesitate sau libertate la baza ei? Ar fi putut fi altfel? – atunci se uită cu precădere doar la evenimentele exterioare. El vede evenimentele așa cum se petrec în planul fizic. Omul face acest lucru din același imbold din care, atunci când are o atitudine materialistă, având în față ființa umană, se oprește la corpul fizic al omului. Nu-i așa?, omul care nu știe nimic despre știința spiritului se va opri astăzi cu precădere la trupul fizic al omului. El spune: „Ceea ce vezi, percepi la om, acel lucru este acolo.” El nu trece de la trupul fizic la așa-numitul trup eteric. Și dacă este un materialist autentic, încăpățânat, atunci râde, ia în râs atunci când se spune că la baza trupului fizic dens este un trup eteric mai fin. Cu toate acestea, dumneavoastră știți cât de bine întemeiată este această viziune, că la baza trupului fizic, pe lângă celelalte membre ale naturii umane, este în primul rând acest trup eteric, și în decursul anilor ne-am obișnuit să știm că nu putem să vorbim numai despre trupul fizic al omului, ci că trebuie să vorbim și despre trupul eteric al omului și așa mai departe.

Dar poate că unii dintre dumneavoastră, dragii mei prieteni, nu v-ați pus încă întrebarea: Cum este atunci cu cealaltă lume, care trăiește în afara omului, lumea în care sunt procesele obișnuite ale lumii? Ce-i drept, am vorbit și despre o mulțime

de lucruri de acolo. Am vorbit despre faptul că omul, atunci când vede prin simțurile sale fizice procesele exterioare ale planului fizic, nu are nicio idee că oriunde ne uităm avem și ființe elementare, așadar că într-un fel oriunde ne uităm lucrurile stau exact ca și cu omul însuși. La om avem trupul eteric, pe care mai demult l-am numit adesea și trupul elementar. Afară, în natură, în ceea ce se petrece fizic exterior în general, avem succesiunea evenimentelor fizice și apoi lumea existenței elementare. Lucrurile merg cu totul paralel: om – trup fizic, trup eteric; procesele fizice, și pretutindeni în procesele fizice se revarsă cele ce se petrec în lumea elementară. Așa cum este extrem de unilateral dacă spunem în cazul omului că el are numai trupul fizic – ar fi trebuit să spunem că are și trupul său eteric – putem supune că tot așa este și cu procesele exterioare: Ceea ce percepem aici mai întâi cu simțurile noastre fizice și cu mintea noastră fizică este un lucru. Dar la baza acestuia se află ceva analog cu trupul eteric uman. La baza fiecărui lucru care se petrece fizic exterior, se află într-adevăr ceva care este un proces mai înalt, mai subtil.

Vedeți dumneavoastră, sunt oameni care au o anumită sensibilitate pentru așa ceva. S-ar putea să întâlniți această simțire în două moduri. Vei fi observat deja următoarele la propria persoană sau la alți oameni: o persoană a trecut printr-o experiență. Dar după aceea vine la dumneavoastră și vă spune – sau dacă e vorba de dumneavoastră înșivă, vă spuneți: Da, dar am totuși senzația că în timpul în care mi se întâmpla acum aceasta sau aceasta, în exterior mi s-a mai întâmplat ceva cu totul diferit; ceva cu totul diferit i s-a întâmplat omului meu mai fin. – Adică, vedeți dumneavoastră: naturile mai profunde pot avea o astfel de senzație că evenimentele care nu se petrec deloc

în planul fizic pot fi totuși importante pentru mersul mai departe al vieții lor. Că li s-a întâmplat ceva, aceasta este primul lucru. Alții merg chiar mai departe: li se arată astfel de lucruri în mod simbolic în vise. Cineva visează că trăiește o experiență sau alta. De exemplu, cineva visează că a fost, să zicem, răpus de o stâncă. Se trezește. Își poate spune: Acesta este un vis simbolic; cu sufletul meu s-a întâmplat ceva. – Adesea putem constata în viață că se adeverește că s-a întâmplat ceva în suflet care este mult mai mult decât ceea ce s-a întâmplat cu omul în cauză în planul fizic în lumea exterioară. Omul poate să fi înaintat cu o treaptă mai sus, fie în cunoaștere, fie în îmbunătățirea voinței sale, fie în rafinarea sentimentelor sale și așa mai departe.

În conferințele care au fost ținute recent aici [6], am atras atenția asupra faptului că omul, cu ceea ce știe cu Eul său, nu știe de fapt decât o parte din ceea ce se întâmplă cu el, și că acolo dedesubt trupul astral este cu mult, mult mai știutor. Vă amintiți cum am atras atenția asupra acestui lucru. Trupul astral știe, desigur, despre multe care se petrec cu noi în suprasensibil, care nu se petrec în sensibil. Acum suntem conduși dintr-o altă parte la faptul că în suprasensibil continuu se petrece ceva cu noi. Așa cum este adevărat că atunci când mișc o mână, mișcarea fizică este doar o parte a întregului proces, iar dedesubt se află un proces eteric, un proces al trupului meu eteric, tot așa este adevărat că orice proces fizic de afară este pătruns de un proces elementar mai fin, de ceva care merge paralel cu el și care se desfășoară în suprasensibil. Nu numai ființele sunt impregnat de un suprasensibil, ci tot ceea ce există este impregnat de un suprasensibil.

Acum amintiți-vă altceva pe care l-am indicat în repetate rânduri [7], care parțial pare chiar paradoxal. Am atras atenția că în spiritual adesea există opusul a ceea ce există aici în fizic, nu întotdeauna, dar adesea, astfel încât atunci când aici pentru fizic ceva este adevărat, pentru spiritual adevărul poate arăta cu totul altfel. Spun: nu întotdeauna. Dar am enumerat în decursul anilor multe cazuri în care trebuie să ne spunem: în spiritual apare exact opusul a ceea ce s-ar presupune aici în lumea fizică. În ceea ce privește evenimentele suprasensibile care se desfășoară în paralel cu evenimentele sensibile, este uneori – acum chiar foarte des – tot așa.

Și acum trebuie să ne punem problema: când vedem că un grup de oameni s-a urcat într-o trăsură, a mers, bucată de stâncă a căzut, a zdrobit grupul – acesta este evenimentul fizic. În paralel cu acest eveniment fizic, înăuntrul lui, așa cum trupul nostru eteric este înăuntrul nostru, se desfășoară un eveniment suprasensibil. Acum trebuie să recunoaștem: acesta poate fi exact opusul a ceea ce se întâmplă în fizic aici. Și chiar este foarte adesea exact opusul.

Aici este totodată o sursă de multe rătăcirii, dacă nu ești atent. Căci gândiți-vă, se pot întâmpla, de exemplu, următoarele. Dacă cineva a ajuns la clarviziunea atavică și are un fel de *second sight* [8], un fel de al doilea văz, i se pot întâmpla următoarele. Să presupunem că un grup a pornit la drum, dar în ultimul moment cineva din grup decide să rămână în urmă. Și aceasta este tocmai, să zicem, o persoană cu *second sight*, cu al doilea văz. Această persoană nu merge cu grupul. Ea rămâne. După ceva timp, are o viziune. În această viziune își poate reprezenta acum un eveniment sau altul. Desigur, își poate reprezenta la fel de bine că persoanele în cauză au fost zdrobite de stâncă, dar și-

ar putea reprezenta și – acest lucru poate ține de predispoziție – de exemplu, că s-a întâmplat ceva deosebit de fericit pentru grup. Ar putea reieși imaginea unui eveniment deosebit de fericit pentru grup. Și persoana în cauză ar putea auzi mai târziu că grupul a pierit în modul cum am descris. Acest lucru s-ar întâmpla dacă respectivul clarvăzător somnambulic, ar vedea nu exact ceea ce se întâmplă în planul fizic – ceea ce ar putea fi, de asemenea –, ci dacă ar fi văzut ceea ce s-a întâmplat ca eveniment paralel în planul astral: că poate aceste persoane în momentul în care au părăsit planul fizic, au fost chemate la ceva special în lumea spirituală și că acest lucru special îi și umple cu o viață nouă specială pentru lumea spirituală. Pe scurt, evenimentul din lumile suprasensibile, care merge exact în direcția opusă, ar fi putut fi perceput de persoana în cauză, iar acest exact opus ar fi putut exista. S-ar putea realmente întâmpla ca aici pe plan fizic să aibă loc nenorocirea, iar această nenorocire, în lumea suprasensibilă să corespundă unei mari fericiri, unei situații foarte favorabile pentru sufletele în cauză.

Acum ar putea cineva – și există astfel de oameni – care se consideră mai deștept decât înțeleapta conducere a lumii, să spună: Dacă aș fi eu conducătorul lumii nu aș face-o în așa fel încât să chem sufletele la o fericire în lumea spirituală și aici, pe plan fizic, să le onorez cu o nenorocire. Aș face-o mai bine! – Ei bine, unor astfel de oameni nu poți decât să le spui mereu: Desigur, este de înțeles că aici, în planul fizic, poți să fi și derutat de Ahriman. Dar înțelepciunea cosmică totuși știe întotdeauna mai bine. Lucrul de care este vorba aici poate fi acesta: Că pentru sarcina care se ivește acum pentru sufletele din lumea spirituală, este necesară această experiență aici pe plan fizic, încât ele mereu, ca să spunem așa, să privească înapoi la viața

lor pământească, la acest eveniment fizic, pentru a obține forțele corespunzătoare din această priveliște. Aceasta înseamnă, se poate ca aceste două evenimente, evenimentul fizic și evenimentul spiritual, în mod necesar să formeze o unitate pentru sufletele care le-au trăit.

Astfel am putea da tot felul de exemple ipotetice despre cum aici în plan fizic se întâmplă ceva și există, cum ar fi, un trup eteric al acestui eveniment, un eveniment elementar, suprasensibil care îi aparține. Trebuie să nu ne menținem doar la afirmația generală a panteiștilor, spunând că lumea fizică are la bază o lume spirituală, ci trebuie să intrăm în concret. Trebuie, de asemenea, să ne fie cu adevărat clar la fiecare eveniment fizic: la baza lui se află un eveniment spiritual, un eveniment spiritual real, și abia evenimentul fizic și cel spiritual împreună formează întregul.

Dar dacă cineva urmărește evenimentele din planul fizic, atunci poate spune: ajungi să dai de capăt acestor evenimente din planul fizic prin gândire. Și atunci ajunge într-adevăr, când urmărește evenimentele din planul fizic, să găsească o cauză pentru fiecare efect. Nu merge în niciun alt fel. Peste tot pentru un efect găsești o cauză. Dacă s-a întâmplat ceva – vei găsi întotdeauna cauza. Aceasta însă înseamnă că găsești necesitatea. Ați putea, la exemplul simplu pe care l-am ales, dacă procedați cu pedanteria necesară, să vă spuneți: Ei bine, desigur, acești oameni erau împreună în grup. Este adevărat că grupul hotărâse plecarea pentru un anumit moment. Dar dacă urmăresc acum de ce vizitiul era mocăit, voi merge pe urma a diverse cauze posibile. Mai întâi mă voi uita probabil la vizitiul însuși, voi vedea cum a fost crescut, cum a ajuns să fie mocăit. Apoi mă voi uita la diferitele circumstanțe care au determinat

să-și primească halba prea târziu. Voi putea găsi peste tot un simplu lanț de cauze. Este posibil să arăt cum un lucru se îmbucă cu celălalt în așa fel încât chestiunea nu s-ar fi putut dezvolta altfel. Voi ajunge pas cu pas la punctul de a elimina complet liberul arbitru al vizitiului, căci dacă ai o cauză pentru fiecare efect, atunci este inclus și tot ceea ce face persoana în cauză. Nu-i așa?, vizitiul a mai vrut o altă halbă numai pentru că probabil nu fusese suficient altoit în tinerețe. Dacă ar fi fost altoit mai mult, ceea ce nu este vina lui, nu s-ar fi întâmplat așa. Așadar, putem găsi pretutindeni legătura dintre cauză și efect.

Acest lucru este legat de faptul că numai în planul fizic putem face ceva cu concepte. Căci gândiți-vă: dacă vreți să înțelegeți ceva, un gând trebuie să poată urma din celălalt, adică sunteți dependenți de a putea dezvolta o verigă a înlănțuirii gândurilor din cealaltă. Este în natura conceptului ca unul să urmeze din celălalt. Așa trebuie să fie.

Dar ceea ce în planul fizic în mod necesar poate fi îmbinat și cuprins cu mintea într-un mod conceptual, devine imediat diferit de îndată ce ajungi în cea mai apropiată lume suprasensibilă. Acolo nu avem de-a face cu cauze și efecte, ci cu entități. Acolo intervin entitățile. În fiecare moment, o ființă spirituală diferită intervine sau renunță la o activitate. Acolo nu avem nimic de-a face cu ceea ce poate fi urmărit în sensul obișnuit prin concepte. Dacă am vrea să urmărim ceea ce se întâmplă în lumea spirituală cu concepte, s-ar putea întâmpla următoarele. S-ar putea să vă gândiți: Ei bine, sunt aici. Desigur, am ajuns deja atât de departe încât să văd că se întâmplă ceva spiritual. Îndată se apropie un gnom, acum se apropie o silfidă, acum se apropie o altă creatură. Acum am întreaga sumă de ființe. Acum îmi dau silința să înțeleg acțiunile care trebuie să

rezulte din aceasta. – Fără îndoială, pe plan fizic acest lucru câteodată merge ușor: dacă cineva lovește o bilă de biliard într-un fel, știe cum zboară alta; el poate evalua acest lucru. Dar pe plan spiritual vi se pot întâmpla următoarele: Dacă ați văzut ființele și acum știți: Ah, aceasta este o ființă gnom, se pregătește să facă așa, va face aceasta, lucrează împreună cu alta, așa încât cutare lucru trebuie să se întâmple. – Acum credeți că ați înțeles cum e treaba. În clipa următoare o ființă apare brusc și schimbă întreaga treabă, sau o ființă pe care ați inclus-o în calculul dumneavoastră pleacă, dispăre, nu mai participă. Acolo totul se bazează pe ființe. Acolo nu puteți deloc prinde totul în conceptele dumneavoastră în același mod ca în planul fizic. Acest lucru este cu totul imposibil. Nu există explicarea unui lucru decurgând din altul pe baza conceptelor. Un cu totul alt mod de a lucra împreună se petrece în această lume spirituală, în această succesiune sau curent de evenimente spirituale care se desfășoară în paralel cu evenimentele fizice.

Prin aceasta trebuie să ne familiarizăm cu faptul că lumea noastră are la bază una pentru care trebuie să luăm ca premisă nu numai că este una spirituală în comparație cu lumea noastră, ci pentru care trebuie să luăm ca premisă că există un cu totul alt fel de conexiune în desfășurarea evenimentelor: că nu putem face nimic în lumea spirituală, în aspectele concrete individuale ale acestei lumi spirituale, cu modul în care suntem obișnuiți pentru lumea conceptelor noastre cu care explicăm și demonstrăm.

Astfel vedem cum două lumi se întrepătrund: una dintre ele, care poate fi prinsă în concepte, cealaltă lume, care nu poate fi prinsă în concepte, ci poate fi doar scrutată. Ceea ce indic prin aceasta merge foarte departe. Dar oamenii nu sunt atenți la cât

de departe merge acest lucru. Gândiți-vă doar, dacă cineva crede că poate demonstra totul și numai ceea ce este demonstrabil este valabil, poate ajunge la următorul caz. El poate spune: Ei bine, totul trebuie demonstrat și ceea ce nu este demonstrat nu este valabil. Deci trebuie să poți demonstra totul în desfășurarea istoriei lumii. Așadar trebuie doar să depun temeinic eforturi în gândire, atunci va trebui să pot demonstra, de exemplu, dacă a existat sau nu un Misteriu de pe Golgota! Și le este atât de infinit de ușor oamenilor de astăzi să spună: Dacă cineva nu poate demonstra că a existat un Misteriu de pe Golgota, atunci acesta este doar un nonsens, atunci nu a existat niciun Misteriu de pe Golgota.

Dar care este părerea oamenilor despre faptul de a demonstra? Ei sunt de părerea că pornești de la un anumit concept și treci mereu la alte concepte, și dacă acest lucru este posibil, atunci ai demonstrat chestiunea. Dar această demonstrare nu o urmează nicio altă lume decât lumea fizică. O altă lume nu urmează deloc această argumentație. Căci dacă cineva ar putea demonstra, demonstra cu necesitate că trebuia să aibă loc un Misteriu de pe Golgota, dacă aceasta s-ar putea conchide din conceptele noastre, atunci nu ar fi fost un act liber! Atunci Christos ar fi *trebuit* să vină din Cosmos pe Pământ, întrucât conceptele umane pur și simplu i-ar fi demonstrat acest lucru, i-ar fi impus. Dar Misteriul de pe Golgota trebuie să fie un act liber, aceasta înseamnă că trebuie să fie un act care tocmai că nu poate fi demonstrat. Este important să înțelegem acest lucru.

La urma urmei, la fel este și atunci când oamenii vor să demonstreze că Dumnezeu a creat cândva lumea sau că nu a creat-o. Ei învârt și acest lucru în conceptele lor. Dar „a crea

lumea” va fi totuși cel puțin un act liber al ființei divine! De aici rezultă că ea nu se poate demonstra din necesitatea succesiunii de concepte; că trebuie să o privești dacă se vrei să te lămurești.

Așadar, ceva foarte important este spus prin aceea că în lumea învecinată, care o îmbibă pe a noastră ca una suprasensibilă, nu există deloc acea ordine pe care o putem pătrunde cu concepte și puterea lor probatoare, ci că acolo este valabilă contemplarea, percepția, în care domnește o cu totul altă ordine privind evenimentele.

Pentru moment am vrut să ajung până aici cu considerațiile noastre și le voi continua poimâine, joia viitoare la ora 8. Aș dori astăzi doar să mai spun în câteva cuvinte următorul lucru. Aici, de Crăciun, dragii mei prieteni, am atras atenția asupra faptului că, mai ales în vremurile noastre, se petrec astfel de lucruri contradictorii care derutează gândirea umană. Gândiți-vă doar că acum a fost publicată o carte de marele naturalist Ernst Haeckel: „Gânduri despre veșnicie” [9]. Am atras deja atenția asupra acestui lucru. Aceste „Gânduri despre veșnicie” conțin exact opusul aceluia lucru la care mulți alți oameni ajung acum în urma unei profunde implicări afective în evenimentele mondiale. Gândiți-vă că sunt mulți oameni astăzi – va trebui să mai vorbim despre acest fapt în contextul nostru de acum, am vrut doar să fac o introducere astăzi –, că sunt mulți oameni care, tocmai ca urmare a realității care afectează acum sufletele noastre într-un mod atât de teribil, atât de copleșitor, ca urmare a evenimentelor mondiale au ajuns din nou la o adâncire a sentimentului lor sufletească-religios, pentru că își spun: Dacă lumea noastră fizică nu ar avea la bază o ordine suprasensibilă, cum s-ar putea explica ceea ce se întâmplă în prezent? Mulți și-au recăpătat un sentiment religios. Nu este nevoie să vă prezint

raționamentul; este atât de evident și se poate observa la atât de mulți astăzi.

Haeckel ajunge la un alt raționament. El exprimă acest lucru în mica lui carte care tocmai a fost publicată: Oamenii cred în nemurirea sufletului. Evenimentele actuale dovedesc clar că o astfel de credință în nemurirea sufletului este o imposibilitate, pentru că vedem mii de oameni pierind în fiecare zi din pur hazard. Cum poate un om rațional să creadă că față de astfel de evenimente se poate vorbi despre nemurirea sufletului? Cum poate exista o ordine superioară în aceasta? – Pentru Haeckel, așadar, ceea ce se întâmplă acum într-un mod atât de zguduitor este o dovadă a dogmei sale că nu se poate vorbi despre nemurirea sufletului. Aici aveți din nou antinomie: o mare parte a umanității se adâncește din punct de vedere religios, dar la aceleași evenimente Haeckel se superficializează religios într-un mod enorm.

Toate aceste lucruri, dragii mei prieteni, sunt legate de faptul că astăzi oamenii nu pot obține nicio claritate cu privire la legătura dintre lumea care este accesibilă simțurilor lor și rațiunii lor care este legată de creier, și lumea care stă la bază ca o lume suprasensibilă, astfel încât, de îndată ce se apropie de aceste lucruri, intră în derută cu gândirea lor. Dar acest timp al nostru, în ciuda a tot ceea ce oferă ca deziluzionare, totuși într-un anumit sens va aduce o adâncire a sufletului, totuși va aduce o întoarcere de la materialism. Dar va fi necesar ca din pura străduință a sufletului, care se dedică cercetării fără prejudecăți a lumii, ca din acest mod de a vedea lumea să se nască o cunoaștere a completării evenimentelor sensibile cu evenimentele suprasensibile, și să existe cel puțin o mică ceată de oameni care sunt capabili să admită că toate suferințele, toate

durerile care sunt trăite în prezent pe planul fizic, în progresul general al omenirii sunt o parte pereche a unei alte părți, a unei părți suprasensibile.

Am arătat deja această latură suprasensibilă din cele mai variate puncte de vedere. O vom face din încă alte puncte de vedere. Dar iar și iar ne vom confrunța cu faptul că atunci când solul fertilizat cu sânge al Europei va avea din nou pace, trebuie să existe o ceată de oameni care să fie în stare să audă, să audă spiritual, să presimtă spiritual ceea ce se va spune atunci din lumile spirituale omenirii care va avea din nou parte de pace. Pentru că va fi adevărat, profund adevărat și se va dovedi a fi adevărul, ceea ce acum trebuie să înscriem tot mereu, din nou și din nou în sufletele noastre:

Din curajul luptătorilor,
Din sângele bătăliilor,
Din suferința celor părăsiți,
Din faptele de sacrificiu ale oamenilor
Va crește rod al spiritului –
Dacă sufletele își îndreaptă conștiința'n spirit
Cugetul lor în împărăția spiritelor.

CONFERINȚA a II-a

Berlin, 27 ianuarie 1916

Dragii mei prieteni! Am încercat alaltăieri să indic enigma, taina cosmică a necesității și libertății la fel de plină de însemnătate în desfășurarea evenimentelor în lume și în acțiunea umană. Am încercat mai întâi, și considerația de astăzi va trebui să urmeze același curs, să atrag atenția asupra întregii semnificații și dificultăți a acestei enigme a lumii și a omenirii. Am încercat să arăt printr-un exemplu ipotetic cum ne putem confrunta cu această întrebare în desfășurarea evenimentelor în lume. Am spus: Să presupunem că un grup a stabilit să călătorească cu trăsura printr-un defileu pe parcursul căruia este deasupra o stâncă ieșită în afară, și timpul era stabilit foarte precis. Cu toate acestea, vizitiul întârzie din cauza unei neglijenței și se pleacă cu cinci minute mai târziu. Prin aceasta grupul ajunge la locul în cauză, care se află sub stâncă, chiar în momentul în care cade stâncă. Trebuie să spunem, conform judecății exterioare – spun expres: conform judecății exterioare – că din cauza mocăielii vizitiului, așadar printr-un eveniment care s-a întâmplat ca dintr-o vină a unui om, întregul grup de călători a fost îngropat sub stâncă.

Ultima dată am vrut în principal să atrag atenția asupra faptului că ar trebui să nu ne grăbim să abordăm o astfel de enigmă cu gândirea noastră obișnuită și să credem că o putem dezlega. Am arătat cum această gândire umană, de care avem nevoie doar pentru planul fizic, s-a obișnuit să țină seama doar

de nevoile planului fizic și cum această gândire umană ajunge în încurcătură atunci când este dusă puțin dincolo de planul fizic. Astăzi aș dori în continuare să evidențiez mai presus de toate gravitatea întregii enigme. Căci abia în următoarea considerație, care va fi aici duminică, ne vom putea apropia de un fel de soluție a întregii probleme, dacă o cunoaștem și o înțelegem în întreaga anvergură a consecințelor sale și în întreaga ei semnificație, inclusiv pentru însăși cunoașterea umană; dacă, de exemplu, înțelegem pe deplin cum putem intra, mai ales în fața celor mai dificile probleme ale vieții, într-o învârtire în gânduri, într-o insistență și direcționare a gândurilor, care într-un anumit fel ne face să ne rătăcim, astfel încât suntem ca într-o pădure în care continuăm să mergem și credem că ajungem mai departe, în timp ce de fapt ne învârtim în cerc. Abia când vedem că revenit la punctul de plecare observăm că ne-am învârtit în cerc. Lucrul ciudat este că în privința gândirii umane nu observăm cum ajungem la același punct iar și iar. Dar și despre aceasta vrem să mai vorbim.

Am arătat că această problemă importantă este legată de ceea ce numim forțele lui Ahriman și forțele lui Lucifer în ceea ce se întâmplă în lume și în ceea ce se apropie de om în acțiunile sale, în întreaga sa gândire, simțire și voință. Am menționat că până în secolul al XV-lea se poate vedea cum oamenii aveau o simțire a faptului că așa cum în procesele naturale electricitatea pozitivă și negativă joacă un rol și niciun fizician nu se jenează să vorbească despre electricitate pozitivă și negativă, tot așa oamenii știau să vadă ahrimanicul și lucifericul în ceea ce se întâmplă în lume, chiar dacă nu pronunțau aceste nume. M-am referit la un exemplu aparent foarte îndepărtat: ceasul vechii primării din Praga, care este atât de artistic construit încât nu

este doar un ceas, ci un fel de calendar, astfel încât se poate vedea fiecare eveniment pe el, se poate vedea și cursul planetelor, se poate citi pe ceas când intervin eclipsele de soare și de lună. Pe scurt, un om cu un simț artistic deosebit a creat o mare operă de artă. Am atras atenția că acum este posibil să se dovedească foarte bine pe bază de documente cum un profesor de la o universitate din Praga a realizat această operă de artă, dar că acest lucru nu ne mai poate interesa, pentru că acestea sunt procesele care au avut loc în plan fizic. Dar am arătat cum s-a dezvoltat o simplă legendă populară din simțirea că într-un astfel de eveniment forțele ahrimanice și luciferice joacă și ele un rol, legenda că acest ceas așadar a fost instalat cu măiestrie pe primăria orașului vechi din Praga de către un om care era un om simplu, care a primit tot talentul pentru aceasta printr-un fel de inspirație divină. Și v-am spus că apoi legenda continuă: dar guvernatorul, care dorea să aibă acest ceas numai pentru el, nu ar fi suportat ca un astfel de ceas sau ceva asemănător să fie construit în vreun alt oraș. Prin urmare, a pus ca meșterul ceasului să fie orbit. Acesta a trebuit apoi să stea deoparte. Abia când a simțit că se apropie moartea sa, i s-a permis să se mai ducă la ceas. Și atunci, printr-o intervenție iscusită, a zdruncinat ceasul, iar rezultatul a fost că nu a putut fi niciodată pus înapoi în ordine.

În această legendă populară se simte cum, pe de o parte, exista o simțire pentru principiul luciferic, pentru acel principiu luciferic în guvernatorul care dorea să aibă numai pentru el ceasul, care nu putea fi construit decât prin har, care așadar a venit prin puterile divine bune, progresive; și cum atunci, de îndată ce Lucifer a apărut, Ahriman se alătură, pentru că a fost o faptă ahrimanică că maestrul orbit al acestui ceas l-a stricat

apoi prin iscusința sa. În momentul în care Lucifer este chemat – și invers este de asemenea valabil – Ahriman vine printr-un contraatac. Dar faptul că poporul simțea ceva despre Ahriman și Lucifer nu îl vedem numai în crearea acestei legende, ci este evident și din altceva. Acest lucru este evident din însăși alcătuirea ceasului. Aceasta arată că meșterul a vrut de asemenea să expună acolo și puterile ahrimanice și luciferice tocmai prin construirea acestui ceas, deoarece acest ceas, în plus față de ceea ce deja v-am descris ca desăvârșire artistică, arată încă ceva complet diferit. Pe lângă tot ceea ce este pus acolo, pe lângă cadranul ceasului, discul planetar și așa mai departe, sunt puse și figuri pe ambele părți, și anume, pe o parte Moartea, iar pe cealaltă parte două figuri. Una este un bărbat care are în mână o pungă cu bani în ea, pe care o poate zdrăngăni. Cealaltă figură reprezintă un bărbat în fața căruia este o oglindă, astfel încât el să se poată vedea întotdeauna pe sine. Așadar, în aceste două figuri avem extraordinar de frumos omul care în privința valorii sale este dăruit exteriorului: avarul bogat, omul ahrimanic, și omul luciferic, care vrea să cheme continuu forțele vanității sale, în omul căruia îi este ținută în fața sa oglinda, care în permanență se poate privi pe sine. Avem așadar, prin meșterul însuși, ahrimanicul și lucifericul opunându-se unul altuia, și avem pe cealaltă parte plasată Moartea, aceasta este elementul echilibrator – va trebui și despre aceasta să mai vorbim –, aceasta este ceea ce trebuie să stea acolo ca un memento al faptului că prin alternarea constantă de viață dintre moarte și naștere, și dintre naștere și moarte, omul se poate ridica dincolo de sfera în care domnesc Ahriman și Lucifer. Vedem deci în ceasul însuși reprezentat într-un mod minunat,

cum la acea vreme mai exista o simțire pentru ahrimanic și luciferic.

Această simțire pentru ahrimanic și luciferic trebuie să o reînviem în noi într-un anumit fel, dacă vrem să ajungem la o soluție a problemei dificile menționate. Practic, lumea ne apare mereu într-o dualitate. Să ne uităm la natură. Ceea ce este doar natură ne întâmpină cu adevărat, putem spune, în expresia ei, în aspectul ei caracteristic, cu revelarea unei necesități rigide. Știm de altfel că este chiar idealul omului de știință să poată calcula matematic evenimentele viitoare din evenimentele precedente. Este un ideal să poată face același lucru cu toate fenomenele naturale precum cu viitoarele eclipse de soare și lună, care pot fi calculate în avans din constelațiile corpurilor cerești. Așadar aceasta simte omul: în măsura în care are de-a face cu evenimente naturale, are de-a face cu o necesitate rigidă, cu o necesitate absolută. În special începând cu secolul al XV-lea oamenii s-au obișnuit să ia această necesitate rigidă ca model pentru o viziune asupra lumii în general. Acest lucru a dus treptat la faptul ca oamenii să vadă și evenimentele istorice străbătute de o astfel de necesitate rigidă.

Acum însă, în cazul evenimentelor istorice, pe de altă parte trebuie iarăși să luăm în considerare următoarele. Vrem să luăm un eveniment care este independent de o situație sau alta de viață în care ne aflăm noi. Să luăm, de exemplu, evenimentul istoric Goethe. Într-o anumită privință, simțim nevoia de a privi un astfel de fenomen precum apariția lui Goethe și tot ceea ce a creat el ca fiind întemeiat tot pe un fel de necesitate rigidă. Atunci însă cineva poate veni și spune: Da, dar uite, Goethe s-a născut pe 28 august 1749. Dacă în această familie nu s-ar fi născut acest băiat, ce s-ar fi întâmplat atunci? Am mai avea

atunci operele lui Goethe? – S-ar putea arăta apoi că Goethe însuși s-a referit la cum a fost crescut de tatăl și mama sa într-un mod specific, cum fiecare dintre ei a contribuit la felul cum a devenit el mai târziu. Dacă ar fi fost crescut diferit, ar fi fost create aceste lucrări? Și ne uităm la întâlnirea ducelui de Weimar, Karl August, cu Goethe. Dacă nu l-ar fi chemat, nu i-ar fi oferit ceea ce știm ca fiind cursul vieții sale începând din anii 1770, nu ar fi creat poate cu totul alte opere? Sau nu s-ar fi putut chiar ca Goethe să fi devenit un ministru cu totul obișnuit dacă ar fi fost crescut altfel în casa tatălui său, dacă la acea vreme imboldul poetic nu ar fi fost deja atât de viu în el? Cum ar fi arătat atunci ceea ce a devenit conținutul literaturii și artei germane de la Goethe încoace, dacă toate acestea s-ar fi întâmplat altfel?

Toate acestea sunt întrebări care pot fi puse și care ne pot arăta întreaga semnificație profundă a acestei enigme. Dar ceea ce împiedică o dezlegare de suprafață nu ne este încă destul de clar. Putem merge încă mai adânc și să punem încă alte întrebări. Să ne uităm, de exemplu, iarăși la artistul care a creat acel ceas de pe primăria orașului vechi din Praga. El a pus aceste figuri acolo sus: avarul bogat cu punga cu bani, l-a pus pe omul vanitos, și Moartea pe partea opusă. Acum se poate spune: Acest om a realizat ceva prin faptul că le-a pus acolo. Dar spunând acest lucru, enunțăm o cauză pentru infinit de multe efecte posibile. Căci imaginați-vă cât de mulți oameni au stat acolo în fața acestui avar bogat, în fața acestui om vanitos căruia i se arată imaginea lui, în fața Morții. Și cât de mulți oameni au văzut și ceea ce a fost o măiestrie încă și mai mare a acestui ceasornicar: adică de fiecare dată când ceasul era să bată ora, se mișca mai întâi Moartea, însoțind bătaia ceasului printr-un

sunet, și cealaltă figură se mișca și ea, iar Moartea îi făcea semn avarului bogat, care îi făcea semn la rîndul său. Toate acestea le puteai vedea. Toate acestea erau indicii importante pentru viață. Toate acestea puteau face o impresie asupra unei persoane care stătea în fața lor. Au și făcut o impresie profundă. Acest lucru reiese din faptul că legenda a mai dezvoltat ceva mai departe, și anume, că relatează ceva deosebit: Moartea, acest schelet, în mod ciudat de fiecare dată când era să bată ora, își deschidea gura, și legenda populară spunea: De fiecare dată când te uiți acolo, vezi cum o vrabie iese din gura ei avînd singura dorință să iasă din nou afară în aer liber. Dar când dă să iasă, se închide gura și este închisă din nou timp de o oră. Chiar de această deschidere și închidere a gurii au legat oameni o legendă foarte plină de spirit, prin care acest popor a vrut să arate ce lucru semnificativ este de fapt ceea ce noi numim atît de abstract „timp”, ceea ce numim atît de abstract „trecerea timpului”. Oamenii au vrut să indice că acolo înăuntru domnesc taine profunde.

Acum să ne imaginăm că ar fi putut fi un om în fața ei, nu-î așa? Prin faptul că am menționat și această legendă populară, am vrut să indic ceea ce se putea gândi, nu doar gândi, ci se putea vedea în imaginațiune; căci o astfel de vrabie nu este inventată. Au fost, firește, oameni care au stat acolo și au văzut vrabia ca pe o imaginațiune. Am vrut doar să fac aluzie la aceasta. Dar acum să luăm lucrurile, aș spune, în mod raționalist. Poate fi un om care stă în fața ei, care poate se află într-un moment în care ar putea fi puțin rătăcit din punct de vedere moral, și stă în fața ceasului și vede: moartea îi face semn la fiecare oră omului bogat care este dependent de averea sa și omului vanitos. Ar putea prin această impresie pe care a primit-

o să fie abătut de la o anumită posibilitate de rătăcire morală la care fusese deja expus.

Dar ne putem imagina și alte lucruri. Luând în considerare acest lucru, s-ar putea spune: Acest om, care printr-o inspirație divin-spirituală a construit această operă de artă, a făcut de fapt foarte mult bine. Întrucât foarte mulți astfel de oameni ar fi putut sta în fața acestei opere de artă și să fie îmbunătățiți moral într-un anumit fel. S-ar putea spune: Ce karma favorabilă a avut acest om pentru că a fost capabil să declanșeze efecte sufletești favorabile în atât de mulți oameni! – Și am putea începe să ne gândim: Câte de multe efecte benefice asupra sufletului a declanșat omul prin această imagine! Și am putea începe să socotim karma acestui artist. S-ar putea spune: Ce punct de plecare pentru o karma infinit de favorabilă este faptul că a făcut acest ceas și a plasat acolo pe el Moartea și pe Ahriman și Lucifer! Cineva s-ar putea lăsa în voia unei astfel de reflecții, și să spună: „Uite, există oameni care printr-o singură faptă săvârșesc un întreg șuvoi de fapte bune. Acest șuvoi de fapte bune trebuie deci să fie scris în întregime în karma lor.” – S-ar putea apoi să înceapă să se gândească: „Da, cum ar trebui eu să-mi potrivesc fiecare faptă astfel încât să rezulte un astfel de șuvoi de fapte bune din ea?”

Aici puteți vedea începutul unui mod de gândire care poate pierde drumul. O încercare de a gândi: Cum trebuie să-mi aranjez faptele mele astfel încât să curgă din ele un astfel de șuvoi de fapte bune? – Este o imposibilitate, dacă cineva ar vrea să facă din aceasta un principiu de viață, nu-i așa? Cineva s-ar putea să se lase dus de aceasta și să spună: „Un astfel de șuvoi de fapte bune decurge din ceea ce a făcut acel om.” Și atunci altcineva ar putea veni și să spună: „Nu, chiar m-am convins

personal, am urmărit puțin chestiunea, cum este cu ceasul. Nu am auzit prea mult despre astfel de efecte.” – Ar putea fi pesimist și să spună: „Timpurile sunt mult prea proaste pentru aceasta. Oamenii nu se pot convinge dacă le arăți așa ceva. În mai multe cazuri am văzut ceva cu totul diferit: Cum au venit aici oameni care sunt plini de un anumit sentiment democratic, ură mocnindă față de tot ceea ce este bogat. Și stătea acolo un astfel de om și a văzut cum numai avarului bogat îi făcea semn Moartea și cum el făcea semn la rândul său. <Voi face asta>, a spus el, și a căutat cel mai din apropiere avar bogat pe care l-a putut găsi și l-a ucis. Fapte similare de ură au rezultat din partea altor oameni. Toate acestea au fost cauzate de meșter cu opera sa de artă. Aceasta este ceea ce trebuie scris acum în karma sa.”

Tot fără a lua în considerare totul, cineva ar putea spune: „Da, așadar s-ar putea să nu fie îngăduit să faci ceva în lume care este în sine perfect din punct de vedere artistic, care are în sine o mare valoare interioară, pentru că ar putea avea cele mai rele efecte, pentru că ar putea avea nenumărate efecte rele care se răsfrâng asupra karmei.”

Acestea ne atrag atenția, dragii mei prieteni, la ceva, aș spune, infinit de ispititor pentru întreaga capacitate umană cognitivă și sufletească. Căci este nevoie doar să te uiți puțin la tine însuși să vezi că omul nu este înclinat înspre nimic altceva mai mult decât înspre a se întreba la una sau la alta: Ce a ieșit din asta? – și apoi să stabilească valoarea a ceea ce a făcut în funcție de ceea ce a rezultat. Dar așa cum ajungi să faci anumite speculații atunci când vrei să gândești asupra faptului, ca în exemplul pe care l-am spus data trecută, dacă numerele duble din dreapta sunt la fel de multe ca numerele din stânga sau dacă sunt doar jumătate, așa cum acolo ajungi într-o încurcătură în

gândire, tot așa trebuie obligatoriu să intri într-o încurcătură în gândire dacă atunci când analizezi ceea ce ai făcut, ai vrea să aplici criteriul: Ce fel de efecte are, ce fel de rezultat va avea, de exemplu, pentru karma mea?

Aici din nou legenda populară este mai inteligentă și, se poate spune chiar mai științifică în sensul spiritual-științific. Pentru că, desigur, este teribil de banal când spun aceasta, dar legenda populară spunea: A fost un om simplu cel care a construit ceasul. El nu avea nimic altceva în vedere decât gândul care îi fusese insuflat, și a făcut ceasul conform acestuia și nu și-a pus problema ce urmări ar putea avea fapta sa într-o direcție sau alta.

Acum nu se poate nega, și tocmai în aceasta constă caracterul seducător și ispititor, că obții cu adevărat un rezultat atunci când sapi în modul pe care l-am indicat; dacă în privința vreunei fapte mai întâi te întrebi: Ce consecințe va avea? – Este ispititor pentru că există fără îndoială și astfel de acte în lume la care trebuie să ne întrebăm despre consecințe. Și ar fi, bineînțeles, unilateral dacă din ceea ce am spus am vrea să tragem concluzia că ar trebui întotdeauna să facem așa cum a făcut acel meșter, că ar trebui să nu ne întrebăm despre consecințe. Pentru că trebuie să ne întrebăm despre consecințele dacă, de exemplu, tragi o bătaie unui băiat care a fost leneș. Așadar există bineînțeles lucruri în lume la care trebuie să ne întrebăm despre consecințe. Dar aici se află exact ceea ce trebuie să ne întipărim foarte exact în suflet: că în contextul universului noi primim în mod real impresii din două părți, că pe de o parte primim impresii din planul fizic, iar pe de altă parte – și legenda populară a dat să se înțeleagă acest lucru spunând: a fost un om simplu inspirat cu har de sus, o intervenție a puterilor divin-

spirituale –, impresii din lumea spirituală. Când aceste impresii ne sunt date din lumea spirituală, când din lumea spirituală ceva vine în sufletul nostru care ne stimulează sufletul să facem una sau alta, atunci sunt momentele în viață când există un al doilea fel de certitudine, un al doilea fel de adevăr, nu în sens obiectiv, ci în sens subiectiv, când ne lăsăm călăuziți de adevăr, un al doilea tip de certitudine care este imediată și la care trebuie să ne oprim ca la una imediată. Despre aceasta este vorba.

Ne aflăm pe de o parte înăuntrul lumii fizice. În lumea fizică totul arată ca și cum evenimentul următor ar decurge în mod cu totul firesc din cel precedent. Dar suntem, de asemenea, înăuntrul lumii spirituale. Data trecută am încercat să clarific că așa cum înăuntrul trupului nostru fizic se află trupul eteric, înăuntrul întregului curent de evenimente din lumea fizică există o desfășurare de evenimente suprasensibile. Noi, de asemenea, suntem înăuntrul acestei desfășurări de evenimente suprasensibile. Din această desfășurare de evenimente suprasensibile ne vin impulsurile care sunt primare și pe care trebuie să le urmărim, indiferent de efectele care vor fi, mai ales în lumea fizică. Omul, fiind plasat în lume, are un fel de certitudine care trebuie să-i vină atunci când examinează lucrurile exterioare. Așa procedează cel care observă natura. El nu poate ajunge la vreo certitudine cu privire la cauză și efect în alt mod decât prin examinarea fenomenelor naturale. Avem însă, pe de altă parte, posibilitatea de a primi o certitudine imediată dacă o dorim, dacă ne deschidem cu adevărat sufletul influențelor acestei certitudini imediate. Atunci este necesar să ne oprim la un eveniment și să ne pricepem să-l judecăm după valoarea sa intrinsecă, după caracterul său particular.

Acest din urmă lucru este, bineînțeles, dificil. Dar evenimentele, în special evenimentele din istoria lumii, ne dau continuu prilejul decisiv de a judeca tot după valoarea lor intrinsecă lucrurile și procesele, lucrurile și procesele care se derulează în afara noastră, în istorie. Acest lucru este necesar în mod continuu. Dar aici confuzia oamenilor este cu adevărat foarte proeminentă atunci când privim lucrurile mai îndeaproape, ceea ce ne va duce foarte departe dacă o înțelegem corect. Practic, ea nu poate fi întotdeauna controlată nemijlocit pentru fiecare individ în parte. Să luăm evenimentul „Faust” de Goethe. Este o creație care a avut loc, nu-i așa? Vor fi probabil foarte puține persoane în această sală care, mai ales după diferitele considerații pe care noi le-am făcut deja despre „Faust”, să nu fie de părere că prin „Faust” al lui Goethe omenirii i-a fost dată o mare operă de artă, o operă de artă care corespunde cu adevărat unei inspirații plină de har.

Cu „Faust” al lui Goethe, viața intelectuală germană a cucerit într-o anumită măsură și alte vieți spirituale. „Faust” al lui Goethe a exercitat o influență puternică asupra multor oameni deja din timpul vieții lui Goethe. Acești oameni au considerat „Faustul” lui Goethe ca pe o operă de artă măreață, unică. Dar o persoană din Germania a fost deosebit de enervată de faptul că Madame de Staël [10] a emis o judecată extraordinar de favorabilă asupra „Faustului” lui Goethe. Vreau să vă citesc judecata pe care această persoană a emis-o asupra „Faustului” lui Goethe, ca să vedeți cum în privința a ceea ce trebuie judecat în mod personal, pot apărea alte opinii decât cele pe care le puteți considera în acest moment ca fiind singurele posibile asupra „Faustului” lui Goethe. Persoana începe chiar de la Prologul din cer. Așadar, acest lucru a fost scris în 1822 de un

anume domn von Spaun [11]. El a exprimat la acea vreme următoarea judecată asupra „Faustului” lui Goethe. El a spus că deja Prologul arată „că domnul von Goethe este un versificator foarte prost, iar Prologul un adevărat model de cum să nu scrii în versuri.”

«Veacurile trecute nu au nimic de arătat care s-ar putea compara cu acest Prolog în ceea ce privește lamentabilitatea prezumțioasă... Dar trebuie să fiu scurt, pentru că mi-am asumat o muncă lungă și, din păcate, plictisitoare. Voi dovedi cititorului că rău-famatul „Faust” se bucură de o celebritate uzurpată și nemeritată și o datorează doar spiritului comun pernicios al unei *Associatio obscurorum virorum* [asociații a bărbaților obscuri]... Nu mă motivează nici o rivalitate față de celebritate să vărs causticitatea criticii dure asupra „Faustului” domnului von Goethe. Nu merg pe calea lui spre Parnas [imperiu poeziei] și m-aș bucura dacă ar fi îmbogățit limba noastră germană cu o capodoperă... Printre mulțimea de strigători de „bravo” poate că vocea mea să se piardă, dar este suficient pentru mine că am făcut tot ce mi-a stat în putință; și dacă reușesc să convertesc și numai un cititor și să-l fac să se întoarcă de la venerarea acestui monstru, nu voi regreta efortul meu ingrat... Bietul Faust vorbește o bolboroseală complet de neînțeles în cele mai proaste versuri care au fost compuse vreodată de vreun elev din clasa a cincea. Profesorul meu mi-ar fi tras o bătaie la fund dacă aș fi făcut versuri atât de proaste ca următoarele:

De m-ai vedea tu, lună plină,
În chinul meu ultima oară.
Durerea-mi nu ți-a fost străină.
De-atâtea ori privind la tainicul tău foc

Vegheat-am, zbuclumându-mă-n același loc.

(Traducere Lucian Blaga)

Despre lipsa de noblețe a exprimării, despre lamentabilitatea versificației, voi păstra tăcerea în cele ce urmează; din ceea ce a văzut cititorul, are el suficiente dovezi că autorul în ceea ce privește construcția versurilor nu se poate măsura nici cu poezii mediocri ai vechii școli.

Mefistofel însuși și-a dat seama că Faust deja dinainte de contract era posedat de un diavol. Dar noi credem că locul lui nu este în iad, ci în casa de nebuni, cu tot ce este al lui, adică mâini și picioare, cap și fund. Mulți poeți ne-au dat mostre de sublime galimatias, nonsens în cuvinte emfaticе, dar aș dori să numesc galimatiasul goethean un *genre nouveau*, galimatiasul popular, deoarece este prezentat în cel mai ordinar și mai prost limbaj...

Cu cât mă gândesc mai mult la această lungă litanie de nonsens, cu atât îmi devine mai plauzibil că se poate pune pariu că dacă unui om faimos îi vine ideea să cârpăcească laolaltă cele mai plate și plictisitoare prostii, va exista totuși o legiune de literați nerozi și cititori înșelători care vor ști cum facă exegeza și să găsească adâncă înțelepciune și mare frumusețe în aceste nonsensuri plate. Oamenii celebri au acest lucru în comun cu prințul Piribinker și cu nemuritorul Dalai Lama, că caca lor este servit ca delicată și venerat ca relicvă. Dacă aceasta a fost intenția domnului von Goethe, a câștigat pariul...

S-ar putea prea bine să fie unele intenții în „Faust”; numai că un poet bun nu trebuie să le mângălească; trebuie să înțeleagă arta, să le contureze și să le ilumineze corect. Un material mai bogat pentru poezie nu este ușor de găsit, și te superi pe poet pentru că l-a pocit atât de jalnic.

Această diaree de idei nedigerate nu vine dintr-o afluență excesivă de fluide sănătoase, ci dintr-o relaxare a sfincterului minții și este o dovadă a unei constituții slabe. Există oameni din care versurile proaste curg ca apa, dar acest *incontinentia urinae poeticae*, acest *diabetes mellitus* de rime insipide nu i se întâmplă niciodată unui poet bun...

Dacă geniul lui Goethe s-a eliberat de toate încâtușările, potopul ideilor sale nu poate sparge barajele artei; ele au fost deja sparte. Chiar dacă nu dezaprobăm faptul că un autor depășește regulile convenționale ale compoziției, totuși trebuie ca legile bunului simț, ale gramaticii și ale ritmului să-i fie sacre; chiar și în dramele în care este implicată bagheta magică, i se permite o singură ipoteză ca mecanism și trebuie să rămână fidel acesteia. Trebuie să fie creat un *dignus vindice nodus* [12], vrăjitoriile trebuie să conducă la rezultate mărețe. În cazul lui Faust, rezultatul este de a ademeni victima să comită crime foarte ordinare, iar seducătorului său nu-i este necesară capacitate sa de a face magie; tot ceea ce face el ar fi putut fi făcut la fel de bine de orice nemernic codoș fără vrăjitorie. Este zgârcit ca un cămătar, în ciuda comorile îngropate care îi stau la dispoziție...

Pe scurt, un diavol mizerabil care ar fi putut învăța ceva de la Marinelli al lui Lessing [13]. Prin urmare, în numele bunului simț, anulez verdictul dat de Madame de Staël în favoarea pomenitului Faust, și îl condamn nu la iad, pe care l-ar putea răci acest produs glacial, din moment ce la el până și diavolul este iernatic în trupul său, ci să fie precipitat în cloaca Parnasului. Pe bună dreptate.»

După cum vedeți, dragii mei prieteni, și această judecată a fost făcută la un moment dat, și contextul în care a fost făcută

arată că autorul nu era un om complet necinstit, ci un om care și credea ceea ce a scris. Acum imaginați-vă pe de altă parte că acest om care vorbește așa despre aceasta că profesorul lui din clasa a cincea l-a ferit să scrie astfel de lucruri precum este „Faust”, imaginați-vă că acest om ar fi devenit el însuși profesor și ar fi avut o mulțime de băieți pe care să-i învețe și le-ar fi insuflat aceste lucruri. Acești băieți ar fi devenit poate la rândul lor profesori și ar fi păstrat ceva din această judecată în privința lui „Faust”. Acum gândiți-vă ce mai puteți specula în plus despre ce a pricinuit omul din punct de vedere karmic cu judecata sa. Dar mai puțin aș vrea să vorbesc despre aceasta, ci în principal aș vrea să atrag atenția asupra faptului că în privința evenimentelor care au valoarea lor intrinsecă este dificil să ajungi la o judecată reală, corectă, să ajungi la o judecată care, ca să spun așa, să poată să rămână în picioare. În mai multe conferințe am atras aici atenția că mulți dintre marii oameni ai secolului al XIX-lea nu vor mai fi văzuți ca fiind mari în secolele următoare, că tocmai oameni care au fost complet uitați, în secolele următoare vor fi văzuți ca fiind oameni mari, importanți. Desigur, așa ceva se așează corect cu timpul. Am vrut doar să atrag atenția cât de extrem de dificil este să ajungi la o judecată atunci când se pune problema să obții o astfel de judecată despre un eveniment care are valoarea sa intrinsecă. Și de ce este de fapt dificil?

Acum trebuie să ne întrebăm: Ce face să ne fie dificil? Și vom privi mai întâi în așa fel încât să-l vedem pe cel care judecă într-o altă persoană decât cel care este judecat. Noi am spune astăzi: Cei care la acea vreme deja considerau „Faustul” lui Goethe ca fiind o operă de artă mare, importantă, cei care într-un anumit fel judecau obiectiv, s-au înlăturat pe ei înșiși. Acest om care a

scris cele despre ce tocmai am vorbit, nu s-a înlăturat pe sine. Dar cum ajungi să nu judeci obiectiv? Oamenii judecă atât de des într-un mod care nu este obiectiv încât nici măcar nu-și pun întrebarea: Cum ajungi să nu judeci obiectiv? La a nu judeca obiectiv ajungi, ei bine, prin simpatie și antipatie. Dacă nu ar fi simpatie și antipatie, nu ai ajunge deloc la o judecată neobiectivă.

Simpatia și antipatia, dragii mei prieteni, sunt necesare pentru a întuneca obiectivitatea unei judecăți. Dar sunt simpatia și antipatia, prin urmare, rele? Sunt ele oare ceva ce ar chiar trebui să înlăturăm din viața umană? Este suficient doar puțin să ne gândim și vom descoperi că nu este așa. Pentru că tocmai atunci când ne adâncim în „Faust” al lui Goethe, ne devine simpatic „Faust” și ne cufundăm din ce în ce mai mult în simpatie. Trebuie să avem posibilitatea de a manifesta simpatie. Și, la urma urmei, dacă nu am putea manifesta deloc antipatia, nu am obține o judecată foarte bună asupra persoanei a cărei judecată tocmai am auzit-o. Pentru că îmi imaginez că se poate să fi apărut în dumneavoastră oareșice sentiment de antipatie față de această persoană, iar acest sentiment de antipatie ar putea fi justificat. Dar aici vedem iarăși că important este nu să luăm aceste lucruri în mod absolut, numai pe ele, ci important este să le considerăm în întregul lor context. Omul nu numai că este călăuzit de lucruri spre simpatie și antipatie, ci merge prin viață cu simpatia și antipatia. El nutrește deja simpatie și antipatie față de lucrurile însele, așa încât lucrurile nu acționează asupra lui, ci acționează asupra simpatiei și antipatiei lui. Dar ce înseamnă aceasta? Deci, mă apropiu de un lucru sau de un proces. Îmi aduc cu mine simpatia și antipatia mea. Bineînțeles, omul în cauză, despre care am vorbit, nu și-a

adus cu el chiar antipatia față de Faust, dar a adus cu sine astfel de sentimente care l-au făcut ca ceea ce a întâlnit în „Faust” să i se pară antipatic. Modul în care el judecă atârnă în întregime de direcția pornirilor sale.

Ce se se află de fapt aici? Se află faptul că simpatia și antipatia sunt în primul rând doar cuvinte pentru fapte spirituale reale. Și faptele spirituale reale sunt faptele lui Ahriman și Lucifer. În fiecare simpatie există într-un anumit fel luciferic, iar în fiecare antipatie există într-un anumit fel ahrimanic. Lăsându-ne să fim purtați prin lume de simpatie și antipatie, ne lăsăm să fim purtați prin lume de Ahriman și Lucifer. Trebuie doar să nu cădem din nou în greșeala pe care am caracterizat-o adesea aici ca fiind o greșeală, să spunem: „Lucifer, Ahriman, să fugim de ei! Vrem să devenim oameni buni; așadar nimic de la Lucifer și Ahriman, neapărat nimic de la Lucifer și Ahriman! Ei trebuie să plece de la noi, să se îndepărteze complet!” – Căci atunci trebuie să plecăm și noi din lume! Pentru că, la fel cum este posibil doar să existe electricitate pozitivă și negativă, nu numai echilibrul între cele două, așa sunt peste tot, oriunde am merge, Lucifer și Ahriman. Este doar o chestiune de cum ne raportăm la ei. Ambele forțe trebuie să fie prezente. Este doar o chestiune de a le aduce mereu în echilibru în viață. Dacă, de exemplu, nu ar exista Lucifer, nu ar exista artă. Se pune problema doar de a nu da artei o formă în așa fel încât din ea să vorbească purul luciferic.

Așadar, este vorba să devenim conștienți: în timp ce pășim prin lume cu antipatie și simpatie, lucrează în noi Lucifer și Ahriman, ceea ce înseamnă, trebuie să obținem posibilitatea de a-i lăsa pe Lucifer și Ahriman să lucreze cu adevărat în noi. Dar, fiind conștienți că ei acționează în noi, trebuie totuși să

dobândim capacitatea de a aborda lucrurile în mod obiectiv. Acest lucru îl putem face prin aceea că nu doar ne uităm la modul în care îi judecăm pe ceilalți în lume, la modul în care judecăm ceea ce se întâmplă în afara noastră în lume, ci ne uităm și la modul în care ne judecăm pe noi înșine în lume. Și acest „a ne judeca pe noi înșine în lume” ne conduce la rândul său puțin mai adânc în întreaea chestiune și în întregul complex de chestiuni despre care este vorba. Ne putem judeca pe noi înșine în lume dacă în judecare aplicăm un mod uniform de a ne privi. Această chestiune trebuie acum să o punem în discuție.

Privim în natură. Pe de o parte, vedem o necesitate rigidă; un lucru decurge din celălalt. Ne uităm la propriile noastre acțiuni și credem că ele sunt supuse doar libertății și sunt legate doar de vinovăție și ispășire și altele asemenea. Ambele sunt unilateralități. Că ambele sunt unilateralități în care nu judecăm corect poziția lui Lucifer și Ahriman, ne va reieși din cele ce urmează. Nu putem privi în propriul nostru suflet, atunci când ne uităm la noi înșine ca oameni care stau aici pe planul fizic, în așa fel încât să vedem în noi doar ceea ce se întâmplă chiar acum. Întrebându-ne ce se întâmplă în interiorul nostru chiar acum, aceasta este cu siguranță un fragment de cunoaștere de sine. Dar această cunoaștere de sine nu ne oferă nici pe departe tot ceea ce avem nevoie chiar și numai pentru o cunoaștere de sine superficială. Pentru că – desigur, fără a ofensa pe nimeni – , să ne considerăm pe toții, așa cum suntem aici: eu, care vă vorbesc, dumneavoastră, care ascultați. Eu nu aș putea să vorbesc așa cum vorbesc acum, dacă acestui fapt nu i-ar fi precedat tot ceea ce i-a precedat în viața mea actuală și în alte încarnări. Așadar, privitul doar la ceea ce vă vorbesc acum, ar fi foarte unilateral în ceea ce privește cunoașterea mea de sine.

Dar, fără a ofensa pe nimeni, este totuși clar că fiecare dintre dumneavoastră ascultă altfel și că fiecare dintre dumneavoastră simte și înțelege cu o nuanță diferită ceea ce vă spun. Acest lucru este într-un totuși firesc. Și anume înțelegeți toate acestea iarăși corespunzător vieții dumneavoastră de până acum și corespunzător încarnărilor dumneavoastră anterioare. Ar fi desigur necesar să nu fie oameni cei care stau aici, dacă nu ar înțelege fiecare într-un mod diferit ceea ce se spune aici. Dar aceasta duce mult mai departe. Acest lucru duce la recunoașterea unei dualități în noi înșine. Gândiți-vă doar la faptul că atunci când emiteți o judecată, emiteți această judecată într-un anumit mod. Să luăm un exemplu oarecare. Când vedeți una sau alta, de exemplu o reprezentare la Reinhardt [14], spuneți: „Sunt încântat”. Cealaltă persoană spune: „Asta este ruina oricărei arte!” Desigur, nici unul din ei nu este cazul să fie criticat acum. O judecată poate fi de la unul, cealaltă poate fi de la celălalt. De ce depinde faptul că o persoană judecă într-un fel și cealaltă persoană altfel? Iarăși, depinde de ceea ce este deja în el, de condițiile preexistente cu care abordează lucrurile.

Dar dacă vă gândiți la aceste condiții preexistente, atunci vei putea să vă spuneți: Da, aceste condiții preexistente sunt lucruri care nu au fost întotdeauna condiții preexistente. Judecata pe care o faceți acum este influențată de exemplu, să zicem, de ceea ce ați văzut când aveți optsprezece ani sau ceea ce ați învățat când aveți treisprezece ani. Aceasta intră înăuntru, s-a unit cu tot materialul dumneavoastră de idei, acum se află în dumneavoastră, judecă împreună cu dumneavoastră. Desigur, fiecare poate percepe aceasta în sine însuși dacă vrea să o perceapă. Aceasta judecă împreună cu dumneavoastră. Întrebați-vă dacă puteți schimba ceea ce este

deja acolo în dumneavoastră, dacă o puteți smulge din dumneavoastră. Întrebați-vă! Și dacă ați putea să o smulgeți din dumneavoastră, atunci ați smulge din dumneavoastră întreaga existență de până acum din această încarnare, atunci ar trebui să vă nimiciți. Nu puteți elimina din dumneavoastră ceea ce ați trăit în ceea ce privește deciziile gândirii, deciziile emoționale, așa cum, dacă vă uitați în oglindă și spuneți: Nu-mi place nasul meu, vreau altul –, nu vă puteți da acum un alt nas. Acest lucru este foarte clar. Nu vă puteți șterge trecutul. Cu toate acestea, dacă doriți să vă sculați devreme dimineața, veți remarca: pentru aceasta este întotdeauna necesară o decizie. Această decizie depinde într-adevăr și de condițiile dumneavoastră preexistente din această încarnare. Depinde de încă multe alte lucruri. Dar dacă spunem că depinde de una sau de alta, acest lucru diminuează faptul că trebuie totuși să mă hotărâsc să mă scol din pat? Eventual, acest a te hotărî să te ridici din pat se poate întâmpla atât de subtil încât nici măcar nu îl observi, dar trebuie să existe cel puțin o hotărâre vagă de a te ridica, adică ridicarea trebuie să fie un act liber.

Am cunoscut un bărbat care pentru o vreme a făcut parte din Societatea noastră, care a ilustrat foarte bine chestiunea prin faptul că el nu dorea niciodată să se ridice din pat. Suferea teribil din această cauză și se plângea mereu. El spunea: Da, nu mă pot ridica! Dacă nu s-ar întâmpla ceva care să inducă din exterior necesitatea să mă ridic din pat, aş rămâne mereu culcat. – Mărturisea acest lucru fără rețineri. Îl mărturisea pentru că îl simțea ca fiind ceva teribil ca un Ispititor care este în viața lui: pur și simplu nu voia să se ridice! Din aceasta puteți vedea că este totuși un act liber. Faptul că în noi sunt stabilite anumite condiții premergătoare care ne sugerează un motiv sau altul, nu

ne împiedică să putem totuși săvârși o faptă liberă în fiecare caz particular. Într-un anumită privință, lucrurile stau astfel: Există oameni care se ridică din pat încet, cu dificultate, care au nevoie de o hotărâre mai puternică; pentru alții este o bucurie să se scoale din pat. Poți spune de-a dreptul: din aceasta vedem că aceste condiții premergătoare care există, au sensul că unul este bine educat, celălalt prost educat. Putem vedea o anumită necesitate în aceasta, dar întotdeauna este totuși o decizie liberă. Vedem astfel în unul și același act, în actul ridicării noastre din pat, libertate și necesitate împletite una cu alta. Sunt complet împletite între ele. Una și aceeași chestiune poartă în ea libertate și necesitate. Și vă rog să aveți în vedere acest lucru, că dacă privim corect, nu putem avea o controversă: în aceasta omul este liber sau nu liber, ci putem doar spune: în fiecare act al omului libertatea și necesitatea sunt inițial amestecate una cu alta.

De unde provine oare aceasta? Nu am înainta în știința noastră spirituală dacă ceea ce privim din punct de vedere uman, nu ar trebui în același timp să îl să luăm în considerare în întreg contextul său mai larg. De unde vine deci aceasta? Vine din faptul că ceea ce acționează ca necesitate în noi – voi spune acum ceva relativ simplu, dar care are implicații uriașe –, ceea ce considerăm ca fiind necesitate este trecutul din noi. Ceea ce acționează ca necesitate în noi trebuie să fie întotdeauna trecut. Trebuie să fi trecut prin ceva, să fi trăit o experiență, și experiența trăită trebuie să se fi depus în sufletul nostru. Ea este atunci în sufletul nostru și acționează mai departe în sufletul nostru ca o necesitate.

Acum, dragii mei prieteni, vă puteți spune: Fiecare om poartă în el trecutul său, fiecare om prin aceasta poartă în el o

necesitate. Ceea ce este prezent nu acționează încă ca fiind necesar; altfel nu ar exista actul liber în momentul prezent. Dar ceea ce a trecut acționează în prezent și se împletește cu libertatea. Prin faptul că ceea ce a trecut continuă să acționeze, într-unul și același act necesitatea și libertatea sunt intim legate.

Dacă ne uităm în noi înșine, dacă efectuăm cu adevărat această autoobservare, atunci vom spune: Nu doar în natura de afară există necesitate, ci și în noi înșine există o necesitate. Dar când privim această necesitate, trebuie să privim la trecutul nostru. Acesta este ceva care îi oferă cercetătorului spiritual un punct de vedere infinit de important. El învață să cunoască legătura dintre trecut și necesitate. Și acum începe să cerceteze natura și găsește în natură necesități, și învață să cunoască, examinând fenomenele naturale, că tot ce găsește omul de știință în natură ca necesități este tot trecut. Ce este întreaga natură, întreaga natură cu necesitatea ei?

Nu se poate răspunde la aceasta dacă nu căutăm răspunsul pe baza științei spirituale. Trăim acum în existența pământească. Existența pământească a fost precedată de existența lunară, solară și saturniană. În timpul existenței saturniene – citiți despre aceasta în *Știința ocultă* – planeta nu arăta încă așa cum arată acum Pământul, atunci era ceva complet diferit. Dacă examinați vechiul Saturn, veți vedea: acolo totul este încă ca gânduri înăuntrul lui. Acolo încă nu cad pietre pe Pământ. Acolo nu există încă fizicalitate densă. Acolo toate sunt activități termice. Acolo totul este așa cum se petrece în însăși interiorul uman. Sunt activități sufletești, gânduri pe care apoi le-au lăsat în urmă spiritele divine. Și care au rămas. Și întreaga natură actuală, pe care o examinați în necesitatea ei, toată această natură actuală a fost cândva în domeniul libertății,

a fost o faptă liberă a zeilor. Și doar pentru că ea a trecut, pentru că ceea ce s-a dezvoltat pe Saturn, Soare și Lună a venit înapoi la noi așa cum gândurile noastre, pe care le-am avut pe când eram copii, continuă să acționeze în noi: tot așa gândurile zeilor din timpul existenței lui Saturn, Soare și Lună acționează mai departe în existența pământească, și pentru că sunt gânduri trecute, ne apar ca o necesitate.

Da, dragii mei prieteni, dacă vă puneți acum mâna pe un obiect solid, ce înseamnă aceasta de fapt? Nimic altceva decât: ceea ce este acolo în acel obiect solid, a fost gândit odată în trecutul îndepărtat, și gândul a rămas, la fel cum gândul pe care l-ați avut în tinerețea dumneavoastră a rămas în dumneavoastră. Dacă priviți la trecutul dumneavoastră și priviți cele trecute ca pe ceva viu, vedeți devenirea naturii în dumneavoastră. Așa cum ceea ce gândiți și vorbiți acum, astăzi nu este o necesitate, ci o libertate, tot așa ceea ce este astăzi existență pământească a fost libertate în stadii de existență anterioare. Libertatea se dezvoltă mereu mai departe și, pe măsură ce persistă, devine necesitate. Dacă am vedea ceea ce se întâmplă acum în natură, nu ne-ar trece deloc prin minte să găsim necesitate în ea. Noi vedem din natură doar ceea ce a rămas în urmă. Ceea ce se întâmplă acum ca natură este spiritual. Acest lucru nu îl vedem.

Prin aceasta, cunoașterea de sine umană capătă o semnificație cosmică cu totul particulară. Acum gândim un gând. Acum este în noi. Am fi putut cu siguranță și să *nu* îl gândim. Dar, prin faptul că îl gândim, el rămâne în sufletul nostru. Acum el a trecut. Acum el este acolo ca o necesitate activă, ca o necesitate încă subtilă, încă nu atât de densă ca materia de afară din natură, pentru că noi suntem oameni și nu

zei. Noi reușim doar să percepem acea natură interioară în noi care ne rămâne în memorie ca amintiri ale noastre și este activă în necesitățile noastre. Dar ceea ce acum sunt gânduri în noi, în următoarele existențe Jupiter și Venus, vor deveni natură exterioară. Acolo vor acționa ca mediu înconjurător exterior. Și ceea ce acum vedem ca natură exterioară a fost cândva gând al zeilor.

Vorbim astăzi despre Arhai, vorbim despre Îngeri, Arhangheli și așa mai departe. Ei au gândit în trecut, așa cum gândim noi acum. Și ceea ce au gândit ei a rămas ca amintire a lor, și la această amintire ne uităm noi acum. Noi putem privi în interiorul nostru doar la ceea ce ne amintim din timpul existenței noastre pământești. Dar în interior a devenit natură. Ceea ce zeii au gândit în timpul stărilor planetare anterioare a devenit exterior, și aceasta o privim acum ca natură exterioară.

Da, dragii mei prieteni, vedeți dumneavoastră, adevărat, profund adevărat este: atâta timp cât suntem oameni pământenți, gândim. Gândurile oarecum le coborâm jos în viața noastră sufletească. Acolo ele devin începutul unei existențe naturale. Dar rămân în noi. Dar când va veni existența jupiteriană, ele vor ieși din noi. Și ceea ce gândim astăzi, ceea ce în general trăim în interiorul nostru astăzi, va deveni atunci lumea exterioară. Ne vom uita atunci la un nivel mai înalt la ceea ce este astăzi lumea noastră interioară, ca la o lume exterioară. Ceea ce la un moment dat este trăit în libertate, se transformă într-o necesitate.

Acestea sunt puncte de vedere foarte, foarte importante și numai când avem acest mod important de a privi și a judeca lucrurile, putem obține o înțelegere a cursului particular al evenimentelor istorice, a ceea ce sunt evenimentele actuale, a

ceea ce se petrece în prezent. Pentru că acestea conduc în mod direct la faptul că efectiv noi neîncetat o luăm pe calea de a trece din subiectiv în obiectiv. Subiectivi putem fi de fapt numai în prezent. De îndată ce suntem dincolo de acel prezent și am împins subiectivul jos în viața sufletească, acesta capătă o existență independentă; bineînțeles, inițial doar în noi. Dar capătă o existență independentă. În timp ce noi trăim mai departe cu alte gânduri, gândurile anterioare pe care le-am avut trăiesc mai departe, desigur, inițial doar în noi. Deocamdată încă le dăm un înveliș. Dar acest înveliș va cădea cândva. Așadar, în spiritual lucrurile stau altfel decât în plan fizic. De aceea, trebuie să vedeți și un astfel de eveniment precum cel pe care l-am indicat ipotetic, din acest punct de vedere. Privit din exterior, o stâncă a căzut, răsturnându-se peste un grup de oameni. Dar acesta este numai expresia exterioară a ceva ce se petrece spiritual, iar ceea ce se petrece spiritual este cealaltă parte a evenimentului, care există la fel de obiectiv ca și prima.

Aceasta a fost ceea ce am vrut să explic astăzi, pentru a arăta cum libertatea și necesitatea se împletesc în devenirea lumii și în acea devenirea în care ne aflăm noi înșine prin faptul că suntem oameni vii, cum suntem întrețesuți cu lumea, cum noi înșine zilnic, oră de oră, devenim ceea ce natura ne arată în exterior. Trecutul nostru este deja în noi înșine un fragment de natură. Noi înaintăm dincolo de acest fragment de natură dezvoltându-ne mai departe, așa cum zeii au înaintat dincolo de dezvoltarea lor, dincolo de dezvoltarea naturii lor, devenind ierarhii mai înalte.

Acesta a fost doar una dintre multele căi care sunt de urmat, care ne arată iar și iar cum tot ceea ce se întâmplă în plan fizic nu trebuie judecat unilateral doar după ceea ce vedem fizic, ci

cum trebuie judecat după faptul că, pe lângă aspectul fizic, are în sine și un spiritual ascuns. Așa cum trupul nostru fizic are în el și trupul nostru eteric, tot așa la baza a tot ceea ce este sensibil se află un suprasensibil. Din aceasta trebuie să tragem concluzia că de fapt considerăm lumea într-un mod foarte incomplet dacă o examinăm doar prin prisma a ceea ce oferă ea ochiul nostru, a ceea ce se întâmplă în exterior, și că, în timp ce în exterior se întâmplă ceva, simultan cu aceasta în interior se poate întâmpla ceva spiritual ținând de ceea ce se întâmplă exterior dar complet diferit, care are o semnificație mult mai mare, infinit mai mare decât ceea ce se prezintă vederii noastre fizice. Ceea ce sufletele care au fost îngropate acolo sub stâncă, au trăit în spiritual poate fi ceva infinit mai semnificativ decât ceea ce s-a întâmplat în exterior. Dar ceea ce s-a întâmplat acolo are legătură cu întregul viitor al acestor suflete, așa cum vom vedea.

Dar vrem să întrerupem astăzi aceste gânduri aici și să le continuăm duminică viitoare, dragii mei prieteni. Astăzi am vrut să realizez doar acest lucru, că am adus gândurile, ideile dumneavoastră în acea direcție care să vă arate cum despre libertate și necesitate, despre vină și expiere și așa mai departe, putem obține concepte corecte doar dacă fizicului îi adăugăm și spiritualul. Aceasta este ceea ce vrem să considerăm mai departe duminică la ora 3.

CONFERINȚA a III-a

Berlin, 30 ianuarie 1916

Dragii mei prieteni! Ceea ce am de oferit astăzi ca o continuare a considerațiilor săptămânii trecute, voi încerca mai întâi să clarific iarăși printr-un fel de caz ipotetic. Unele lucruri care sunt legate de cele mai profunde enigme ale existenței umane, pot fi cel mai bine scutite de abordarea abstractă și apropiate de realitate atunci când se folosesc exemple. Desigur, ceea ce voi prezenta ca un exemplu ipotetic este valabil pentru toate situațiile posibile din viață. Așadar, să luăm pentru început un exemplu ipotetic.

Să ne imaginăm într-o școală, poate o școală cu trei clase, în care sunt trei profesori și un director. Să presupunem că acești trei profesori au caractere și temperamente foarte diferite. Să ne imaginăm că este începutul unui nou an școlar. Directorul discută cu profesorii săi despre anul școlar care urmează. Mai întâi, un profesor al unei clase. El îi spune directorului, după ce acesta l-a întrebat cum s-a gândit să se organizeze și cum socotește că este cel mai bine să procedeze mai departe în anul școlar următor: „Ei bine, în timpul vacanței am notat cu atenție ceea ce am considerat că nu a fost bine realizat de elevi sub instrucțiunile mele, sub întreaga mea conducere școlară din anul precedent, ceea ce așadar nu a fost bine organizat de mine. Și acum am întocmit un nou plan pentru anul următor, un plan care conține toate lucrurile despre care m-am convins că au fost bine făcute în anul precedent, că au intrat în capul elevilor. Am

organizat toate lecțiile pe care le voi prezenta pe parcursul anului, astfel încât în întregul meu plan pentru anul următor să fie conținut ceea ce a fost cel mai bine făcut în anul precedent, despre care așadar se poate presupune că a fost bine verificat în practică în anul precedent.” – Când directorul i-a mai pus ceva întrebări, el a putut să prezinte imediat un plan pe care îl pregătise cu împărțirea materiei de predat. El a putut să menționeze mai departe ce lecții va preda și ce teme pentru acasă va da pe parcursul anului. Toate subiectele pentru lecții și pentru temele pentru acasă le-a pregătit atent pe baza experiențelor, cum a spus el, din anul precedent. Atunci directorul a spus: „Ei bine, sunt foarte mulțumit. Sunteți cu siguranță un profesor scrupulos și cred că veți realiza ceva excelent cu clasa dumneavoastră.”

Al doilea profesor a spus într-un mod similar: „Am revizuit întreaga programă școlară pe care am parcurs-o cu elevii mei în anul precedent și am văzut ce am greșit. Acum pus la punct noul plan astfel încât să evit toate greșelile care au fost făcute.” – Și el a putut, de asemenea, să-i arate directorului un program elaborat: Subiecte pentru toate lecțiile și teme pentru acasă pe care le va da elevilor pe parcursul anului pe baza, cum a spus el, experiențelor din anul precedent, experiențelor legate de greșelile pe care le-a făcut. – Directorul a spus: „Cel cu care am vorbit înainte a încercat să noteze toate lucrurile excelente care i-au reușit și apoi să-și noteze programul. Dumneavoastră ați încercat să evitați toate greșelile. Se poate face în ambele moduri. Sunt liniștit că veți realiza ceva excelent cu clasa dumneavoastră. Văd cu o anumită satisfacție că am profesori în școala mea care, privind înapoi la ceea ce au realizat, știu să se comporte într-un mod corespunzător printr-o înțeleaptă

cunoaștere de sine.” – A recunoaște bine calitățile este ceva care trebuie să facă o impresie foarte bună unui director.

Acum a venit rândul celui de-al treilea profesor. Al treilea profesor a spus: „Și mie mi-au trecut multe prin cap în timpul vacanței despre ceea ce s-a petrecut în clasa mea anul trecut. Am încercat să studiez caracterele elevilor, am făcut un fel de retrospectivă a ceea ce s-a întâmplat cu unul și cu altul.” – „Ei bine”, a spus directorul, „atunci ați văzut desigur și ce greșeli ați făcut și ce lucruri ați realizat bine și veți putea să vă faceți deasemenea un fel de program pentru anul următor.” – Atunci profesorul a spus: „Nu. Greșeli cu siguranță am făcut. Unele lucruri le voi fi făcut bine. Dar am studiat doar caracterele elevilor și ceea ce s-a întâmplat. Nu m-am gândit în mod special dacă am făcut greșeli deosebite, dacă una sau alta a fost deosebit de bine. Acest lucru nu l-am făcut. M-am gândit: Da, așa cum s-a întâmplat, trebuia să se întâmple. Așa că doar am studiat cele despre care cred că au trebuit să se întâmple printr-un fel de necesitate. Elevii aveau un anumit fel de-a fi. Cum erau ei, aceasta am studiat cu atenție. Și eu am avut un anumit fel de-a fi, și prin felul nostru laolaltă, a ieșit ceea ce a putut ieși. Da, mai mult nu pot spune”, a spus al treilea profesor. – „Ei bine”, a spus directorul, „se pare că sunteți un om destul de mulțumit de sine. Ați întocmit acum și un program, ați elaborat și subiectele pe care le veți da elevilor dumneavoastră ca lecții și teme pentru acasă pe parcursul anului?” – „Nu”, a răspuns profesorul, „aceasta nu am făcut-o.” – „Păi, cum veți face atunci în clasa dumneavoastră?” – Atunci profesorul a spus: „Voi vedea cum vor fi elevii pe care-i voi avea în acest an. Și cred că voi putea recunoaște aceasta mai bine decât anul trecut, pentru că mereu în timpul vacanței am studiat caracterele de anul trecut. Dar

cum vor fi ele anul acesta, nu pot ști, aceasta rămâne de văzut.” – „Dar, nu veți elabora teme pentru lecții și pentru acasă?” – „Da, dar voi face aceasta atunci când voi vedea cât de dotați sau nedotați sunt elevii. Voi încerca să mă organizez în funcție de aceasta.” – „Ei bine”, a spus directorul, „putem naviga frumos în necunoscut. Cu asta nu prea sunt de acord.”

Dar nu se mai putea face nimic. Directorul a trebuit să accepte situația. Și astfel a început anul următor. Directorul a venit în inspecție în școală adesea. A văzut cum primii doi profesori se descurcau admirabil. La al treilea, a găsit mereu că lucrurile nu mergeau prea bine. Nu exista nicio siguranță, spunea el, nu se știa niciodată ce se va întâmpla luna următoare. Așa a mers pe tot parcursul anului. Și la final a venit clasificarea. Din clasificare, directorul a considerat că primii doi profesori au lucrat foarte bine. Desigur, și la ei au fost câțiva elevi care au picat, alții care au trecut, dar totul a mers în ordine. Al treilea profesor după clasificare nu a avut rezultate mai proaste. Dar pe parcursul anului s-a răspândit opinia că era foarte indulgent. În timp ce ceilalți erau profesori stricți, el era foarte indulgent, trecea cu vederea foarte des, și directorul era convins că de fapt clasa ultimului profesor era cea mai slabă.

Apoi a venit anul următor. Vacanțele trecuseră. A început noul an școlar, și primii doi profesori s-au exprimat într-un mod similar, iar al treilea din nou într-un mod similar ca anul precedent. Din nou s-a petrecut ceva similar. Inspectorul școlar a venit și el adesea. El a observat, bineînțeles, lucrul pentru care directorul oarecum îl pregătise deja: că primii doi profesori erau foarte buni, dar celălalt era un profesor foarte mediocru. Desigur, nu se putea face nimic. Aproape că nu mai este nevoie să spun că cei doi profesori buni au fost decorați după câțiva ani,

și s-a propus ca directorul să primească o decorație de categorie superioară. Dar asta este o chestiune fără importanță, nu-i așa?

După un timp, s-a întâmplat următorul lucru: Directorul a plecat de la această școală și a venit un alt director la începutul anului școlar. Acesta a discutat și el cu cei trei profesori despre cum vor proceda în anul școlar următor și alte asemenea lucruri. Primul profesor a răspuns din nou într-un mod similar cu cel pe care vi l-am descris deja; al doilea la fel, iar al treilea la fel. Atunci directorul a spus: Da, da, este într-adevăr o diferență în modul de abordare. Numai că eu cred totuși că primii doi domni ar trebui să se orienteze puțin după al treilea profesor. – „Ce?”, au spus primii doi domni, „fostul director a spus întotdeauna că el ar trebui să se orienteze după noi!” – „Da”, a spus acest director, „eu nu consider așa; mi se pare că primii doi domni ar trebui să se orienteze după al treilea profesor.” – Ei însă nu au putut să se orienteze după el, pentru că nu puteau înțelege cum se poate prevedea în mod rezonabil ce se va întâmpla în anul următor dacă intri în acest an următor bâjbâind așa ca orbii precum ultimul profesor. Pur și simplu nu și-au putut imagina acest lucru.

Fostul director a devenit între timp el însuși inspector școlar, bineînțeles datorită înțelegerii sale asupra bunei desfășurări a evenimentelor în școală. Acum era extrem de uimit de opiniile pe care succesorul său i le-a prezentat tocmai în școala pe care o cunoștea foarte bine. Cum putea fi așa? Și a spus: „Al treilea profesor nu mi-a spus niciodată altceva decât: trebuie mai întâi să văd cum sunt elevii, apoi îmi pot alcătui un program de la săptămână la săptămână. Dar atunci nu se poate prevedea nimic! Nu merge să nu prevezi nimic.” – Atunci directorul a spus: „Da, dar vedeți, desigur, și eu mi-am întrebat profesorii

cum discern ei în ceea ce privește previziunea. Primii doi domni mi-au spus întotdeauna: știu exact, pe 25 februarie anul viitor voi preda acest și acest subiect, pot spune exact ce se va întâmpla atunci, și știu exact: de Paște voi parcurge cutare sau cutare subiect. Celălalt profesor mi-a spus: nu știu exact cum voi face de Paște, nu știu nici ce lecție voi preda în februarie, mă voi orienta după cum vor fi elevii. Și apoi a mai spus că poate prevedea într-un anumit fel că lucrurile vor ieși bine. De fapt, sunt cu totul de acord cu el”, a spus noul director. „Întotdeauna poți vedea abia după aceea că ceea ce ți-ai propus să faci este foarte bine, că din modul în care te raportezi la anul precedent, studiind caracterele elevilor din anul precedent, dobândești capacități mai mari de a cunoaște caracterele noilor elevi. Înțeleg că astfel se poate realiza mai mult.” – „Da”, a spus fostul director, „dar totuși nu poți ști nimic dinainte! Totul rămâne în incertitudine. Cum rămâne atunci cu prestabilirea pentru întregul an școlar?, atunci nu poți prevedea nimic. Dar trebuie să poți prevedea puțin dacă vrei să organizezi ceva în mod rațional.” – „Da”, a spus noul director, „poți prevedea că lucrurile vor merge bine dacă te conectezi într-un fel cu geniul care domnește în grupul de elevi și ai o anumită încredere în geniul care acționează în acest grup de elevi. Și dacă ai încredere în acest geniu, oarecum făgăduindu-i că îl vei urma, atunci nu vei putea prezice ce lecție va fi predată în februarie, dar vei putea prezice că va fi cea potrivită.” – „Da, dar atunci nu poți prevedea nimic sigur, totul rămâne în incertitudine”, a spus inspectorul școlar. – Atunci directorul a spus: „Vedeți, domnule inspector școlar, m-am îndeletnicit odată cu ceva ce oamenii numesc știința spirituală. Încă îmi amintesc de acolo că ființe care sunt chiar cu mult mai înalte decât omul, au procedat la fel în

chestiuni mult mai importante: pentru că la început în Biblie se spune, de exemplu, «Și Dumnezeu a făcut lumina», și abia după ce a făcut lumina, se spune «Și apoi a văzut că era bună.» – Desigur, inspectorul nu a mai putut spune nimic potrivit la aceasta.

Lucrurile au mers așa mai departe, pentru o vreme. Nu-i așa?, astfel de directori ca cel pe care l-am presupus ipotetic sunt puțini, așa spune ipotetic la puterea a doua, deoarece chiar și în ipoteză este deja ipotetic să presupui un astfel de director. Directorul a fost foarte curând concediat, și un altul, care era mai asemănător cu inspectorul, a fost trimis în locul său, și lucrurile au mers mai departe până într-o zi când s-a ajuns totuși la punctul în care omul complet „fără decorații” a fost alungat din școală cu batjocură și ocară, și un altul, care era după croiala primilor doi, a fost trimis în locul său. Lucrurile nu puteau fi făcute altfel atunci, deoarece în toate registrele și în toate listele de conduită – cred că așa se numesc – era înregistrat ce mari progrese au fost făcute de primii doi profesori și cum în cazul celui de-al treilea practic doar elevi slabi au ieșit din școală, din simplul motiv că el era indulgent; altfel, ar fi trebuit ca întotdeauna să pice toți. Pur și simplu nu se putea face nimic cu un astfel de om ca al treilea profesor.

Au trecut mulți ani. Întâmplător, a urmat un fapt foarte ciudat. Directorul care fusese îndepărtat a încercat meargă mai adânc în fondul problemei: ce s-a întâmplat cu cei doi profesori, cel care a făcut întotdeauna o autoevaluare exactă sub forma că și-a notat temele cu care au avut mai puține rezultate și apoi le-a ales pe cele cu care a avut rezultate, și ce a realizat al doilea profesor, ce a realizat al treilea profesor. El chiar a și urmărit puțin ce au reușit elevii respectivilor să realizeze apoi, când au

avut alți profesori. A constatat că elevii celui de-al treilea profesor au făcut progrese mult mai slabe decât elevii primilor doi profesori atunci când au ajuns la alți profesori. Dar directorul nu s-a oprit aici. A mers încă mai adânc în problemă și a urmărit în viață oamenii care au rezultat din mâinile acestor profesori. A constatat că cei care au ieșit din mâinile primilor doi profesori au devenit desigur oameni respectabili – cu excepții bineînțelese –, că ei deci nu au realizat nimic deosebit, dar au devenit oameni cumsecade. Dar printre elevii pe care i-a avut al treilea profesor, au fost unii care au devenit oameni foarte însemnați, care au realizat lucruri mult mai remarcabile decât elevii celorlalți.

El a putut să arate aceasta în acest caz. Dar nu a făcut o impresie deosebită asupra lumii, pentru că oamenii au spus: Nu poți totuși urmări întotdeauna întreaga viață a celor care ies din școală. Nu-i așa?, nu se poate! Și oricum nu asta este ceea ce contează. Așa au zis oamenii.

De ce vă istorisesc toate acestea? Vedeți dumneavoastră, există o diferență serioasă între primii doi profesori și al treilea profesor. Primii doi profesori și-au bătut capul în timpul vacanței cu modul în care au lucrat în anul precedent. Al treilea profesor nu și-a bătut capul cu aceasta, ci a avut un sentiment că lucrurile au trebuit să se întâmple așa cum s-au întâmplat. Când directorul, primul director, i-a tot spus: „Dar atunci nu puteți ști cum să evitați greșelile în anul următor, sau cum să realizați lucrurile bune dacă nu studiați ce ați realizat bine în anul precedent” –, atunci inițial el nu a spus nimic, pentru că nu prea avea chef să-i explice acest lucru directorului. Dar mai târziu s-a gândit: „Ei bine, chiar dacă știu ce greșeli au apărut pe parcursul lucrului meu împreună cu elevii mei, anul acesta am

alți elevi, și nu rezultă nimic din greșelile făcute în anul precedent. Trebuie să țin cont de cum vor fi elevii anul acesta.”

Pe scurt, după cum vedeți, dragii mei prieteni, primii doi profesori erau complet cufundați în ceea ce era mort, în timp ce ultimul profesor s-a integrat în ceea ce era viu. S-ar putea spune, de asemenea, că primii profesori țineau socoteală întotdeauna de trecut, în timp ce ultimul profesor ținea socoteală de prezentul imediat și nu rumega în mintea sa trecutul, el spunându-și despre trecut: A trebuit să se întâmple așa, a fost necesar să se întâmple așa în condițiile date.

Este vorba despre faptul că, dacă privești lucrurile așa superficial după judecăți exterioare, atunci poți merge pe un drum greșit față de cele ce se întâmplă în mod real în lume. Mergi pe un drum greșit pentru că, dacă o faci în sensul primilor profesori, judeci prezentul după cele moarte ale trecutului, după ceea ce trebuie să rămână trecut, în trecut. Al treilea profesor a luat din trecut ceea ce era viu și acest viu a reușit să-l scoată din trecut prin simplul fapt că a studiat caracterele și prin studierea caracterelor s-a făcut pe sine mai desăvârșit, prin faptul că el mai presus de toate avea în vedere să progreseze prin retrospectiva asupra trecutului. El și-a spus: Dacă pot progresa astfel, ceea ce am de făcut în viitor va fi realizat cu abilitățile mele mai mari, pe care mi le-am dobândit prin aceasta.

Primii doi profesori, având o anumită superstiție cu privire la trecut, și-au spus: Greșelile care au s-au vădit în trecut trebuie evitate în viitor, iar calitățile care s-au vădit în trecut trebuie aplicate în viitor. Dar au făcut-o într-un sens mort. Au făcut-o astfel încât nu doreau să-și sporească aptitudinile, ci doreau doar să decidă prin observație exterioară. Nu prin muncă vie asupra lor înșiși doreau ei să lucreze, ci credeau că doar din

observație, din ceea ce reiese din observație, ar putea câștiga ceva pentru viitor.

Noi, privind spiritual-științific, trebuie să spunem: Primul dintre profesori, care a analizat cu atenție ce calități și-a afirmat el în trecut și aceste calități vrea acum să le încorporeze din nou în munca sa în viitor, procedează în sens ahrimanic. Acesta este un mod de a proceda ahrimanic. Aici stă lipit de trecut și, într-un mod autosuficient din egoismul personal privește cu satisfacție tot ceea ce a făcut bine și se fălește puțin cu aceasta. Cuvântul nu este ales prost, deoarece el se uită cu adevărat la ceea ce a făcut bine și acel lucru vrea să-l dezvolte mai departe. Se fălește puțin cu faptul că a făcut așa bine una sau alta și acum poate să-l folosească mai departe.

Celălalt, al doilea profesor, avea un caracter care era mai mult dominat de forțele luciferice. El rumega în minte greșelile pe care le-a făcut și își spunea: Ei bine, aceste greșeli trebuie să le evit. Nu își spunea: Ceea ce s-a întâmplat a fost necesar, trebuia să se întâmple așa –, ci spunea: Am făcut greșeli. În aceasta este întotdeauna ceva egoist, căci de fapt ai vrea să fi fost mai bun decât ai fost în mod real, atunci când îți spui că ai făcut greșeli care ar fi trebuit evitate și acum trebuie să le eviți. Dar stai lipit de trecut, precum Lucifer, care aduce în mod spiritual trecutul în prezent. Acesta este un mod luciferic de a gândi.

Al treilea profesor era, așa spune, însuflețit de forțele entităților divine care conform naturii lor progresa, al căror principiu divin veritabil este exprimat deja la începutul Bibliei, prin faptul că Elohimii mai întâi creează și apoi văd că ceea ce au creat era bun; dar nu privesc acest lucru într-un mod egoist, că ar fi ei înșiși ființe excelente pentru că au făcut bine ceea ce au creat, ci iau în considerare că a fost bine pentru a crea mai

departe. Ei o încorporează în dezvoltarea lor. Ei trăiesc în ceea ce este viu și Țes în acest viu.

Acesta este lucrul important, să înțelegem cum noi înșine, ca ființe vii, suntem plasați într-o lume a celor vii. Dacă înțelegem acest lucru, atunci nici nu vom deveni critici ai zeilor, de exemplu ai Elohimilor. Căci cel care dorește să-și plaseze înțelepciunea sa deasupra înțelepciunii zeilor ar putea spune: Ei bine, nu au prevăzut acești zei, dacă vor să fie zei, că lumina va fi bună? Pentru mine nu sunt nici măcar profeți, acești zei! Dacă eu aș fi un zeu, atunci bineînțeles aș crea lumina doar dacă aș ști dinainte cum este lumina și nu ar trebui să văd abia după aceea că lumina este bună.

Dar aceasta este înțelepciunea umană, care este plasată deasupra înțelepciunii divine. Într-un anumit sens, și al treilea profesor a prevăzut ce va veni, dar a prevăzut-o într-un mod viu, prin faptul că el s-a lăsat în voia, aș spune, geniului activ în această muncă, geniului dezvoltării, spunându-și: „Prin faptul că am încorporat ceea ce am câștigat prin studiul caracterelor în anul precedent, prin faptul că nu m-am frământat asupra greșelilor, pe care le-am făcut în mod necesar din simplul motiv că am fost așa cum am fost, și prin faptul că am studiat cu atenție, fără a aplica o critică împotriva a ceea ce mi-a stat împotriva ca trecut al meu propriu, prin aceasta mi-am crescut capacitatea și mi-am dobândit, de asemenea, o privire mai capabilă pentru ceea ce este acum noul meu grup de elevi.” – Și și-a dat seama că primii doi profesori își considerau elevii doar prin prisma a ceea ce au făcut ei ca profesori în anul precedent, pe care însă nu pot niciodată să îl judece corect. Astfel, el, al treilea, putea spune: „Da, cu siguranță, cred că în patru săptămâni voi da elevilor tema potrivită, și cu siguranță pot avea

încredere în această profeție a mea că voi da tema potrivită.” – Ceilalți erau profeți mai buni. Și anume ei puteau spune: „Voi da acea temă pe care mi-am notat-o; cu siguranță o voi da.” Dar aceasta era o previziune a faptelor și nu o previziune a cursului forțelor în mișcare.

Această diferență trebuie reținută foarte bine. Profeția ca atare nu este imposibilă. Dar profeția a ceea ce se întâmplă în detaliu, atunci când în aceste detalii este întretesut ceva viu, care trebuie să acționeze din sine însuși, o astfel de profeție poate fi posibilă doar dacă ne uităm numai la acele fenomene care sunt purtate din prezent în viitor de Lucifer și Ahriman.

Ajungem treptat mai aproape de marea problemă care ne preocupă în aceste conferințe despre libertate și necesitate. Dar tocmai în această problemă, care intervine atât de profund în întreaga desfășurare a evenimentelor lumii și în toate acțiunile umane, trebuie să ne înfățișăm și toate dificultățile. Trebuie, de exemplu, să ne fie clar că atunci când cuprindem cu privirea ceea ce s-a petrecut și în care suntem implicați, vedem acest lucru ca pe o necesitate. Și în momentul în care cunoaștem toate condițiile, îl vedem ca pe o necesitate. Nu există nicio îndoială, vedem ceea ce s-a întâmplat ca pe o necesitate. Dar trebuie să ne punem totodată întrebarea: Putem întotdeauna găsi, așa cum se întâmplă foarte adesea, cauza pentru un lucru ulterior în cel imediat precedent? Științele naturii trebuie într-un anumit sens să procedeze astfel încât să vadă în perioada imediat precedentă cauza pentru ceea ce se întâmplă în perioada următoare. Atunci când fac un experiment, trebuie bineînțeles să-mi fie clar că pentru ceea ce se întâmplă ulterior cauza se află în ceea ce s-a întâmplat anterior. Dar aceasta nu înseamnă că acest lucru trebuie să fie valabil pentru întreaga desfășurare a

evenimentelor și proceselor lumii; nicidecum nu înseamnă aceasta. Căci ne-am putea înșela foarte ușor asupra legăturii dintre cauză și efect, dacă am căuta-o așa, după firele dintre ce a fost ulterior și ce a fost anterior. Aș dori să clarific acest lucru printr-o comparație.

Când privim realitatea din exterior cu simțurile, putem spune: Cu siguranță, pentru că aceasta este în acest fel, este cealaltă în acel fel. Dar foarte des, când extindem acest lucru la întreaga desfășurare a evenimentelor, ajungem la eroarea pe care vreau să o caracterizez printr-o comparație. Ajungem la următoarea eroare. Să presupunem, de dragul simplității, un om într-o trăsură mânănd el însuși calul. Vedem un cal, în spate o trăsură, un om așezat acolo – am folosit acest exemplu de mai multe ori –, care deci călătorește. Ne uităm la aceasta și spunem foarte firesc: calul trage, omul este tras. Omul este dus oriîncotro îl trage calul. Este foarte clar. Deci calul este cauza pentru care omul este dus. În tragerea calului se află cauza; faptul că omul este tras este efectul. Ei bine, dar știți cu toții că nu este așa, că omul care stă sus și mână, îndreaptă calul după voința sa. Deși calul îl trage, calul îl trage acolo unde vrea omul.

Tot așa este foarte des atunci când judecăm pur exterior conform evenimentelor din planul fizic. Luați din nou exemplul ipotetic pe care l-am dat acum câteva zile: un grup de oameni pleacă, se urcă într-o trăsură, vizitiul a întârziat plecarea. Astfel, ajung cu cinci minute mai târziu. Ajung sub o stâncă exact în momentul în care această stâncă se prăbușește și zdrobește grupul. Acum, dacă urmărim cauza pe plan fizic, putem spune desigur: cutare lucru s-a întâmplat, și apoi s-a întâmplat aceasta și cealaltă –, și în acest fel vom obține ceva. Dar în acest caz, am putea într-adevăr să facem greșeala pe care o facem când

spunem: calul trage conducătorul acolo unde vrea el –, când nu ținem cont că omul care conduce trăsura îndreaptă calul după voința sa. Am putea face această greșeală pentru că în acest caz al grupului de persoane, forța conducătoare s-ar putea să fie de căutat în lumea spirituală. Dacă urmărim evenimentele doar pe plan fizic, judecăm într-adevăr în stilul: persoana respectivă trebuie să meargă acolo unde îl trage calul. Dar dacă pătrundem cu privirea la forțele tainice care acționează în întreaga întâmplare, vedem că evenimentele au fost direcționate către acel punct și că sosirea târzie a vizitiului făcea parte din întregul complex de condiții. Necesari erau totul, dar nu necesari în acel fel cum credem dacă urmărim pur și simplu evenimentele pe plan fizic.

Și încă o dată, dacă crezi că poți găsi cauza luând întotdeauna ceea ce s-a petrecut imediat înainte ca fiind cauza, atunci s-ar putea întâmpla următorul lucru. Vezi, atunci când privești din exterior, următoarele: doi oameni se întâlnesc. Acum procedezi așa cum trebuie să faci în cercetarea naturii. Cei doi oameni s-au întâlnit. Acum studiezi unde au fost cei doi oameni în ora dinaintea de a se întâlni, unde au fost cu o oră înainte, cum au pornit la drum pentru a se întâlni. Poți urmări o anumită perioadă de timp cum un lucru a dus la altul și cum cei doi oameni au fost făcuți să se întâlnească. – Un altul nu se preocupă de aceste lucruri, ci a aflat întâmplător că cei doi oameni au discutat acum cinci zile că se vor întâlni și spune: Da, se întâlnesc pentru că au convenit că se vor întâlni.

Aici aveți posibilitatea de a vedea că nu trebuie neapărat să fie de găsit cauza acolo unde este ceea ce a precedat imediat și că, atunci când căutarea care merge pe firul cauzei o întrerupem înainte de veriga corectă corespunzătoare, nu

ajungem deloc la acea verigă corectă corespunzătoare; pentru că de fapt noi putem urmări lanțul cauzelor doar până la o anumită verigă. Și în natură putem urmări doar până la un anumită verigă. În special în cazul fenomenelor în care sunt întreșuși oamenii, putem face aceasta doar până la o anumită verigă. Dar dacă urmărim lanțul și mergem înainte astfel încât să căutăm mereu ceea ce a precedat și iar ceea ce a precedat, și credem că vom recunoaște cauza, atunci, desigur, ne lăsăm pradă unei erori, unei iluzii.

Trebuie doar să pătrundeți acest lucru cu ceea ce ați putut deja câștiga din știința spirituală. Să presupunem că un om efectuează o acțiune pe planul fizic. Deci, îl vedem efectuând această acțiune. Cel care dorește să-și limiteze observațiile doar la planul fizic va vedea cum s-a comportat persoana respectivă înainte. Dacă merge mai departe, va vedea cum a fost educat. Poate că va lua în considerare și ereditatea, așa cum este acum la modă, și așa mai departe. Dar să presupunem că în acțiunea care s-a petrecut aici pe planul fizic a intrat ceva ce poate fi găsit doar în viața pe care persoana respectivă a trăit-o între ultima moarte și noua naștere. Atunci aceasta înseamnă că întrerupem linia cauzelor la naștere și mergem la acel punct unde există ceva similar cu comparația întâlnirii. Pentru că ceea ce face acel om acum poate să fi fost predeterminat cu secole în urmă în viața care s-a derulat între ultima moarte și nașterea actuală. Și ceea ce a fost trăit acolo curge în ceea ce face și întreprinde acum.

Astfel este absolut inevitabil că fără să pătrundem în lumile spirituale, pentru acțiunile umane nu putem găsi cauzalitatea – deci deloc aici pe planul fizic –, că o căutare a cauzelor, în anumite circumstanțe, poate fi o chestiune complet greșită, o

căutare a cauzelor în același sens în care se face pentru fenomenele naturale exterioare.

Și cu toate acestea, dragii mei prieteni, dacă ne uităm mai atent la modul în care acțiunea umană este întrețesută în desfășurarea evenimentelor lumii, putem ajunge totuși la o anumită viziune satisfăcătoare și asupra a ceea ce numim libertate, în contrast cu aceea că trebuie să ne spunem: necesitatea există. Dar ceea ce numim căutarea cauzelor este în primul rând limitată de faptul că pe planul fizic nu putem penetra până la acel domeniu unde se află cauzarea.

Dar acum mai este ceva care trebuie luat în considerare, dragii mei prieteni. Libertatea și necesitatea sunt două concepte extrem de greu de cuprins cu mintea și încă mai greu de împreunat unul cu celălalt. Nu degeaba eforturile filosofice au eșuat în mare parte tocmai în problema libertății și necesității. Acest lucru s-a produs în mare parte din motivul că oamenii nu și-au adus în fața ochilor dificultățile acestor probleme. De aceea mă străduiesc atât de mult în aceste conferințe să vă aduc în fața ochilor tocmai dificultățile acestor probleme.

Când ne uităm la acțiunile umane, putem vedea mai întâi peste tot firul necesității. Căci ar fi tot o prejudecată să considerăm fiecare acțiune umană ca un produs al libertății. Voi clarifica acest lucru cu un exemplu ipotetic. Să presupunem că cineva crește. Prin faptul că el crește într-un anumit mod, se poate demonstra că toate condițiile a ceea ce a trăit el s-au conturat astfel încât, să spunem, a devenit poștaș, un poștaș rural, care în fiecare dimineață trebuie să meargă cu corespondența în mediul rural și să livreze scrisorile. Apoi se întoarce. A doua zi dimineață pleacă din nou. Cred că veți fi cu toții de acord că se poate găsi o anumită necesitate în aceste

proces. Dacă studiem tot ceea ce a avut loc în copilăria omului respectiv, dacă strângem laolaltă toate evenimentele care au influențat viața sa, vom vedea cu siguranță cum toate acestea s-au grupat pentru a-l face poștaș rural și cum apoi, tocmai pentru că era un post vacant, a fost cu necesitate împins în el. Și atunci libertatea încetează, căci el bineînțeles nu poate schimba adresele scrisorilor pe care le primește. Este dat de o necesitate exterioară la ce uși să sune. Așadar, vedem chiar multă necesitate în ceea ce are de îndeplinit.

Dar să presupunem că o altă persoană, poate mai tânără, mai tânără presupusă de mine din motivul că pot să explic ceea ce am de explicat, fără ca dumneavoastră să faceți imediat cele mai amare reproșuri acestui tânăr pentru comportarea sa. Deci, o altă persoană, un tânăr, care este încă suficient de tânăr încât să nu fie un leneș pentru că face acest lucru, are ideea de a merge în fiecare dimineață și de a însoți poștașul rural în drumurile sale. Și o și face. Se trezește cum trebuie în fiecare dimineață, se alătură poștașului rural, ia parte la tot ce face poștașul și apoi se întoarce; face acest lucru pentru o anumită perioadă de timp. Nu există nicio îndoială că în cazul celei de a doua persoane nu putem vorbi despre necesitate în același sens ca în cazul primei persoane. Pentru că tot ceea ce se întâmplă prin prima persoană trebuie să se întâmple în mod necesar. Nimic din ceea ce se întâmplă prin a doua persoană nu trebuie de fapt să se întâmple. Am putea spune că ea ar putea să lipsească în fiecare zi și s-ar întâmpla exact același lucru în contextul obiectiv. Este foarte clar, nu-i așa? Astfel încât putem spune: prima persoană face totul din necesitate, a doua persoană face totul din libertate. Acest lucru se poate spune foarte bine și cu toate acestea, într-un anumit sens, amândouă persoanele fac același lucru. Ne-am

putea chiar imagina următoarea situație. Am putea spune că această a doua persoană vede venind o dimineată în care nu vrea să se scoale din pat. Ar putea desigur să nu se scoale, dar o face totuși, pentru că s-a obișnuit. Face, ceea ce face din libertate, cu o anumită necesitate. Vedem cum libertatea și necesitatea literalmente se contopesc.

Da, dragii mei prieteni, când studiem cum locuiește în noi acel al doilea om [15] despre care v-am vorbit în conferința publică, cum locuiește în noi sufletescul propriu-zis, care în ceea ce privește calitatea sa va trece prin poarta morții, atunci, în esență, nu este cu mult diferit de faptul că putem compara acest sufletesc propriu-zis, care locuiește în noi, cu un însoțitor al omului exterior, care parcurge lumea fizică. Într-adevăr, pentru un monist materialist obișnuit este ceva groaznic să spui aceasta. Dar un astfel de monist materialist, după cum știm, se află pe poziția în care spune: „sunteți niște dualiști groaznici dacă credeți că apa este formată din hidrogen și oxigen. Totul trebuie să fie unitar. Este o prostie să spui că mononul «apă» este format din hidrogen și oxigen!” – Desigur, nu trebuie să ne lăsăm înșelați de acest monism. Lucrul important este că ceea ce suntem noi în viață, cu adevărat vine din două părți și se unește, și că în mod real ceea ce vine din două părți poate fi comparat cu modul în care hidrogenul și oxigenul sunt în apă. Pentru că ceea ce este fizicul nostru exterior curge de-a lungul liniei eredității și curge nu doar cu caracteristicile fizice de-a lungul liniei eredității, ci și cu modul în care suntem poziționați social în linia eredității. Avem nu numai o anumită înfățișare, nas, culoarea părului și așa mai departe, pentru că tatăl și mama noastră aveau această înfățișare specifică, ci suntem predeterminați de situația de viață a predecesorilor noștri în

ceea ce privește statutul social și așa mai departe. Deci, ceea ce ține de planul fizic, nu doar aspectul trupului nostru fizic, forța noastră musculară și altele asemenea, ci tot ceea ce este plasat în planul fizic, tot ceea ce aparține planului fizic – toate acestea curg de-a lungul liniei eredității, curg de la o generație la alta.

La aceasta se adaugă cu adevărat dintr-o a doua parte ceea ce vine ca ființă individuală a noastră din lumea spirituală și care inițial nu are nimic de-a face cu toate forțele care sunt în curentul ereditar și în succesiunea generațiilor, ceea ce vine din lumea spirituală și care unește în mod spiritual cauzele care pot să fie predispușe în noi de cu secole în urmă, cu cauzele care sunt în curentul ereditar și al generațiilor. Două ființe se apropie una de cealaltă și se unesc. Și realmente este așa că judecăm corect lucrurile doar dacă vedem această a doua ființă, care vine din lumea spirituală și se unește cu cea fizică, chiar ca un fel de însoțitor al primei ființe. De aceea am ales exemplul însoțitorului care participă la toate. Așa și este, că sufletul nostru propriu-zis, într-un anumit sens ia parte la evenimentele exterioare.

Al doilea om, care l-a însoțit pe poștașul rural a făcut toate acestea de bunăvoie. Nu se poate nega că a făcut-o de bunăvoie. S-ar putea desigur căuta cauze, dar cauzele pentru acesta, comparativ cu necesitatea în care este plasat primul poștaș, se află în domeniul libertății. El a făcut toate acestea de bunăvoie. Dar vedeți dumneavoastră, din această libertate ceva rezultă, aș spune cu necesitate. Nu veți nega: dacă al doilea om, care l-a însoțit pe primul, a făcut acest lucru pentru o anumită perioadă de timp, va deveni fără îndoială un bun poștaș. Va putea face bine ceea ce a făcut cel pe care el l-a însoțit. Și va putea chiar să o facă mai bine, pentru că va evita anumite greșeli. Dar dacă

primul nu ar fi făcut greșelile, al doilea nu ar fi avut idee de aceste greșeli. Nu ne putem imagina deloc că ar fi util pentru al doilea să se gândească acum la greșelile primului. Dacă gândim în mod viu, vom considera acest lucru ca o rumegare în minte complet inutilă ca al doilea să se gândească la greșelile primului și să se preocupe cu ele. Tocmai dacă nu se gândește la greșeli, ci participă la toate în mod viu și observă întregul proces, acest lucru va trece în mod viu în el și de la sine nu va face aceste greșeli.

Așa este și cu acela care este vârat în noi și ne însoțește. Dacă ne putem ridica la înțelegerea că a fost necesar ceea ce am făcut, că am însoțit acțiunile noastre, și că ne purtăm mai departe sufletescul în viitor prin faptul că a învățat, atunci privim lucrurile în mod corect. Dar trebuie să fi învățat într-un mod cu adevărat viu. Chiar și în cadrul unei încarnări se poate stabili exact lucrul la care ne referim aici. Putem compara, așa spune, trei oameni. Primul om acționează fără să stea să se gândească. La un moment dat în viața sa, simte nevoia să se cunoască pe sine. Atunci se uită la ceea ce a făcut întotdeauna bine. Este încântat de ceea ce a făcut bine. Acum încearcă, lucrurile pe care le-a făcut bine, să le facă tot mereu. El va face într-un anumit fel lucruri de-a dreptul bune, nu-i așa?

Un altul, care este, așa spune, mai înclinat înspre ipohondrie, se uită mai mult la greșelile sale. Dacă reușește să depășească ipohondria și greșelile sale, dacă se poate ridica deasupra lor, atunci va ajunge să evite aceste greșeli. Dar nu va realiza ceea ce poate realiza un al treilea, care își spune: Ceea ce s-a întâmplat a fost necesar, dar este în același timp baza unei învățări. Dar o învățare prin observare, nu printr-o critică inutilă, ci prin observare. – El acum într-un mod viu nu va continua ceea ce s-

a întâmplat deja, pur și simplu purtând trecutul în viitor, ci ceea ce a fost însoțitorul, aceasta va fi întărit, fortificat, oțelit el, și îl va purta viu mai departe, în viitor. El nu va repeta ceea ce a făcut bine, nici nu va evita ceea ce a făcut rău, ci prin bine și prin rău, încorporându-l și lăsându-l pur și simplu să stea acolo așa cum este, îl va fi întărit, fortificat și oțelit.

Și aceasta este cea mai bună întărire a sufletescului: să lași în pace ceea ce s-a întâmplat și să-l duci mai departe, în viitor, într-un mod viu. Altfel, te întorci mereu la trecut într-un mod luciferic-ahrimanic. Progresul în dezvoltare este posibil doar dacă tratezi necesitatea în mod corect. De ce? Există oare un mod corect în acest domeniu? Și pentru aceasta vreau, în încheiere, să vă ofer o comparație, pe care până marțea viitoare vă rog să o purtați în suflet. Vom putea atunci, sprijinindu-ne pe această comparație, să construim puțin mai departe în problema noastră.

Gândiți-vă că vreți să vedeți un obiect exterior. Puteți vedea acest obiect exterior, dar nu îl puteți vedea dacă între acest obiect și dumneavoastră puneți o oglindă. Dar vă vedeți atunci propriul ochi. Dacă vreți să vedeți obiectul, trebuie să renunțați să vă vedeți propriul ochi, și dacă vreți să vă vedeți propriul ochi, trebuie să renunțați să vedeți obiectul.

Acum, printr-o remarcabilă înlănțuire de entități în lume, acest lucru este așa în ceea ce privește acțiunea umană și cunoașterea umană: tot ceea ce cunoaștem, cunoaștem într-un anumit fel printr-o oglindă. A cunoaște înseamnă întotdeauna că noi de fapt într-un anumit fel cunoaștem printr-o oglindire. Când dorim să privim acțiunile trecute pe care le-am efectuat, le privim întotdeauna astfel încât practic avem o oglindă între acțiuni și noi înșine. Dar când dorim să acționăm, când dorim

să avem o relație directă între noi și acțiunile noastre, între noi și lume în general, nu trebuie să ne ținem nicio oglindă în fața noastră. Trebuie să ne abținem să ne uităm la ceea ce ne arată pe noi înșine în oglindă. Așa este în ceea ce privește acțiunile noastre trecute. În momentul în care le privim, ne punem o oglindă în fața lor și atunci le putem cunoaște cu siguranță. Putem lăsa acolo această oglindă și le putem cunoaște teribil de amănunțit. Acest lucru va fi fără îndoială foarte bun pentru anumite scopuri. Dar dacă nu suntem capabili să și îndepărtăm oglinda, toată cunoașterea nu ne va fi de niciun folos. Căci în momentul în care îndepărtăm oglinda, atunci nu ne mai vedem pe noi înșine și abia atunci se poate încorpora cunoașterea în noi, abia atunci poate deveni una ea cu noi.

Și așa trebuie să procedăm cu autoobservarea. Trebuie să fim conștienți că atâta timp cât privim în urmă, această privire retrospectivă poate fi doar prilejul pentru ca ceea ce am văzut să asimilăm în mod viu în noi. Dar nu trebuie să ne uităm mereu la aceasta, pentru că atunci oglinda va fi mereu acolo. Autoobservarea noastră este într-un totu similară cu a ne privi în oglindă. Progresăm în viață numai prin faptul că acele lucruri pe care ni le facem cunoscute prin autoobservare le și asimilăm în voința noastră.

Vă rog, dragii mei prieteni, să luați această comparație în sufletele dumneavoastră, această comparație care constă în faptul că îți poți vedea propriul ochi doar dacă renunți la a vedea altceva, și că, dacă vrei să vezi altceva, trebuie să renunți la a-ți vedea propriul ochi. Încorporați această comparație în sufletele dumneavoastră. Pe baza acestei comparații, vrem să vorbim marțea viitoare despre autoobservarea corectă și autoobservarea incorectă și apoi să ajungem din ce în ce mai

aproape de soluționarea problemelor noastre. În această, așa spune, cea mai dificilă problemă umană, problema privind libertatea și necesitatea și înlănțuirea acțiunilor umane și evenimentelor lumii, este necesar să ne punem în față toate dificultățile. Și cel care crede că în privința acestei probleme poate ajunge la o dezlegare înainte de a pătrunde toate dificultățile, se înșală de fapt.

Așa că marțea viitoare, dragii mei prieteni, vrem să continuăm aceste considerații.

CONFERINȚA a IV-a

Berlin, 1 februarie 1916

Dragii mei prieteni! Suntem prea obișnuiți să tratăm probleme mari ca cele pe care le considerăm acum, problemele necesității și libertății, astfel încât cu concepte simple, cu cele mai simple concepte posibile să vrem, ca să zic așa, cât am clipi din ochi, să acoperim multe deodată. Foarte adesea nu luăm în considerare când este vorba de astfel de chestiuni, că aceste chestiuni necesită să dăm atenție la cât de variate sunt interdependențele lumii, cum un lucru care întâmplă într-un loc al lumii trebuie să fie pus într-o lumină complet diferită, dacă vrem să-l înțelegem, de tot ceea ce este asemănător, care se desfășoară într-un alt loc în cadrul evenimentelor lumii.

Aș dori mai întâi să reamintesc ceva ce am menționat deja aici într-un alt context, cu foarte puțin timp în urmă. Am spus: Când vedem evenimente atât de semnificative, cum sunt cele actuale, revărsându-se puhoi prin cele ce se întâmplă în lume, suntem foarte înclinați să căutăm repede cauzele în cele mai la îndemână lucruri și, de asemenea, să așteptăm repede efectele în ceea ce urmează imediat după aceea. Facem o mare nedreptate faptelor cu o astfel de abordare. Am atras atenția, la acea vreme când m-am referit la acest lucru [16], asupra faptului că odată romanitatea a fost opusă Europei Centrale de astăzi, la începutul perioadei medievale. Acum se poate spune cu inimă ușoară din punct de vedere istoric: Ei bine, se încearcă să se înțeleagă cum din anumite motive politice ale Romei antice, acești romani s-au simțit împinși să-și întreprindă campaniile militare împotriva Nordului – adică al Nordului lor –, împotriva

a ceea ce este astăzi Europa Centrală. Și apoi se pot căuta consecințele în ceea ce s-a format ulterior.

Dar, dragii mei prieteni, cu o astfel de abordare nu epuizăm în niciun caz ceea ce trebuie luat în considerare. Gândiți-vă doar, dacă ceva s-ar fi întâmplat în mod diferit atunci în înaintarea popoarelor din Est spre Vest în Europa, dacă ceva s-ar fi întâmplat diferit în ciocnirea romanității cu germanitatea, întreaga dezvoltare ulterioară a Europei Centrale, chiar până în epoca modernă, ar fi căpătat o altă înfățișare. Tot ce am văzut, până în toate amănunțele, desfășurându-se de-a lungul secolelor până în zilele noastre, s-ar fi desfășurat diferit dacă la acea vreme acea substanță a poporului pe care o avem în romani antici – care nu s-a putut pătrunde complet, așa spune din cauza calității lor în cadrul istoriei lumii, din cauza caracteristicilor lor, cu creștinismul –, dacă această lume nu s-ar fi contopit cu popoare tinere din punct de vedere al istoriei lumii, care au adoptat creștinismul cu forță tânără. Prin modul în care a avut loc ciocnirea dintr-un popor, am putea spune, supracopt spiritual, cum erau romanii, cu un popor tânăr din punct de vedere istoric, cum erau la acea vreme popoarele germanice, a apărut tot ceea ce a apărut ulterior, am putea spune, până la „Faust” al lui Goethe și tot ceea ce a adus cultura secolului al XIX-lea. Ar fi putut lucrurile să se desfășoare așa cum s-au desfășurat dacă la acea vreme nu s-ar fi întâmplat acel lucru?

Privim aici înăuntrul unui curent plin de o necesitate interioară legitimă, care se revarsă puhoi în desfășurarea evenimentelor lumii și care se extinde pe teritorii foarte vaste. Cum ar fi putut cineva să vrea la acea vreme să-și organizeze acțiunile atunci conform cu ceea ce începând de atunci s-a întâmplat pe planul fizic de-a lungul secolelor până astăzi? Ceea

ce se petrece astăzi este, la rândul său, punctul de plecare al configurațiilor lumii care, bineînțeles, sunt în mod necesar legate de ceea ce se întâmplă astăzi, dar care, în măsura în care este vorba de ceea ce se petrece pe planul fizic, sunt foarte neasemănătoare cu ceea ce se petrece la început comprimat într-un interval de timp scurt.

Vreau doar să menționez acest lucru, dragii mei prieteni, pentru ca dumneavoastră să vedeți cât de adânc întemeiat este ceea ce am menționat deja în contextul acestor considerații: că nu ajungi departe rumegând în minte, speculând asupra conexiunilor din lume. Gândiți-vă, dacă un roman sau un germanic din secolul al III-lea sau al IV-lea d. Hr. ar fi vrut să se apuce să speculeze despre posibilele urmări ale luptelor care au avut loc la acea vreme, cât de departe ar fi ajuns. Deloc departe! Este necesar să devenim conștienți că asupra a ceea ce este să se întâmple – este necesar pentru ca noi să-l recunoaștem ca fiind cu adevărat ceea ce este să se întâmple –, altceva decide decât astfel de rumegări asupra posibilelor consecințe sau asupra a ceea ce rezultă imediat din ceea ce se întâmplă; că în curentul evenimentelor, așa cum curge el pe planul fizic, se revarsă exact ceea ce percepem ca curgând din lumile spirituale: impulsuri, pentru al căror impact punct cu punct nu avem nevoie de rumegări asupra a ceea ce este să se întâmple pe planul fizic. Trebuie să ne fie limpede că tocmai privirea asupra acțiunilor umane, asupra desfășurării evenimentelor istorice mondiale, face necesar să ne extindem perspectiva dincolo de ceea ce se află pe planul fizic. Și după ce doar am semnalat aceste necesități, vrem să luăm din nou în considerare omul ca atare.

Am atras deja atenția ultima dată cât de imposibil este să obținem o relație corectă cu acțiunile pe care le-am întreprins,

care deci pentru noi se află în trecut, dacă continuu rumegăm aceste acțiuni, dacă facem speculații asupra lor. Trebuie mai degrabă să înțelegem că ceea ce a trecut, inclusiv acțiunile noastre care au trecut, aparține domeniului necesității și trebuie să învățăm să ne deprindem cu gândul: Ceea ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple. Aceasta înseamnă, obții o relație corectă cu acțiunile tale atunci când câștigi obiectivitate față de ceea ce ai făcut sau realizat în trecut, când poți privi cu aceeași obiectivitate, aș spune, o acțiune reușită și una nereușită care a pornit de la tine.

Acum, bineînțeles, veți avea obiecții foarte serioase împotriva a ceea ce tocmai am spus, deoarece există astfel de obiecții foarte serioase. Gândiți-vă că tocmai s-a spus: odată ce am făcut un lucru, s-a terminat cu el. Găsim, s-a spus, o relație corectă cu ceea ce am făcut, prin faptul că ne poziționăm obiectiv față de aceasta, că nu vrem după aceea să o fi făcut altfel. Obiecția serioasă este aceasta: Da, cum rămâne atunci cu tot ceea ce trebuie să joace un rol atât de mare în viața umană, și anume cu a regreta o acțiune pe care am înfăptuit-o? Bineînțeles, are perfectă dreptate cel care spune: A regreta, a avea remușcări este necesar, căința trebuie să existe. Dacă am elimina în vreun fel căința din dezvoltarea sufletului uman, am elimina, desigur, un impuls moral de cea mai mare valoare. Dar nu îl eliminăm dacă ne raportăm la tot ceea ce s-a întâmplat așa încât să îl privim obiectiv, cu adevărat obiectiv?

Ei bine, dragii mei prieteni, aici se află realmente o nouă dificultate, o dificultate care poate fi punctul de plecare pentru nenumărate neînțelegeri. Trebuie să intrăm în miezul problemei libertății dacă dorim să dăm laoparte din drum această dificultate. Vedeți dumneavoastră, marele Spinoza [17]

a spus: În esență, în lume se poate vorbi doar de necesitate. Libertatea este în esență un fel de iluzie. Pentru că dacă o bilă este lovită de alta, ea își urmează traiectoria din necesitate. Dacă ar avea conștientă, ar crede – spune Spinoza, am menționat acest lucru în *Filosofia libertății* a mea – că își urmează traiectoria de bunăvoie. – Așa spune Spinoza. „Și așa se face că omul, în timp ce este prins în necesitate, pentru că are conștientă a ceea ce se întâmplă, se consideră liber.”

Dar Spinoza totuși greșește total, chiar greșește total. Anume, situația este cu totul alta. Dacă omul ar zbura cu adevărat undeva ca o bilă care urmează doar necesitatea impulsului, el ar trebui să-și piardă conștientă cu privire la tot ceea ce este zborul său și încotro urmează el numai necesitatea. Ar trebui să devină inconștient pentru aceasta. Conștientă ar trebui să se deconecteze. Și aceasta o și face. Gândiți-vă doar cu ce viteză vă deplasați prin spațiul cosmic conform științei astronomiei! Aceasta cu siguranță nu o faceți în mod conștient. În acest caz conștientă se deconectează. Nici nu ați putea să o activați, deloc, pentru că nu ați reuși să vă deplasați conștient zburând ca săgeata prin spațiul cosmic, așa cum vă arată știința astronomiei. Așadar, pentru ceea ce este efectuat din necesitate de către un om conștientă trebuie să fie deconectată, și în cazul unor lucruri așa grosiere precum zborul prin spațiul cosmic, observăm foarte repede că ceea ce este supus necesității dezactivează conștientă. Dar lucrurile nu sunt întotdeauna așa grosiere în privința conștientă, ele sunt mai mult sau mai puțin inconștiente pentru noi. Și anume ele se învecinează strâns în viața reală. La granițe, lucrurile nu pot fi înțelese atât de ușor ca în cazul pe care tocmai l-am spus. Mai precis se poate spune: În toate lucrurile în care suntem cu adevărat conștienți, în privința

căroră avem o conștiință necondiționată, absolută, putem acționa doar liber. Dacă o bilă ar avea conștiință și eu aș lovi-o, numai atunci ar zbura într-o anumită direcție, când ar prelua în conștiința sa impulsul pe care i-l dau eu, și când și-ar trasa singură traiectoria după acest impuls. Bila ar trebui mai întâi să devină inconștientă, conștiința ei să se deconecteze dacă ea ar fi să urmeze pur și simplu impulsul.

Dacă chibzuiți asupra acestui lucru, veți face o deosebire pe care în viață, din păcate, nu o facem în privința acțiunilor. Căci faptul că nu o facem nu are doar o semnificație teoretică, ci și una profund practică. Și anume, în viață nu facem deosebire între lucrurile care nu reușesc, care eșuează și lucrurile care sunt rele, care sunt imorale. Această deosebire este una foarte semnificativă, una extraordinar de importantă. Ceea ce este o acțiune eșuată, ceea ce nu a ieșit conform intențiilor, fiind astfel o acțiune nereușită, pentru aceasta este absolut valabil că ne putem face o părere corectă despre ea doar dacă o privim obiectiv, ca și cum ar fi fost absolut necesară. Întrucât ea este, de îndată ce a trecut, în domeniul necesității absolute. Dacă ceva nu ne-a reușit și ne simțim după aceea indispuși pentru că această acțiune a eșuat, atunci este absolut valabil că acest sentiment neplăcut provine din egoism: de fapt, am vrut să fim o persoană mai bună sau ne-am fi dorit să fim o persoană mai bună, o persoană care ar fi putut face lucrurile mai bine. Acesta este egoismul care se află în interior. Și atâta timp cât acest egoism nu este extirpat din rădăcină, dezvoltarea noastră ca suflet pe care o parcurgem, nu poate avea însemnătatea esențială pe care ar trebui să o aibă.

Dar, dragii mei prieteni, când am săvârșit o acțiune, nu este întotdeauna vorba despre faptul că acțiunea este una nereușită,

ci poate fi vorba despre o acțiune rea, ceea ce numim o acțiune rea din punct de vedere moral. Dar să ne uităm la acțiunile rele din punct de vedere moral. Să ne uităm, de exemplu, la următoarea acțiune, pentru a avea imediat ceva foarte elocvent. Să presupunem că cineva nu are nimic ce să mănânce sau ar dori ceva din alt motiv decât foamea, și fură. Deci, „a fura” este o acțiune rea, nu-i așa? Acum, ceea ce am spus exclude faptul că cineva care a furat are remușcări pentru fapta sa? Nu exclude! Oare de ce nu, dragii mei prieteni? Dintr-un motiv foarte simplu, pentru că, în mod serios, cu adevărat serios, cel care a furat nu a vrut să fure, ci a vrut să posede ceea ce a furat. Ar fi dat deoparte furtul dacă i-ați fi dat ceea ce și-a dorit, sau dacă ar fi putut obține acel lucru în alt mod decât prin a-l fura.

Este un caz eclatant. Dar, într-un anumit fel, acest lucru este valabil pentru tot ceea ce este de fapt considerat ca fiind o faptă rea. Fapta rea ca atare, în mod direct așa cum este ea, nu este de fapt niciodată dorită. Limba are un simț fin pentru acest lucru: când fapta rea este trecută, „conștiința se face simțită”. De ce se face simțită conștiința? Pentru că abia acum fapta rea este ridicată la nivelul de a avea cunoștința de ea. Ea urcă sus, în ceea ce este cunoscut. Acolo unde ea s-a înfăptuit, în ceea ce era cunoscut se afla de fapt celălalt lucru, pentru care fapta rea a fost săvârșită. Fapta rea nu se află în voință. Și remușcarea are de asemenea sensul că persoana respectivă ridică la nivelul cunoașterii modul în care și-a lăsat conștiința să fie întunecată în momentul în care a săvârșit fapta rea. Trebuie să spunem întotdeauna despre aceasta, în felul următor: Când cineva comite o faptă rea, lucrul despre care este vorba este că conștiința sa pentru acea faptă a fost întunecată, a fost diminuată, și că pentru el este vorba de a câștiga o conștiință

pentru astfel de cazuri cum a fost cel pentru care conștiința a fost diminuată. Sensul oricărei pedepsiri este doar de a mobiliza în suflet astfel de forțe, încât conștiința să se extindă și asupra acestor cazuri, care altfel fac ca conștiința să se deconecteze. Printre acele disertații realizate la universități de către filosofi care se ocupă în același timp de probleme juridice, este deosebit de frecventă disertația despre „dreptul de a pedepsi”. S-au formulat multe teorii despre motivele pentru care ar trebui să se pedepsească. Singurul posibil se găsește doar atunci când se știe că pedeapsa este menită să încordeze forțele sufletului astfel încât conștiința să se extindă asupra cercurilor asupra cărora nu a ajuns anterior.

Și aceasta este și sarcina căinței. Căința ar trebui să conștientizeze tocmai în a privi fapta astfel încât prin puterea căinței fapta să fie ridicată în conștiință, astfel încât conștiința să vadă concursul de împrejurări în care s-a produs fapta, astfel încât data viitoare să nu mai poată fi deconectată. Vedeți care este lucrul important: să învățăm să distingem în mod exact în viață, atunci când vrem să înțelegem ceva, să învățăm în mod real să facem deosebire între acțiunea pe deplin conștientă și cea la care conștiința este diminuată.

Dacă, în schimb, aveți o acțiune pentru care nu intrați în considerare dacă este rea sau bună, ci este o acțiune nereușită, în care nu am reușit să realizăm ceea ce am intenționat să facem, atunci este vorba despre faptul că ne putem întuneca vederea asupra acțiunii dacă o judecăm astfel încât să amestecăm gândul, sentimentul: Dar nu s-ar fi întâmplat poate altfel dacă am fi făcut acest lucru sau altul mai bine, sau dacă noi înșine am fi fost altfel? Aici se pune problema că trebuie să ținem cont de faptul că: Dacă ochiul trebuie să vadă un obiect, nu se poate

vedea pe sine. Nu își poate ține o oglindă în față, căci în momentul în care ochiul își ține oglinda în față pentru a se vedea pe sine, nu poate vedea obiectul. În momentul în care omul se tot gândește cum ar fi trebuit să fie el altfel în privința unei fapte pe care a făcut-o, acea faptă nu poate acționa asupra lui cu acea putere care îl duce înainte în dezvoltarea sufletească. Întrucât în momentul în care pune între el și fapta sa egoismul, care constă în faptul că ar fi vrut să facă fapta altfel, face exact același lucru pe care îl face când ține oglinda în fața ochiului, astfel încât ochiul nu poate vedea obiectul.

Se poate face și o altă comparație. După cum știți, există așa-numiții ochi astigmatici. Sunt ochi în care curburile corneei sunt diferite pe direcția verticală și orizontală. Astfel de ochi au un mod particular de a vedea inexact. O astfel de persoană vede năluciri, ceea ce provine doar din faptul că corneea este curbată în mod asimetric. Vede năluciri, dar acest lucru este din cauză că își percepe de fapt ochiul și nu ceea ce este în exterior. Dacă vă percepeți ochiul pentru că este construit incorect, pentru că nu a devenit un ochi care se poate exclude complet pe sine și să poată lăsa doar obiectul să acționeze în ochi, atunci nu puteți percepe obiectul. Dacă vă umpleți sufletul cu gândul: „Ai fi putut fi altfel, ai fi trebuit să faci una sau alta altfel, atunci chestiunea ți-ar fi reușit”, atunci este tot așa ca și cum ați avea un ochi astigmatic: nu vedeți deloc faptele reale, le falsificați. Dar trebuie să vedeți adevăratele fapte care vă sunt atribuite, atunci ele și acționează cu adevărat. Așa cum obiectul care se află în exterior acționează asupra unui ochi sănătos, tot așa acționează și faptele asupra unui suflet care nu este umplut cu sentimente despre acele fapte, ci care lasă faptele însele să acționeze asupra sa. Atunci aceste fapte lucrează mai departe în suflet.

Se poate spune: Cineva care nu a găsit încă obiectivitatea față de faptele trecute în care a fost implicat, nu poate vedea aceste fapte în obiectivitatea lor și prin urmare nici nu poate avea din aceste fapte ceea ce ar trebui să aibă pentru sufletul său. Ar fi exact la fel ca și cum ochii noștri s-ar opri în luna a șasea, a șaptea a dezvoltării lor embrionare, ca și cum ochii ar înceta să se dezvolte și noi apoi ne-am naște la timpul potrivit: am vedea întreaga lume în mod greșit. Dacă ochii nu s-ar dezvolta mai departe în luna a șasea, a șaptea, a opta, a noua împreună cu noi, ci s-ar opri: ei nu s-ar înlătura pe ei înșiși în procesul vederii. Am vedea ceva complet diferit de ceea ce vedem în realitate. – Astfel, ceea ce am făcut capătă pentru noi valoarea justă abia atunci când suntem în măsură să-l situăm în curentul necesității, când îl putem considera ca fiind ceva necesar. Dar, așa cum am spus, trebuie să ne fie limpede că trebuie să facem distincția între ceea ce este reușit și nereușit și ceea ce este calificat din punct de vedere moral ca „bun” sau „rău”.

În esență, găsiți argumentații despre toate acestea, chiar dacă expuse într-un mod mai filosofic, în *Filosofia libertății* a mea, deoarece în această *Filosofie a libertății* este explicat clar cum devine omul liber prin faptul că își dobândește ceea ce îi face posibil să-și ia impulsuri din lumea spirituală. Într-un loc este spus chiar răspicat: Impulsurile libere vin din lumea spirituală. – Aceasta însă nu exclude, dragii mei prieteni, ca omul, ca să spun așa, să acționeze cel mai liber în privința anumitor evenimente tocmai atunci când urmează în mod special necesitatea. Întrucât trebuie să facem deosebirea între necesitatea pur fizică exterioară și necesitatea spirituală, cu toate că ambele sunt în esență cam la fel. Dar se deosebesc, am

putea spune, în ceea ce privește locul în care se află ele în stratificarea existenței lumii.

Este așa: Luați în considerare din nou o figură precum, de exemplu, Goethe, care intră în istoria lumii și despre care se poate spune: Putem urmări educația unui astfel de om ca Goethe, putem vedea cum a devenit ceea ce este, putem apoi urmări impulsurile care l-au ghidat să creeze „Faust” și celelalte opere poetice ale sale. Putem într-un fel considera tot ceea ce a realizat Goethe ca un rezultat al educației sale. Și acum vedem geniul lui Goethe în acest context. – Desigur, putem face aceasta. În acest caz rămânem în întregime în Goethe. Dar vedeți dumneavoastră, putem face altfel. Putem urmări dezvoltarea spirituală din secolul al XVIII-lea. Să luăm elemente individuale din ea. Să luăm, de exemplu, faptul că, înainte ca Goethe să se gândească la un „Faust”, Lessing proiectase un „Faust” [18], că un „Faust” exista deja. Se poate spune că ideea de „Faust” a apărut din impulsurile spirituale, din problemele spirituale de care era preocupată epoca. Se poate spune acum, dacă examinăm „Faust” al lui Lessing și multe alte astfel de poeme „Faust”: totul a condus la „Faust”. Se poate, într-un fel, să-l omitem pe Goethe și tot ajungem la „Faust” ca la o necesitate. „Faust” a apărut din ceea ce a fost înainte. Putem așadar să urmărim dezvoltarea lui Goethe și ajungem la „Faust” al său. Putem să ni-l prezentăm pe Goethe mai mult în conformitate cu dezvoltarea sa, dar putem să-l omitem complet și să urmărim strict cum a apărut un astfel de gen de poezie în Europa precum Nibelungii, cum s-a condensat în poemul Parsifal, cum Parsifal este un om care se străduiește într-o anumită epocă a evoluției, cum apoi a apărut o altă dezvoltare, cum printr-o altă dezvoltare ideea de Parsifal a fost

complet uitată și a câștigat teren acea idee remarcabilă care a fost exprimată în cartea populară despre Faust, și care apoi a dus la faptul că a apărut un „Faust”, am putea spune un Parsifal într-o epocă mai târzie. Că vorbim de o anumită epocă: bineînțeles, nu trebuie să fim pedanți, cincizeci de ani nu contează; timpul este elastic, se poate întinde înainte și înapoi – deci nu aceasta este important: stabilite în acest fel în care timpul joacă un rol sunt doar lucrurile ahrimanice care se petrec în lume; ceea ce vine de la zeii buni este întru totul deplasabil înainte și înapoi în timp. Așadar, putem să-l oitem complet pe Goethe. Dar în principiu se poate spune: chiar dacă consilierul din Frankfurt, Kaspar Goethe și soția sa Aja nu l-ar fi avut pe fiul lor Wolfgang, sau dacă fiul lor Wolfgang – care, după cum știți, oricum s-a născut negru și a fost aproape să moară imediat după naștere –, ar fi murit imediat după naștere, cu siguranță tot ar fi apărut prin altcineva ceva de genul poemului „Faust”. De asemenea dacă Goethe ar fi trăit în secolul al XIV-lea cu siguranță nu ar fi scris „Faust”. Acestea sunt, ce-i drept, gânduri ireale. Dar uneori trebuie să ni le punem în fața sufletului pentru a ne da seama ce este real.

Așadar, se poate pune întrebarea: A creat Goethe din libertatea sa „Faust” sau în general ceea ce este opera întregii sale vieți, sau este vorba de o necesitate absolută? Cea mai mare libertate, dragii mei prieteni, este atunci când faci ceea ce este necesar în istoria lumii! Căci cine crede că libertatea ar putea fi vreodată primejduită de ceea ce există ca necesitate în lume, ar trebui imediat să și spună: „Vreau să creez o poezie, dar sunt un om care vrea să lucreze absolut liber! Deci, vreau să fac abstracție de toți ceilalți poeți care erau neliberi; vreau să creez o poezie liberă. Dar nu aș putea fi liber dacă aș vrea să folosesc

cuvintele care sunt în limbă, pentru că acestea au fost create printr-o necesitate străveche. Desigur, asta nu merge! Vreau să fiu un erou al deplinei libertăți. Deci îmi fac propria mea limbă.” – Și se apucă mai întâi să-și facă propria limbă. Da, desigur, ceea ce ar realiza cu poezia sa, care ar apărea într-o limbă încă inexistentă, este că ar fi respins de întreaga lume, că el cu libertatea sa ar fi obligat să provoace rezistența întregii lumi, care desigur s-ar manifesta inițial doar prin faptul de a nu-l înțelege. Vedeți din aceasta că nu se poate pune problema că libertatea, care se angrenează în curentul evenimentelor, ar putea fi afectată în vreun fel de necesitatea care există în curentul continuu al evenimentelor lumii.

Se poate imagina și un pictor care ar vrea să fie complet liber și care ar spune: „Da, să pictez vreau, dar nu vreau să pictez pe pânză sau în orice caz nu pe o suprafață; vreau să pictez liber. Să încerc mai întâi să pictez pe o bază care mi se oferă? Asta n-o voi face! Pentru că atunci sunt silit să mă conformez acestei baze pe toată suprafața.” – Această bază are o anumită legitate. O urmezi, dar asta nu prejudiciază absolut deloc dezvoltarea libertății.

Tocmai în cazul marilor evenimente din istoria lumii, dragii mei prieteni, este izbitor cum ceea ce se poate numi necesitate, atunci când conștientă intră în joc, se poate asocia direct cu libertatea. Vedeți dumneavoastră, am spus deja: Goethe nu ar fi putut crea „Faust” în secolul al XIV-lea, căci în secolul al XIV-lea era absolut imposibil ca „Faust” să apară. El nu ar fi putut scrie „Faust”. De ce nu? Pentru că există ceva ce trebuie denumit gol al desfășurării evenimentelor lumii cu privire la anumite impulsuri ale evoluției. Așa cum nu puteți pune apă într-un butoi dacă butoiul este deja plin de apă, sau cum puteți turna

doar o anumită cantitate de apă într-un butoi dacă butoiul este deja parțial umplut cu apă, tot așa nu puteți turna după bunul plac ceva într-un timp care este deja plin. În secolul al XIV-lea pentru așa ceva precum a curs din lumea spirituală printr-un om în lumea fizică în „Faust”, nu era prezent un gol, ci plinătate. Desfășurarea evenimentelor se petrece în cicluri, și când un ciclu este împlinit, atunci vine golul pentru noi impulsuri care pot intra apoi în ceea ce se întâmplă în lume. Trebuie mai întâi ca un ciclu să se umple din punct de vedere al conținutului și apoi să vină din nou golul în raport cu acest ciclu; atunci pot intra noi impulsuri în acel gol. În privința a ceea ce a curs ca impulsuri din lumea spirituală prin Goethe în lumea fizică, golul s-a produs în cadrul dezvoltării culturale în care se afla Goethe. Evoluția decurge astfel încât într-adevăr se desfășoară în valuri: stare de gol – plinătate, împlinire maximă – din nou stare de gol; atunci poate intra noul.

Și potrivit cu aceasta omul care se află între moarte și o nouă naștere își pregătește încarnarea. El își pregătește încarnarea astfel încât să găsească în lumea fizică gradul de goliciune sau plinătate care este potrivit pentru impulsurile sale. Cineva care aduce cu sine, din încarnările sale anterioare, astfel de impulsuri care pot acționa ca impulsuri de prim rang, trebuie așadar să cadă într-un gol, trebuie să apară într-un interval de timp în care în lume există gol. Cine are astfel de impulsuri care trebuie mai întâi să fie și ele primite de lume, trebuie să cadă într-o astfel de perioadă cu noua sa încarnare, în care poate fi umplere pentru goliciune. Firește, acest lucru este valabil pentru cele mai diverse domenii, așa încât ele se încrucișează. Acest lucru se înțelege de la sine. Deci vedem din aceasta că într-o anumită privință noi ne alegem – dacă putem folosi acest

cuvânt – momentul în care coborâm în lume, în funcție de calitățile noastre interioare pe care le avem în noi. Și la acestea se aliniază necesitatea interioară cu care acționăm noi.

Dacă țineți cont de acest lucru, nu va mai exista nicio contradicție pentru dumneavoastră atunci când observați evenimentele succesive în curentul vremii și vă spuneți: Parsifal și așa mai departe, Faust, se continuă astfel, și apoi vine Goethe, și din interiorul său vine acel lucru care poate fi înțeles la fel de bine în curgerea în etape succesive a timpului. Nu veți mai simți nicio contradicție, deoarece de sus, din lumea spirituală, Goethe privea jos și pregătea în ființa sa interioară ceea ce putea deveni apoi o lucrare în exterior. Apoi, în timp ce se află pe planul fizic, el lasă deci ca din interiorul său să se reverse ceea ce a absorbit tocmai în secolele anterioare, în care s-au desfășurat evenimentele care au curs în continuare. Între aceste două afirmații „Opera lui Goethe trebuia să fie creată într-o anumită epocă” și „Goethe a creat-o liber” este tot atât de puțin o contradicție pe cât ar fi dacă aș avea aici o tavă și pe ea aș avea 1, 2, 3, 4, 5, 6 bile, deci un șir de bile. Apoi vin cu un mic pahar și spun: prima bilă o pun în pahar, a doua bilă o pun în pahar, a treia bilă o pun în pahar, a patra bilă și așa mai departe, și aici îl golesc. – Atunci cineva spune: Bilele care sunt acum aici sunt aceleași bile care erau pe tavă. – Nu, spune altcineva, acestea sunt bilele care au fost în pahar; din el le-am scos. – Ambele afirmații pot coexista perfect.

Ceea ce s-a întâmplat în timp, ceea ce a dus în cele din urmă la „Faust”, este ceea ce s-a integrat în sufletul lui Goethe, și din sufletul lui Goethe vine, întrucât s-a acumulat în sufletul lui Goethe privind în jos din lumea spirituală. Căci noi luăm întotdeauna parte la întreaga dezvoltare a lumii. Dacă privim

astfel, ne putem spune: În momentul în care privim în trecut, trebuie să vedem înseși cele trecute ca fiind necesare. Și când ne uităm la noi înșine și facem din nou în prezent cele trecute, dacă le facem conștient, atunci ceea ce a fost pregătit în mod necesar în trecut îl plasăm totuși în prezent prin libertate. Astfel, cel mai liber poate fi cel care poate dezvolta conștiența deplină: Cu ceea ce fac, nu fac altceva decât ceea ce este necesar din punct de vedere spiritual. Lucrurile nu pot fi expuse, așa spune, cu o logică pedantă, ci lucrurile pot doar să fie văzute printr-o înțelegere complet vie a realității.

Ne mai putem ajuta într-un mod, dragii mei prieteni, ca să înțelegem pe deplin chestiunea. Ne putem întreba următoarele. Ne uităm, de exemplu, la animale. Pentru ele conștiența este diminuată. Știm că ele au o conștiență diminuată. Acest lucru a fost explicat de mine de mai multe ori. Ne uităm la om: el are un grad de conștiență care este astfel încât libertatea poate să se manifeste. Cum este atunci cu conștiența Îngerilor, așadar a acelor ființe care sunt imediat deasupra omului? Cum este cu conștiența Îngerilor?

Este chiar foarte dificil, dragii mei prieteni, să înțelegi imediat conștiența Îngerilor. Vedeți dumneavoastră, când un om vrea să facă ceva, chibzuiește cum ar trebui să fie ceea ce vrea să facă. Și suferă un eșec dacă pe planul fizic nu are loc ceea ce și-a imaginat că ar trebui să aibă loc pe planul fizic. Dacă cineva coase între ele două bucăți de material și după ce le-a cusut acestea se desfac, atunci acțiunea sa a eșuat. Da, la mașina de cusut se poate întâmpla. Atunci acțiunea a eșuat. Așadar, dacă nu se produce ceea ce am preconizat ca o idee pentru planul fizic, se spune: acțiunea a eșuat. Adică, omul pornește cu voința spre ceva pentru care și-a închipuit o imagine cum ar

trebui să fie pe planul fizic. Așa se petrece voința la om. Nu este așa la Îngeri.

Pentru Îngeri, totul constă în intenție. O intenție a unui Înger poate fi realizată în moduri foarte diferite și totuși efectul poate fi același, întru totul același. Vedeți dumneavoastră, este adevărat, dar este desigur ceva care, aș spune, se împotrivesc logicii obișnuite. Numai în elementul artistic, dacă luăm artisticul în mod uman, ne putem simți apropiați de această conștiință. Pentru că veți găsi întotdeauna că dacă artistul poate așadar să ia lucrurile în mod uman – nu este nevoie să fie întotdeauna capabil să-și ia elementul artistic în mod uman, dar atunci când îl poate lua –, atunci poate eventual considera ceea ce i-a ieșit pe dos, ceea ce chiar nu i-a reușit, ca fiind mai valoros decât ceea ce i-a reușit în sensul că l-a executat exact așa cum ar fi trebuit să fie. Aici ne apropiem puțin de ceea ce este extrem de greu de imaginat, că pentru conștiința Îngerilor, pentru voința Îngerilor, totul ține de intenții și că aceste intenții pot fi realizate pe planul fizic în cele mai diverse moduri, ba chiar cele mai opuse moduri. Aceasta înseamnă, atunci când un Înger își propune ceva, își propune ceva foarte specific, dar nu așa încât să spună: „Pe planul fizic trebuie să arate așa și așa.” Acest lucru încă nu se află acolo; el va ști cum va fi abia când va fi acolo.

Am văzut și am atras atenția asupra acestui fapt: chiar și la Elohimii este un astfel de caz. Elohimii au creat lumina și au văzut că lumina era bună. Cu alte cuvinte, ceea ce la om este primul lucru, ideea a ceea ce este acolo pe planul fizic, nu este deloc primul lucru în conștiința ființelor spirituale care sunt deasupra omului, ci la ele primul lucru este intenția, iar modul în care se realizează este o cu totul altă chestiune. Acum, în această privință, omul este bineînțeles creatura intermediară

între animal și înger. Prin urmare, el este pe de o parte înclinat mai mult în jos înspre inconștiența animalului. Oriunde se manifestă criminalitatea, este în esență animalitatea cea care cauzează acest lucru în om. Dar el este, pe de altă parte, înclinat și în sus, așa spune, spre conștiența Îngerilor. Este într-adevăr așa, că omul poartă în sine posibilitatea ca dincolo de conștiența obișnuită să dezvolte o conștiență mai înaltă, unde intențiile i se înfățișează într-un mod diferit decât în cazul conștienței obișnuite.

Se poate spune astfel: Să presupunem că un om se implică în probleme importante ale vieții. Atunci nu poate merge cu intențiile sale așa cum o face de obicei. Să presupunem, de exemplu, că primește ca educator – dar acum un educator în sensul corect –, un copil pe care să-l educe. Omul obișnuit are principiile sale de educație, principiile sale pedagogice, nu-i așa? Știe când să să-l altoiască sau să nu-l altoiască, poate chiar că nu ar trebui să-l altoiască niciodată și așa mai departe. Știe cum să facă una, cum să facă cealaltă. Dar cine privește lucrurile din punctul de vedere al unei conștiențe superioare, nu va judeca întotdeauna în acest fel, ci va lăsa totul în seama vieții. Va aștepta să vadă ce poate observa. El își va stabili un singur lucru: intenția să aducă la împlinire ceea ce îi apare a fi înzestrarea înăscută. Dar acest lucru care apare predispus poate fi adus la împlinire în multe moduri diferite. Despre aceasta este vorba.

Astfel, dragi prieteni, dacă considerăm toate aceste lucruri laolaltă, ne vom da seama cum, pentru a înțelege întregul om în ceea ce privește necesitatea și libertatea, trebuie să acordăm atenție fizicului exterior al omului și interiorului, va să zică în primul rând etericului. Dacă ne uităm doar la trupul eteric al

omului: v-am atras deja atenția asupra modului în care trupul eteric al omului urmează o cu totul altă cale decât trupul fizic. Trupul fizic al omului, așa cum v-am spus odată, este la început tânăr; el apoi se dezvoltă, înaintează în vârstă și în cele din urmă devine bătrân. Trupul eteric face opusul. Când spunem că „îmbătrânim” în privința trupului fizic, ar trebui să spunem de fapt că „întinerim” în privința trupului eteric [19]. Căci realmente trupul eteric, dacă vrem să folosim cuvintele „bătrân” și „tânăr”, este un moșneag atunci când ne naștem, pentru că atunci este complet zbârcit, încrețit grămadă, atât de mic încât este potrivit doar pentru noi. Când ajungem la o vârstă înaintată normală și murim, acest trup eteric este în schimb întinerit într-atât încât îl putem preda întregii lumi și poate acționa din nou tânăr în exterior. În timp ce trupul fizic îmbătrânește, trupul eteric „întinerește”. Devine tot mai tânăr.

Dacă murim la o vârstă anormală, dacă murim tineri, atunci trupul eteric poate avea astfel de semnificații precum cele pe care vi le-am menționat. Dar nu numai în privința, de exemplu, acestei îmbătrânire trebuie să vedem această deosebire între trupul fizic și trupul eteric, ci și în privința necesității și libertății. Vedeți dumneavoastră, atunci când omul este cel mai mult prins în necesitate cu privire la ceea ce efectuează cu trupul său fizic sau în general ca ființă pe planul fizic, atunci trupul său eteric este cel mai liber; atunci trupul său eteric este complet lăsat în voia sa. În privința tuturor lucrurilor în care suntem constrânși de necesitate în planul fizic, trupul eteric este lăsat în voia sa. În privința tuturor lucrurilor în care trupul eteric este constrâns de necesitate, ceea ce omul dezvoltă pe planul fizic se efectuează în libertate. Așadar, în timp ce trupul fizic este supus necesității, trupul eteric are un grad corespunzător de libertate,

și în timp ce trupul eteric este supus unei necesități, ceea ce privește trupul fizic are un anumit grad de libertate. Ce înseamnă aceasta?

Deci, să presupunem: nu veți putea spune că aveți libertatea completă de a vă scula și de a vă culca când doriți. Oamenii se trezesc dimineața și se culcă seara. Nu se poate vorbi deloc despre libertate. Acest lucru este legat de necesitățile de fier ale vieții. Și chiar dacă variați cumva timpul de trezire și de culcare, nu poate fi vorba deloc de libertate. De asemenea, mâncați în fiecare zi. Nu poate fi vorba în acest caz de libertate. Nu vă puteți decide să ieșiți cu forța din această necesitate și să vă căutați libertatea prin faptul că, de exemplu, nu mâncați fiindcă ați simți ca pe o constrângere să mâncați. În privința tuturor acestor lucruri omul este încorsetat în necesități. De ce este omul încorsetat în necesități? Pentru că însoțitorul – așa cum am spus data trecută – care este în interiorul său, care merge împreună cu el în timpul vieții de aici de pe planul fizic cu tot ce este legat de planul fizic, ce este prins într-o necesitate, pentru că însoțitorul în timpul acesta trăiește în libertate. Dacă însă ne angajăm cu interiorul, cu trupul eteric în necesitate, prin ce se poate întâmpla acest lucru? Tocmai prin faptul că ne dedicăm în mod conștient aceluși lucru pe care-l recunoaștem ca fiind o necesitate. Deci așa încât ne spunem, de exemplu: actualmente este timpul în care cel care este copt pentru acest lucru, care poate recunoaște acest lucru, ar trebui să se îndeletnicească cu știința spirituală. Bineînțeles, nimeni nu este forțat de o necesitate exterioară să facă acest lucru. Dar o poți recunoaște ca o necesitate interioară, pentru că este necesară în ciclul actual al omenirii. Astfel, te supui necesității din proprie voință, din libertate. Nimic nu te forțează exterior pe planul fizic. Lăuntric

trebuie, ca să spunem așa, din libertate să urmezi constrângerea. Atunci trupul eteric își face el însuși impulsul care îl impregnează cu necesitate. Trupul eteric își creează el însuși necesitatea și prin aceasta își oferă posibilitatea de a dezvolta în libertate ceea ce se întâmplă cu privire la planul fizic. Cu alte cuvinte, ajungi să cunoști necesitatea spirituală și prin aceasta te faci din ce în ce mai liber pentru tot ceea ce este viața pe planul fizic.

Acum veți spune: Deci, ar trebui de fapt prin aceea că ne deprindem cu o necesitate spirituală să devenim mai liberi pentru viața pe planul fizic. – Așa și este realmente. Prin faptul că ne conectăm la curentul spiritualului din lume, că lăsăm curentul spiritualului să treacă prin noi, efectiv absorbim elemente care ne smulg din a fi înlănțuit cu lumea fizică. Bineînțeles, nu ne putem elibera din ceea ce ne revine prin încarnarea anterioară, prin karma noastră. Dar dacă nu ne eliberăm în modul descris, prin cunoașterea necesității spirituale, de condițiile necesare ale planului fizic, rămânem legați de aceste condiții necesare ale planului fizic după moarte și le cărăm cu noi. Târâm după noi necesitățile planului fizic de-a lungul vieții dintre moarte și o nouă naștere. Nu ne eliberăm de ele. În fiecare moment în care ne conectăm cu trupul nostru eteric la necesitățile planului spiritual, devenim tot mai liberi și mai liberi de necesitățile planului fizic. Este cu adevărat așa, că dacă dintr-o decizie liberă putem urma un impuls pur spiritual pe care-l recunoaștem, devenim din ce în ce mai liberi de tot ceea ce altfel ne înlănțuie de viața fizică, ne înlănțuie mult dincolo de moarte. În schimb, în privința tuturor celor de care suntem înlănțuiți în viața fizică, care nu pot fi schimbate, trupul eteric ca atare devine din ce în ce mai liber.

Și astfel putem vedea cum conlucrează pe planul fizic libertatea și necesitatea, dar de asemenea libertatea și necesitatea și pentru trupul eteric. Trupul eteric își obține libertatea prin necesitatea planului fizic, și necesitatea sa trebuie să și-o recunoască el însuși. Trupul fizic își obține libertatea tocmai prin faptul că trupul eteric își înțelege necesitatea, iar necesitatea sa îi este dată prin modul în care s-a plasat din punct de vedere karmic în întreaga derulare a planului fizic.

Așa lucrează organic împreună omul fizic liber-necesar și omul spiritual-sufletesc necesar-liber. Libertatea și necesitatea se împletesc întotdeauna. Dar este imposibil să fim supuși unei necesități absolute atunci când suntem pe deplin conștienți. Prin faptul că pătrundem ceva cu conștiința clară, așadar că îl acceptăm astfel încât putem fi pe deplin conștienți de el, libertatea domnește în sufletul nostru. Prin aceasta ne ridicăm, ne scoatem cu sufletul nostru din necesitate și ne facem liberi pentru cele de care suntem conștienți. Da, dar dacă recunoaștem spiritual o necesitate, dacă recunoaștem că este necesar în prezent să asimilăm curentul științei spirituale, dacă așadar, ca să spun așa, ne integrăm liber într-o necesitate, ne facem totodată prin aceasta inconștienți? Într-un anumit sens, da! Ne facem într-un anumit sens inconștienți, întrucât decidem să ne extindem conștiința până acolo încât să ajungem la poarta prin care se revarsă, prin care radiază ceea ce este să vină din lumea spirituală. Dar apoi absorbim ceea ce este să vină din lumea spirituală, ne supunem puterilor conducătoare, active care în lumea spirituală se apleacă în jos spre noi. De aceea vorbim despre faptul că ne trudim să ne croim drum în sus prin faptul că ne integrăm în necesitatea spirituală, către

ființele care se apleacă spre noi. De aceea vom sublinia întotdeauna: Plutim cu conștiința noastră către ființele care din lumea spirituală ne pătrund, care ne străbat pulsând în noi, și așteptăm, spunându-ne: Ne integrăm în mod necesar în impulsurile care vin din lumea spirituală, – așteptăm ca prin aceasta în aceste impulsuri ale noastre în același timp să coboare impulsurile ființelor spirituale superioare. Și prin aceasta iese la iveală acea relativă, acea profundă inconștientă în care, așa precum altminteri simțim o acțiune inconștientă, simțim ca fiind activ ceea ce lucrează spiritual în noi, în care suntem cu adevărat siguri că spiritul este în noi și în care putem să-l urmăm, în care negreșit suntem îndreptățiți să-l urmăm.

Acum ne întoarcem la punctul nostru de plecare. Vedeți dumneavoastră, dacă am tot rumega în minte în mod conștient ce rezultă din astfel de evenimente semnificative, cum sunt de exemplu cele din prezent – le-am comparat mai devreme cu războaiele romano-germanice –, dacă am rumega cu conștiința obișnuită, nu am ajunge la nimic. Dar în momentul în care ne putem spune că vrem nu prin rumegare să ajungem la ceea ce este bine, la lucrul just de făcut, ci vrem să ajungem la ceea ce este just prin faptul că spiritualul afluează în noi, că ne lăsăm în voia impulsului spiritual, atunci nu avem nevoie să rumegăm. Atunci știm că aceste impulsuri spirituale duc, numai să ne lăsăm cuprinși de ele, la ceea ce este just, la ceea ce trebuie, ele duc la curente care depășesc secolele, care depășesc milenii. Acesta este lucrul important.

Atunci ne spunem: nu avem nevoie să ne gândim acum că lucrurile trebuie să se desfășoare astăzi așa și mâine așa pentru ca aceasta și aceea și cealaltă să se întâmple; ci ne spunem: trăim în prezent în acea perioadă a umanității, în epoca în care

dezvoltarea de mai departe a existenței pământești poate avea loc în modul corect numai dacă impulsurile spirituale din lumea spirituală sunt în mod direct preluate și asumate. Așadar ele trebuie să fie preluate și asumate. Și ceea ce se întâmplă în exterior pe planul fizic trebuie în mod necesar să se conecteze la aceste impulsuri, să se conecteze în modul corect. Atunci se va întâmpla ceea ce este just, ceea ce trebuie. Atunci știm – fără să mai scormonim cu gândul în privința a ceea ce va fi mâine și poimâine –, că aceasta se va întâmpla, că sufletele care trec acum prin poarta morții, atât în trupul lor eteric, cât și ca suflete, vor acționa, în măsura în care se vor uni cu ele gândurile celor care în viitor vor popula Pământul pe câmpurile fertilizate cu sânge, încât din aceasta va rezulta ceva care va avea efect de-a lungul secolelor. Dar trebuie să avem conștiința nemijlocită, să avem această conștiință așa cum am exprimat-o adesea cu cuvintele:

Din curajul luptătorilor,
Din sângele bătlăiilor,
Din suferința celor părăsiți,
Din faptele de sacrificiu ale oamenilor
Va crește rod al spiritului,
Dacă sufletele își îndreaptă conștiința'n spirit
Cugetul lor în împărăția spiritelor.

Așadar, acesta este lucrul important: să înțelegem că, începând de la un anumit punct în prezent, sufletele care vor să-și poată îndrepta cugetul înspre spirite trebuie să devină conștiințe în spirit. Atunci, din ceea ce se întâmplă acum, va rezulta ceea ce este just pentru viitor. Pentru a ne impregna cu acest gând, este necesară o încredere fermă, așa cum o au acele

ființe pe care le numărăm în ierarhia Îngerilor. Căci dintr-o astfel de încredere lucrează Îngerii. Ei știu că dacă au intențiile juste, din aceste intenții juste va rezulta ceea ce este just. Nu prin faptul că își propun să dea o anumită formă evenimentelor viitoare, ci prin faptul că au intențiile corecte. La aceste intenții corecte putem însă să ajungem și să ni le însușim doar în mod spiritual. Cum putem să ajungem la ceva spiritual și să ni-l însușim, despre aceasta numai o gândire în sensul științei spirituale ne poate îndruma, în stilul în care am încercat să o facem.

Despre acest lucru vom vorbi mai departe, dragii mei prieteni, marțea viitoare.

CONFERINȚA a V-a

Berlin, 8 februarie 1916

Dragii mei prieteni! Voi avea de spus câteva lucruri în completare la cele patru conferințe despre libertate și necesitate, care formează mai mult sau mai puțin un întreg coerent în tratarea acestui subiect. Să ne uităm din nou la unul dintre adevărurile noastre spiritual-științifice fundamentale, adevărul despre compunerea omului, care ne-a devenit atât de familiar: că vedem omul compus din patru membre aflate una într-alta, din trupul fizic, trupul eteric, trupul astral și Eul. Dacă ne referim mai întâi la ceea ce este dat fiecărui om în lumea fizică, putem spune: în starea obișnuită de veghe, ne este dat în primul rând trupul nostru fizic. Trupul nostru fizic îl cunoaștem tocmai din motivul că, bineînțeles, îl putem observa exterior cu simțurile noastre, pentru că oricine altcineva care este cu noi în lumea fizică îl poate tot așa observa, pentru că trebuie să fie de acord cu noi în judecată: acest corp fizic există. Acest trup fizic poate fi așadar observat din exterior în lumea fizică.

Nu poate fi observat, așa cum vă puteți convinge singuri printr-o simplă cugetare, ceea ce numim în mod obișnuit trupul eteric. Acesta se sustrage deja observației fizice obișnuite. Tot așa se sustrage observației fizice obișnuite trupul astral, și Eul cu atât mai mult, întrucât ceea ce este Eul – am spus-o desigur de multe ori – poate așa de puțin să fie observat din exterior, încât nici măcar numele pentru acesta nu poate să-i fie dat omului din exterior. Dacă cineva v-ar striga cuvântul „Eu”, nu v-ar putea niciodată trece prin minte că ar putea să se refere la

Eul dumneavoastră. El poate să se refere doar la propriul său Eu. Deci acest Eu nu mai este deloc denumit din exterior. Cu toate acestea, este clar că omul știe ceva despre acest Eu. Îl denumește din interior. Așadar se poate spune: În timp ce trupul eteric și trupul astral sunt inaccesibile pentru planul fizic, Eul nu este inaccesibil pentru acest plan fizic. Vorbim despre acest Eu atunci când spunem „eu”. Dar rămâne totuși faptul că: Așa ca, de pildă, trupul fizic sau orice alt lucru fizic, acest Eu nu poate fi văzut. Nu poate fi perceput în vreun fel cu simțurile.

Acum se pune pentru noi întrebarea: Cum stau în fond lucrurile cu faptul că știm ceva despre acest Eu, că ajungem să-l numim? Vedeți dumneavoastră, filosofii spun de multe ori: Eul este dat omului printr-o certitudine nemijlocită. Omul știe în mod direct că Eul există. Da, există filosofi care visează să poată ști prin simpla lor filosofie că acest Eu este o entitate simplă, deci nu poate fi descompus și nici nu poate muri. Dar, dragi prieteni, oricine gândește sănătos va obiecta imediat la această opinie filosofică: Ei bine, oricât de mult ne-ați demonstra că acest Eu nu poate fi descompus, deci nu poate merge spre pieire, este oricum suficient ca acest Eu după moarte să fie pentru eternitate în starea în care este de pildă de la adormire până la trezire. Atunci, evident, nu s-ar mai putea vorbi despre acest Eu. Filosofii se înșală când cred că în Eul despre care pot vorbi ar exista ceva real. Când vorbim despre ceva existent în mod real, vorbim de fapt despre ceva complet diferit.

Dragi prieteni! Nu-i așa?, de la adormire până la trezire, acest Eu nu este prezent, omul nu poate să-și spună „eu”. Dacă visează despre Eul său, uneori i se pare chiar că îi apare în față ca și cum se întâlnește pe sine în imagine, adică uită la el însuși. Nu spune „eu” Eului său așa cum o face în viața de zi cu zi. Când

ne trezim, este în mod real așa cu Eul nostru adevărat ca și cum ne-am lovi de soliditatea trupului nostru fizic. Știm că procesul de trezire constă în faptul că noi cu Eul nostru, precum și cu trupul nostru astral – dar acum ne interesează în primul rând Eul – ne scufundăm în trupul nostru fizic. Simțim această scufundare la fel cum simțim când lovim cu mâna un obiect solid, și această scufundare, care ne dă ca o contralovitură din partea trupului fizic, creează conștiența Eului. Și toată ziua, când suntem treji, nu avem cu adevărat Eul nostru, ci avem reprezentarea Eului nostru, care apare ca o imagine în oglindă în trupul fizic. Așadar, ceea ce avem în mod obișnuit în filosofie despre Eu este imaginea în oglindă a Eului. Totuși, nu avem altceva decât această imagine oglindită a Eului? Ei bine, această imagine în oglindă încetează odată cu adormirea; aceasta este foarte clar. Atunci nu se mai oglindește Eul. Așadar, după adormire, Eul nostru realmente ar dispărea. Dar dimineața, când ne trezim, intră iarăși în trupul fizic. Deci, a continuat să existe. Ce este atunci acest Eu? Ce avem din acest Eu, atâta timp cât suntem activi doar în planul fizic?

Dacă examinăm mai atent, nu avem nimic altceva din acest Eu în lumea fizică decât actul de voință, voința. Nu putem face altceva decât să vrem. Acest fapt, că putem să vrem, ne face să luăm aminte că suntem un Eu. Somnul constă doar în faptul că am atenuat orice voință, că în timpul somnului, din motive pe care le-am discutat adesea, nu putem să vrem. Atunci voința este așadar diminuată, paralizată. Nu vrem în timpul somnului. Ceea ce se exprimă deci în cuvântul Eu este un act real de voință, iar ceea ce ne reprezentăm noi despre Eu este o imagine în oglindă, care apare prin faptul că voința se ciocnește de trup. Și această ciocnire este la fel ca atunci când, privind în oglindă, ne

vedem trupul fizic. Așa ne vedem propriul Eu, voința exprimându-se, răsfrângându-se din trupul nostru fizic. Și aceasta ne dă reprezentarea Eului. Eul trăiește așadar pe planul fizic ca un act de voință.

Așa avem de fapt o dualitate pe planul fizic: avem trupul nostru fizic și avem Eul nostru. Trupul fizic îl avem prin faptul îl putem vizualiza afară în spațiul exterior; Eul îl avem prin faptul că putem să vrem. Tot restul, care se află în spatele trupului fizic, rămâne inițial un mister pentru observarea fizică. Vedem trupul fizic, cum a apărut, cum s-a alcătuit. Modul în care trebuie să descriem această alcătuire, această compunere, prin trecerea omului prin perioadele Saturn, Soare, Lună și Pământ rămâne un mister dacă ne uităm doar la trupul fizic. Deci, ceea ce se află în spatele acestui trup fizic rămâne inițial un mister pentru observația fizică a lumii fizice.

Cum voința se scufundă pe de altă parte în trupul nostru fizic sau în tot ceea ce suntem noi în general, rămâne iarăși un mister. Pentru că, puteți deveni conștienți de voință nu-i așa?, și Schopenhauer [20] a văzut în voință singurul lucru real deoarece a ajuns la ideea că în voință devii propriu-zis conștient de tine însuși, dar cum se scufundă această voință, despre aceasta nu știm absolut nimic pe planul fizic. Pe planul fizic, în esență, știți doar că puteți cuprinde voința în Eul vostru. Eu apuc acest ceas, dar cum trece această voință prin trupul eteric în jos în trupul fizic și apoi devine cu adevărat acțiunea de a apuca ceasul, rămâne un mister pentru trupul fizic însuși. Voința se scufundă așadar din Eu numaidecât în trupul fizic. În Eu nu rămâne altceva decât simțirea interioară a voinței, trăirea interioară a voinței.

Vedeți dumneavoastră, așa cum descriu aici, acest lucru este de fapt valabil pentru cea mai mare parte a omenirii abia de câteva secole încoace, și acest lucru este în mod obișnuit trecut cu vederea. Noi l-am putea deja avea în sânge, cum se spune, prin numeroasele considerații pe care le-am făcut. Dacă mergem înapoi în mijlocul Evului Mediu, este doar o fantezie dacă cineva crede că omenirea a trăit la acea vreme cu adevărat întocmai ca omenirea actuală. Omenirea se dezvoltă, iar modul în care omul se raportează la lume este diferit în diferite epoci. Dacă mergem înapoi dincolo de secolele al XV-lea, al XIV-lea, găsim mult mai mulți oameni decât în prezent, care nu doar că știau despre trupul fizic, ci știau cu adevărat că în trupul fizic trăiește ceva ce noi numim astăzi „trup eteric”, care percepeau cu adevărat ceva auric legat de trupul fizic. Firește, în Evul Mediu erau, așa spune, doar ultimele rămășițe, ultimele frânturi ale unui mod vechi de a percepe; dar oricum, chiar și în secolul al X-lea, oamenii nu priveau un om în ochi așa ca astăzi, uitându-se doar la ochii lui fizici. Ei vedeau încă, privind ochiul fizic, ceva din auric, ceva din eteric. Ei vedeau încă într-un anumit fel un ochi franc, un ochi fals, dar nu prin vreo judecată exterioară, ci prin faptul că percepeau nemijlocit auricul care juca în jurul ochiului. Și la fel cu alte lucruri.

Dar, pe când percepeau acest auric la om, îl percepeau într-o măsură mult, mult mai mare la animale și chiar la plante. Ceea ce astăzi poate fi trezit iarăși numai în mod artificial, intenționat – cunoașteți toate aceste descrieri din cartea mea *Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?* –, că atunci când privești o sămânță o vezi strălucind diferit față de o altă sămânță, era pentru oamenii din secolele trecute un fenomen cu totul cotidian, obișnuit. Astfel încât omul nu trebuia să

examineze mai întâi cu microscopul, ceea ce astăzi în cele mai multe cazuri nici nu mai poate, de la ce plantă este o sămânță, ci din lumina, din aura de lumină care înconjura bobul de sămânță, oamenii puteau încă să determine astfel de lucruri. Și la mineral găsiți în scrierile mai vechi descrieri ale mineralelor care încă erau așa că oamenii diferențiau mineralele între ele într-un anumit fel conform cu valoarea lor în lume. Când anticii priveau aurul, spuneau despre aur tot ceea ce spuneau, nu din fantezia lor, ci pentru că aurul le apărea realmente într-un alt fel decât, de exemplu, argintul. Când corelau aurul cu lumina soarelui, argintul cu lumina lunii, acest lucru se baza cu adevărat pe o observație, se baza cu adevărat pe faptul că cel care observa nu simțea niciodată altceva atunci când spunea: aurul este lumină solară pură, care doar că este condensată, argintul este lumină lunară și așa mai departe, tot așa cum în lumea exterioară vedeau încă elementarul, auricul elementar. Aceasta s-a pierdut pentru oamenii timpurilor moderne, deoarece omenirea timpurilor moderne trebuie să parcurgă dezvoltarea către libertate, care poate fi dată doar prin faptul că astăzi omul poate privi strict la ceea ce este fizic-obiectiv.

Așa cum oamenii au pierdut deci capacitatea de a vedea acest auric, au pierdut și o altă capacitate. Astăzi trebuie să avem un simț pentru cât de diferit era atunci când anticii vorbeau despre voință. Ei simțeau mult mai mult cum voința, care astăzi trăiește doar în Eu, se scufundă în organic, cum ea, așa cum am spune astăzi, se scufundă în trupul astral. Ei simțeau încă continuarea Eului în trupul astral.

Acest lucru poate fi clarificat într-un anumit domeniu, dragii mei prieteni. Vedeti dumneavoastră, faptul că pictorii nu mai cred că se pot descurca fără model se bazează pe faptul că am

pierdut complet posibilitatea de a simți în vreun fel continuarea Eului în organism, această continuare în trupul astral. De ce admirăm astăzi adesea tocmai portretele de pe vremuri? Pentru că portretul de pe vremuri nu a era realizat așa cum se face astăzi, că ai o persoană și pictezi după ea și totul se reduce la a reproduce ceea ce este acolo, ci pentru că pe vremuri se știa încă: la cineva care formează mușchii din jurul ochiului într-un anumit fel, ceea ce trăiește în Eu se continuă într-un mod foarte specific în trupul astral, prin care produce această formă a mușchilor. Dacă am merge înapoi în Grecia antică, ne-am înșela complet dacă am crede cumva că grecii antici aveau nevoie de un model pentru aceste forme minunate pe care le-au creat. Ei nu aveau niciun model. Cel care trebuia să dea o anumită formă brațului știa cum voința conduce Eul în trupul astral și, din ceea ce simțea, făcea apoi formele. Abia pe măsură ce orice simțire a trupului astral s-a stins, a devenit necesar să ne bazăm atât de mult pe model, așa cum a devenit obișnuit pentru vremurile noastre.

Așadar, acesta este esențialul, dragii mei prieteni, că oamenii au ajuns la aceasta, și nu de mult timp, să vadă lumea în acest fel la exterior, fără nimic auric, cum este cazul astăzi, și în acest fel pe dinăuntru, fără nicio conștiență că voința se scurge în trupul astral și se infiltrează în întregul organism. Abia de scut timp lucrurile au devenit așa.

După ce va mai fi trecut încă mult timp, va veni o altă perioadă pentru omenire. Atunci, vederii exterioare a planului fizic încă mai mult îi va fi retras, iar trăirii interioare de asemenea încă mai mult îi va fi retras. Știm că astăzi suntem doar de câteva secole în a cincea perioadă postatlanteană, începând cu secolul al XIV-lea –, deoarece considerăm a patra

perioadă postatlanteană aproximativ de la fondarea Romei până în secolul al XV-lea, a cincea perioadă postatlanteană de la secolul al XV-lea până la din nou aceeași lungime, astfel încât acum suntem de fapt doar în prima treime a celei de-a cincea perioade postatlanteene. Dar omenirea se îndreaptă către un mod complet diferit de a percepe. Se îndreaptă către o mult mai mare pustietate și goliciune în lumea exterioară. Vedeți dumneavoastră, astăzi omul când omul privește natura, el încă se uită la natură în așa fel încă mai crede că natura este verde sau crede că bolta cerului este albastră. El vede natura astfel încât crede că culorile ei sunt rezultatul unui proces natural. În a șasea perioadă postatlanteană, nu va mai putea crede în culorile naturii – nu va mai putea crede! Astăzi, doar fizicienii vorbesc despre faptul că în afara noastră există numai vibrații, iar vibrațiile provoacă în noi percepția roșului. Lucrul despre care astăzi fizicienii visează, va deveni realitate. Astăzi este visul fizicienilor; atunci va deveni realitate. Oamenii nu vor mai putea face diferența corect între o față mai mult sau mai puțin înroșită și o față mai mult sau mai puțin palidă. Vor ști că toate acestea sunt provocate de propria lor organizare. Vor considera că este o superstiție faptul că culorile sunt afară și dau culoare obiectelor. Gri în gri, s-ar putea spune, va fi lumea exterioară, și omul va fi conștient că el însuși introduce culorile în lume. Așa cum astăzi oamenii spun: Ah, voi antroposofi suciți, vorbiți despre faptul că există un trup eteric, dar el nu este adevărat, îl visați voi în lucruri! – așa vor spune mai târziu cei care văd doar realitatea exterioară celor care încă mai văd culorile în toată prospețimea lor: Ah, voi visătorilor, credeți că afară în natură există culori; nu știți că voi înșivă din interiorul vostru doar visați aceste culori în natură. – Din ce în ce mai matematicizată,

din ce în ce mai geometrizată va deveni lumea exterioară. Așa cum astăzi noi mai putem doar vorbi despre trupul eteric și cum oamenii în lumea exterioară nu ne cred că el există, tot așa în viitor nu se va crede că posibilitatea de a vedea culori are vreo semnificație obiectivă în lumea exterioară; ci i se va atribui doar o semnificație subiectivă.

De lucru similar va avea parte omenirea în privința raporturilor voinței în Eu cu lumea exterioară. Oamenii vor ajunge să simtă extrem de puțin impulsurile care se exprimă în voință. Extrem de puțin vor simți oamenii ceea ce se află în acele experiențe personale primare, când omul vrea ceva din Eul său. Ceea ce este voit din Eu va avea un efect foarte slab asupra oamenilor. Dacă totul continuă în acest fel, care poate fi descris ca fiind ceea ce natura dă oamenilor, oamenii vor avea nevoie pentru a face ceva, fie de o lungă deprindere, fie de constrângere exterioară. Oamenii nu se vor scula de bunăvoie, ci vor trebui mai întâi să învețe să se scoale, și va trebui să devină un obicei. Simpla decizie de te scula nu va avea niciun efect. Acum este o stare patologică, dar dezvoltarea naturală tinde să devină astfel. La ceea ce numim idealuri lăuntrice li se va da din ce în ce mai puțină crezare. În schimb, ceea ce este prescris din exterior, la care oamenii sunt împinși din exterior, aceasta va fi necesar pentru ca voința să se poată desfășura, pentru ca impulsurile voinței să poată fi active.

Aceasta ar fi cursul natural care se dezvoltă. Și cel care știe, dragii mei prieteni, că ceea ce vine mai târziu este pregătit în ceea ce a fost mai devreme, știe desigur că a șasea epocă este pregătită în a cincea. Și, în cele din urmă, nu este nevoie să ai ochii complet deschiși, ci doar pe jumătate deschiși pentru a putea vedea cum o mare parte a omenirii se îndreaptă spre acele

tendințe, se arată a fi orientată spre acele tendințe pe care tocmai le-am menționat: cum se lucrează din ce în ce mai mult pentru ca totul să fie inculcat forțat sau dictat, și cum oamenii consideră aceasta ca fiind ceea ce trebuie, ceea ce este corect. Am spus mai devreme, dragii mei prieteni, că acum suntem aproximativ în prima treime a celei de-a cincea perioade postatlanteene, adică a perioadei care – chiar dacă fizicienii au deja idealul celei de-a șasea perioade –, încă mai crede că culorile de afară sunt reale, că, de exemplu, roșeața sau paloarea unui chip are ceva de-a face cu omul respectiv. Astăzi încă mai credem acest lucru. Fizicieni sau fiziologi ne pot face să credem că visăm culorile, dar în realitate totuși nu o credem, ci credem că culorile din exterior dau culoare naturii – desigur, atunci când trăim pe planul fizic.

Suntem în prima treime. Bineînțeles, trei treimi va avea această a cincea perioadă postatlanteană. În aceste trei treimi, omenirea postatlanteană trebuie să treacă prin diverse experiențe. Primul lucru este ca omenirea să devină pe deplin conștientă de cele pe care tocmai le-am explicat, ca omenirea să învețe cu adevărat, să învețe corect, că practic atunci când are trupul fizic în fața sa, lasă neobservat ceea ce este ascuns în spatele acestui trup fizic, lasă neobservat în toate lucrurile ceea ce este ascuns în spatele fizicului. În a doua treime a celei de-a cincea perioade post-atlanteene – dacă știința spirituală va avea noroc –, vor fi din ce în ce mai mulți oameni care vor ști că fără îndoială de ceea ce vedem acolo afară este legat altceva, este legat ceva eteric-spiritual. Aceasta înseamnă, conștiența se va trezi în oameni, că ceea ce s-a pierdut era prezent pentru clarviziunea existentă odinioară, și s-a pierdut pentru relația actuală a omului cu lumea; că acest lucru este prezent, că trebuie

să fie găsit din nou, într-un alt mod decât s-a dezvăluit odinioară sufletelor umane. Astfel, nu putem vedea din nou aura așa cum a fost văzută odinioară, dar dacă oamenii devin conștienți că astfel de exerciții, cum sunt menționate în *Cum se dobândesc cunoștințele despre lumile superioare?*, sunt efectuate, va rezulta că vor deveni și conștienți despre cum pot învăța din nou să recunoască, dar acum într-un alt mod, că elementul auric înconjoară oamenii, că auricul înconjoară și pătrunde și toate celelalte lucruri din lume. Așadar, oamenii vor deveni din nou conștienți de acest lucru.

Și, în plus, oamenii vor dobândi o conștientă că pot din nou să pună stăpânire pe impulsurile interioare. Dar vor trebui să le apuce mai puternic decât o fac astăzi. Pentru că tendința naturală este ca voința să piardă din ce în ce mai mult din forța de impulsionare. Prin urmare, această voință trebuie să fie prinsă mai puternic. Această voință este generată prin faptul că oamenii se familiarizează în primul rând cu gândirea mai puternică, care este necesară pentru a înțelege adevărurile științei spirituale. Cei care înțeleg adevărurile științei spirituale vor turna astfel mai multă forță în voința lor și astfel vor ajunge să nu capete treptat o voință paralizată din ce în ce mai mult, ci o voință eficientă, care poate acționa liber din Eu. În dezvoltarea de mai departe a omenirii, ceea ce vrea să se producă pe cale naturală va fi contracarat de ceea ce poate fi obținut prin faptul că omul își dă silința: pe de o parte, încercând să facă exercițiile spirituale ale științei spirituale pentru a putea deveni din nou conștient de auric, și pe de altă parte, încercând să se întărească prin acele impulsuri pe care știința spirituală ca atare le poate da, astfel încât voința să poată deveni din nou mai puternică, astfel încât voința să poată deveni din nou eficientă.

Pentru că vedeți dumneavoastră, problema este de fapt următoarea: Ceea ce trebuie să fie generat prin știința spirituală în al doua treime al celei de-a cincea perioade postatlanteene, nu este deloc prezent acum. Cum stau lucrurile cu oamenii astăzi când privesc lumea exterioară? Este foarte instructiv să ne uităm la cum stau lucrurile cu știința de astăzi – desigur, această știință de astăzi doar din motivul că ea reprezintă relația naturală a omului cu mediul înconjurător –, dar mai ales cum stau lucrurile cu oamenii de știință de astăzi. Vedeți dumneavoastră, știința de astăzi și, de asemenea, omul obișnuit, când privesc natura fizică exterioară, fie că este vorba de regnul mineral, vegetal, animal sau uman, nu au puterea de a pătrunde cu adevărat în ceea ce observă. Fizicianul efectuează un experiment, îl descrie. Dar nu îndrăznește să pătrundă ceea ce descrie. Nu îndrăznește să se adâncească în procesele pe care i le relevă experimentul pe parcursul său. El rămâne la suprafață. El este față de lumea exterioară, exact în aceeași stare în care dumneavoastră vă aflați într-un alt loc, când visați. Atunci visați pentru că trupul dumneavoastră eteric radiază înapoi către dumneavoastră experiențele trupului astral. Cel care astăzi examinează din afară natura sau efectuează un experiment, privește tot ceea ce ea îi reflectă, ceea ce ea îi prezintă. El doar visează despre natură. S-ar trezi în momentul în care ar aborda natura așa cum știința spirituală abordează natura. Dar el nu vrea aceasta. Astăzi, în prima treime a celei de-a cincea perioade postatlanteene, oamenii doar visează despre natură. Oamenii trebuie să se trezească! Ei doar visează despre natură. Doar uneori, vedeți dumneavoastră, cineva se trezește din vis și își spune: Ceea ce este acolo afară nu este totuși doar un simplu vis, ci acolo trăiește ceea ce este în acest vis.

O astfel de trezire, dar fără a ști cu adevărat ce să facă cu ea, a fost filosofia lui Schopenhauer: deci un pic de trezire. Aceasta a stârnit indignare în rândul celor care filosofează cu perspicacitate în sensul actual, cum ar fi eminentul filosof Bolzano din Boemia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea [21]. Dacă iei exemplarul său de Schopenhauer, vei vedea cum a scris pe margine: „Nebunie pură!” Desigur, trebuia să i se pară așa, ca nebunie pură, pentru că este cu adevărat ca și cum ar fi fost constatat dintr-un fel de delir: „Acolo afară în natură trăiește ceva ca o voință.” – Și când această știință modernă își rămâne complet fidelă sieși, și, ca să spunem așa, trage concluziile, unde va ajunge atunci? Ei bine, va ajunge pur și simplu să viseze despre trupul fizic. Că în acest trup fizic mai este ceva în spate, ea nu are nicio bănuială; altfel ar trebui să vorbească despre un trup eteric, despre un trup astral, despre un Eu. Dar ea nu vrea să înțeleagă realul, vrea doar să înțeleagă ceea ce i se înfățișează. Fizicianul sau fiziologul de astăzi se simte cu adevărat ca un somnambul. Visează, și când îl strigi – și strigătul se întâmplă în acest caz atunci când îi vorbești despre știința spirituală –, el cade ca un somnambul care cade când este strigat, adică el cade și crede: Acum sunt în neant! – Nu poate face altfel deocamdată, trebuie să rămână în visare. Și tocmai când crede că este cel mai treaz față de natura exterioară, rămâne cel mai mult în visare. Ce va rezulta din aceasta? Va rezulta că treptat va pierde orice posibilitate de a găsi altceva în lumea exterioară decât ceea ce își poate el reprezenta despre ea. El pierde treptat posibilitatea și de a-și mai putea reprezenta ceva despre ceea ce se află în spatele a ceea ce își poate el reprezenta despre lumea exterioară. Ce îi mai rămâne atunci, sau dacă lasă trupul uman specialistului în științele naturii? Are

omul în fața sa. Îl vede foarte clar. Sau îl lasă pe naturalist sau clinician să-i spună ce schimbări apar când ceva nu merge normal în viață. Acest trup fizic îl disecă foarte meticulos. Dar acolo se oprește, și nu are nicio idee că în spatele acestuia este ceva. Înăuntrul acestui trup fizic nu este absolut nimic din Eu, din voință.

Ce ar trebui să facă acest naturalist? Ar trebui să nege complet voința și Eul. Ar trebui să spună: „Nu există voință, nu este prezentă în om; pentru că această voință nu poate fi găsită.” – În partea de jos a organizației omului, acolo se ascunde voința. Ea este, așa cum am spus, cuprinsă doar în Eu, simțită, trăită. Deci, în primul rând voința ar trebui să fie indicată. Adică, ar trebui să vedem că un naturalist, care astăzi doar visează, dacă ar fi complet sincer, le-ar spune ascultătorilor săi: „Da, când vorbim despre om, de fapt trebuie să vorbim despre voință. Pentru noi, cercetătorii naturii, aceasta este o absurditate. Voința nu este absolut nimic. Este o ipoteză complet nefondată. Ea nu există.” – Așa ar trebui să spună. Ar fi într-un totu consecvent. Un astfel de naturalist ar visa despre procesele exterioare, ar nega voința.

Ceea ce vă expun nu este doar ceva spus de mine. Este o concluzie logică inevitabilă a concepției științifice moderne. Vedeți, un cercetător al naturii, dacă ar trage concluzia finală a modului său de gândire, ar ajunge la ceea ce vă spun; nu este inventat de mine. Am adus cu mine aici, ca exemplu, un „Ghid de psihologie fiziologică în cincisprezece conferințe”, scris de foarte cunoscutul profesor Dr. Ziehen din Jena [22]. „Psihologie fiziologică”, adică el încearcă să înfățișeze ceea ce se manifestă în om ca sufletesc-trupesc. În această serie de conferințe ale sale trece prin toate, vorbind despre senzație, stimul, senzații

olfactive, gustative, auditive, vizuale și așa mai departe. Nu vreau să vă plictisesc cu toate acestea, ci vreau doar să discut câteva pasaje care se află în a cincisprezecea conferință, despre „voință”. Acolo găsiți, de exemplu, propoziții precum următoarele: „Din nenumărații stimuli materiali ai lumii exterioare am derivat excitații corticale cărora le corespundeau senzațiile în domeniul fizic. Am urmărit excitația corticală în cortexul cerebral pe fibrele de asociere până în zona motorie: de aici, excitația materială a fost din nou direcționată periferic către musculatură și a declanșat contracții musculare. Fizic, procesul transcortical a corespuns jocului asociațiilor de idei, iar mișcarea rezultată o denumim psihologic ca acțiune. Pe acestea din urmă le-am putut deriva într-un mod complet satisfăcător din senzații și din amintirile senzațiilor anterioare, ale reprezentărilor, în conformitate cu legile asocierii ideilor, și am urmărit astfel procesul fizic până la ultima sa verigă. În acest punct, însă” – spune Ziehen mai departe – „ne lovim de o ipoteză pe care psihologia a predat-o aproape fără excepție în trecut și la care rațiunea omenească obișnuită a ajuns aparent inconștient în toate timpurile: mă refer la presupunerea unei voințe specifice drept cauză a acțiunilor noastre.” Și acum Ziehen arată cum nu are sens să vorbim despre o astfel de voință, cum fiziologul nu găsește nimic care să corespundă acestui cuvânt „voință”. El mai arată, de asemenea, prin tălmăcirea sa particulară a efectele forțelor, care ar putea fi descrise ca o degenerare a voinței, că nici acolo nu este vorba de voință, ci de ceva complet diferit, astfel încât nu se poate vorbi deloc despre voință.

Vedeți că este complet consecvent. Dacă rămâi la visarea lumii fizice exterioare, nu poți ajunge la voință. Voința nu o poți

deloc găsi. Poți doar, dacă faci o viziune asupra lumii, să negi voința ca atare, și să spui: Ei bine, atunci nu există voință. Aceasta o fac așa-numiții moniști de astăzi. Ei neagă voința. Ei spun că voința nu există deloc ca atare, ea este doar o plăsmuire mitologică. – Ziehen se exprimă ceva mai precaut, dar totuși ajunge la rezultate ciudate, la rezultate pe care, desigur, se va feri să le ia întru totul concluziv. Vreau să vă citesc câteva propoziții din ultima sa conferință, din care veți vedea că el trage deja concluzia, dar totuși mai cochetează puțin cu această inexistență a voinței. Pentru că spune: Cum stă treaba cu conceptul de responsabilitate?

Așadar, voința nu o găsește. Acum, privind întrebarea cum stă treaba cu conceptul de responsabilitate, el spune: „Acesta contrazice de fapt rezultatele psihologiei fiziologice. Aceasta ne-a învățat: acțiunile noastre sunt strict necesare” – adică, absolut necesare în sens fizic –, „produsul necesar al senzațiilor și amintirilor noastre. Prin urmare, se poate atribui omului ca vină o acțiune rea, la fel de puțin ca unei flori urâtenia sa. Acțiunea rămâne deci – și din punct de vedere psihologic – rea, dar nu este din start o vină. Conceptul de vină și responsabilitate este – pentru a descrie pe scurt contrastul – unul religios sau social. Prin urmare, putem să-l ignorăm aici. Psihologia, pentru a repeta, nu neagă legile estetice și etice absolute, în măsura în care acestea îi sunt demonstrate din altă parte, dar ea însăși, în limitarea sa empirică, poate găsi numai legi empirice.”

Este și întru totul firesc: dacă doar *visăm* despre natura exterioară, atunci întâlnim pe de o parte un om care face fapte bune una după alta, iar pe de altă parte un altul care îi tot bate pe oameni fără niciun motiv. Așa cum o floare este frumoasă din legea naturii, iar alta este urâtă, la fel un om este ceea ce se

numește un om bun, iar altul rău; dar binele nu ar trebui interpretat în niciun alt fel decât că înseamnă ceva precum frumusețea unei flori, iar repugnabilul nu ar trebui să însemne nimic altceva decât urâtenia unei flori. Deci, cu totul consecvent: „Prin urmare, nu se poate atribui omului o acțiune rea ca vină, la fel cum nu se poate atribui unei flori urâtenia sa. Acțiunea rămâne astfel – și din punct de vedere psihologic – rea, dar nu este din start o vină. Conceptul de vină și responsabilitate este – pentru a descrie pe scurt contrastul – unul religios sau social.” Așadar, nu unul care să țină de cunoaștere, ci unul religios sau social. – „Prin urmare, putem să-l ignorăm aici. Psihologia, pentru a repeta, nu neagă legile estetice și etice absolute, în măsura în care acestea îi sunt demonstrate din altă parte, dar ea însăși, în limitarea sa empirică, poate găsi doar legi empirice.”

Și așa, Ziehen se exprimă încă precaut, fără a construi imediat o viziune asupra lumii. Dar, vedeți dumneavoastră, dacă construiești o viziune asupra lumii, atunci dispare orice posibilitate de a trage omul la răspundere pentru faptele sale, dacă te afli pe terenul pe care se află autorul acestei cărți, al acestor conferințe. Acest lucru se întâmplă pentru că acești oameni visează despre lumea exterioară. Ei s-ar trezi în momentul în care ar accepta ceea ce spune știința spirituală despre lumea exterioară. Dar acum gândiți-vă, acești oameni au o știință care îi conduce la mărturisirea: „Așadar, din tot ceea ce duce de la trupul exterior până la Eul omului, noi nu știm nimic.” – Dar în Eu trebuie să trăiască: în primul rând legile estetice, în al doilea rând legile etice, și dacă privim mai precis chiar și legile logice. Toate acestea trebuie să trăiască în Eu. În Eu trebuie să trăiască tot ceea ce duce la voință. Nu există nimic

în această știință care să poată trăi în vreun fel ca un impuls real în voință. Nu există nimic din toate acestea în această știință. Deci este necesar altceva.

Gândiți-vă, dacă astăzi ar exista doar această știință în lume, s-ar spune: Ei bine, găsesc o floare urâtă, găsesc o floare frumoasă, este așa în mod necesar de la natură. Găsesc un om care îi ucide pe alții, găsesc un om care face bine altora, aceasta este așa în mod natural. Tot ceea ce se adresează voinței ar trebui în mod cu totul firesc să fie eliminat. De ce nu este eliminat? Da, dacă nu se mai consideră Eul, dragii mei prieteni, dacă nu mai este admis ca fiind în domeniul unde omul poate ajunge prin observarea lumii, atunci omul trebuie să ajungă la el într-un alt mod. Dacă se vrea totuși să se accepte „legi sociale sau religioase”, așa cum face Ziehen, atunci ele trebuie să fie cumva, într-un alt mod, introduse în om. Adică, dacă se visează în legătură cu lumea exterioară, cu ceea ce este văzut, atunci trebuie ca ceea ce este voit, să fie stimulat într-un fel. Și aceasta poate fi doar opusul visului: beția. Cu alte cuvinte, acel lucru care trăiește în voință trebuie să se instaleze în această voință astfel încât omul să nu ajungă să chibzuiască asupra lui, să nu-l recunoască pe deplin ca impuls de voință. Adică, într-o astfel de epocă, trebuie să se dorească ca omul să nu încerce să vadă clar ceea ce primește ca impulsuri ale sale de voință, ci acestea trebuie să acționeze în el – putem prea bine folosi imaginea – așa cum acționează vinul când omul se îmbată. Așa cum cel care este îmbătat nu are conștiință deplină, așa trebuie în epoca noastră să acționeze ca impuls cele care nu sunt aduse la conștiința deplină. Adică, trăim într-o epocă în care trebuie să refuzăm să examinăm cu adevărat impulsurile de voință în conținutul lor. Confesiunile religioase doresc să ofere impulsuri,

dar nu doresc ca acestea să fie examinate în vreun fel. Ele nu doresc ca conceptele prin care impulsionează voința să fie supuse unei examinări obiective. Acestea toate trebuie să intre în om prin beție.

Putem realmente dovedi acest lucru în prezent. Încercați să ascultați cu adevărat, dar imparțial, cum se vorbește astăzi despre impulsurile religioase. Oamenii se simt cel mai bine atunci când nu li se spune de ce trebuie impulsionate una sau alta, ci când li se vorbește astfel încât ei să se înflăcăreze, să li se ofere concepte pe care nu le aduc complet în conștiință, în care sunt învăluți nebulos. Și în acest domeniu va fi considerat cel mai eminent vorbitor acela care înflăcărează, care aduce foc, foc în suflete, care acordă cât mai puțină atenție faptului că fiecare concept este cu adevărat pătruns de reflecție.

Prin urmare, cei care visează vin și spun: Verificăm Evangheliile. Nu găsim nimic care să arate că în Isus din Nazaret, dacă admitem existența lui, a trăit cu adevărat o ființă extraterestră. Trebuie doar să ne amintim câți dintre cei care visează vin și neagă existența lui Christos, pentru că nu poate fi dovedită pe planul fizic exterior. Pe de altă parte, sunt acei teologi care nici ei nu pot dovedi acest lucru, și prin urmare vorbesc despre Christos astfel încât folosesc concepte care sunt cât mai neclare posibil, care se adresează cât mai mult sentimentelor, pornirilor, instinctelor.

Acest lucru s-a petrecut cu puțin timp în urmă într-un mod ciudat în viața exterioară. Pe de o parte au venit visătorii – a început cu Eduard von Hartmann [23] în domeniul filozofiei și Drews [24] a făcut apoi o întreagă agitație din asta –, și visătorii au ajuns, așa spune, să nege întreaga doctrină testamentară, arătând că: Misteriul de pe Golgota nu este un eveniment

istoric. – Desigur, nici nu poate fi dovedit în domeniul istoriei exterioare, ci trebuie să intrăm în spiritual. Pe de cealaltă parte sunt cei care s-au opus visătorilor. Citiți întreaga literatură și veți vedea: nicăieri nu este ceva chibzuit, științific, ci peste tot sunt cuvinte care pot fi descrise ca fiind cuvinte îmbătate și îmbătătoare. Nicăieri nu este scrupulozitate! Peste tot se vorbește apelându-se la ceea ce trebuie să stârneasce instinctele nemotivate. Așa stau lucrurile în viața noastră sufletească: visul pe de o parte, visul care ar trebui să rezulte ca o viziune asupra lumii pe bază științifică, pe de altă parte beția, care ar trebui să rezulte din ceea ce provine din confesiunea religioasă.

Visul și beția sunt cele care astăzi domină în principal oamenii. Și așa cum visul poate fi alungat numai prin faptul că oamenii se trezesc, beția poate fi alungată numai faptul că oamenii privesc impulsurile interioare în deplină claritate, adică prin a le da oamenilor știința spirituală, care nu poate îmbăta, dar care impregnează în mod real sufletul cu ceea ce sunt impulsurile spirituale. Dar iarăși, oamenii încă nu doresc să participe la acest lucru astăzi. Am spus deja, dacă astăzi unui monist care dorește să întemeieze un monism pe baza științei naturale, care este un monist haeckelian înrăit, îi strigi – ca să-l trezești din vis – știința spirituală, atunci el cade lat, la figurat vorbind, cade lat, ceea ce este firesc; el se simte imediat în neant, conștiința sa încetează, încetează complet. Luați un om obișnuit, care astăzi vrea să facă o viziune asupra lumii doar din știința naturală, și vorbiți-i despre ceea ce rezultă din știința spirituală, pentru el nu înseamnă nimic; nu poate înțelege nimic. Dacă este sincer, va spune: Ei bine, acum începe să se învârtă în capul meu ca o roată de moară. – Adică, cade lat.

În privința beției, este desigur firesc pentru cel care se lasă cu adevărat trezit din beție, ca pentru el să aibă loc o viață religioasă interioară adevărată, limpezită, și va putea să-și adâncească confesiunea în concepte concrete prin faptul că se familiarizează cu impulsurile care vin din știința spirituală. Dar dacă vă adresați celui care nu dorește acest lucru, care nu dorește să-și pătrundă sufletul cu idealul științei spirituale, dacă veniți la el cu acest ideal spiritual-științific și el trebuie să se implice în el, așadar dacă veniți cu știința spirituală la cineva care se află întru totul în domeniul activității teologice de astăzi, el se va trezi din beție într-un mod ciudat, așa cum se trezesc cei care au fost în stare de ebrietate, dar încă nu s-au eliberat complet de efectele organice. El intră într-o stare de mahmureală. Acest lucru poate fi într-adevăr observat. Dacă îi observați pe teologi astăzi acolo unde știința spirituală este mai cunoscută, dar nu este digerată – putem observa acest lucru în special în zona din jurul Dornachului, unde teologii se ocupă mai mult de ea –, dacă observați teologii în ceea ce spun, veți vedea: totul este, în esență, un fel de mahmureală în care sunt aduși prin faptul că acum ar trebui să obțină concepte, idei, conținuturi pentru cele cu care ei doresc doar să se îmbete, și pe care vor să le aducă în structura spirituală a sufletului uman doar într-un mod lipsit de motivație. Ei se dau înapoi speriați de la a fi treziți, nu pot suporta acest lucru, întrucât știu: pentru ei nu va rezulta claritatea, ci – iertați expresia banală – le va vâjâi capul.

Aceste lucruri trebuie să le considerăm, aș spune, în necesitatea lor istorică. Și dacă poate începe situația, dragii mei prieteni, ca știința spirituală să aducă oamenilor cel puțin principiile elementare despre cum putem vedea acum din nou

ceea ce s-a pierdut, cum putem aduce din nou impulsuri în voință, atunci omenirea va dobândi în mod liber ceea ce natura nu va mai da niciodată omului. Astfel vedeți, de asemenea, că programul nostru s-a format cu o anumită necesitate. Dacă ascultați o astfel de conferință ca cea pe care am ținut-o vinerea trecută [25], precum cele pe care le-am ținut de multe ori, în care vreau să atrag atenția pe de o parte asupra dezvoltării gândirii, pe de altă parte asupra dezvoltării voinței, cum pe de o parte gândirea merge mai departe până când omul descoperă voința în gândire, până când prin gândire omul iese din sine, cum de cealaltă parte găsește spectatorul lăuntric, atunci, prin faptul că omul duce gândirea atât de departe încât poate ieși din sine, dai omului posibilitatea de a nu cădea lat când este strigat și trezit. El cade lat pentru că nu poate înțelege cele ce se petrec în exterior și nu are niciun sprijin de care să se țină când el pur și simplu visează și este trezit. Lucrul de care trebuie să se țină este acela la care poate ajunge prin dezvoltarea gândirii, astfel încât să nu ajungă într-o stare internă anorganică, în dezordine, care se numește mahmureală. Acest lucru se produce prin faptul că spectatorul lăuntric, despre care am vorbit, în starea de deplină claritate poate într-adevăr ieși la iveală din interiorul uman. Astfel, ceea ce trebuie mai presus de toate să fie comunicat omenirii este strâns legat de legile interioare reale ale progresului uman.

Numai dacă dumneavoastră, dragii mei prieteni, luați în considerare ceea ce a fost spus astăzi și de multe ori aici și țineți cont de consecințele sale, nu veți cădea în anumite greșeli în care altfel ați cădea iar și iar. Desigur, va fi extrem de greu să evitați anumite greșeli. Astăzi vreau să atrag atenția doar asupra uneia dintre aceste greșeli. Vedeți, mereu se găsesc printre noi

oameni care spun: Ei bine, există, de exemplu, adepții acestei sau acelei confesiuni; să zicem deci, trăiesc într-o populație mai mult sau mai puțin catolică cu un preot catolic. Prietenii noștri cred foarte adesea că dacă îi explică acestui preot că noi îl reprezentăm pe Christos, că vorbim despre Misterul de pe Golgota într-un mod corect, că nu îl negăm pe Christos, vor câștiga prietenia acestui preot. Acest raționament este complet greșit. Niciodată nu este posibil să-i pe câștigi acești oameni prin faptul că le arăți că tu nu negi ceea ce și-au luat ei obligația să reprezinte. Complet imposibil. Chiar v-ați înțelege mai bine cu acești oameni dacă ați putea spune că îl negați pe Christos. Atunci ar spune: „Da, aceștia sunt cei care-l neagă pe Christos. Ei nu fac parte dintre noi. Noi rămânem cu enoriașii noștri, care se lasă învățați prin noi despre Christos pe calea beției.” – Nu spun aceasta, dar o fac. Dar când apar acești oameni care *pe lângă ei* îl afirmă pe Christos, care pe lângă ei susțin chiar că știu ceva pozitiv despre Christos, atunci deci acești oameni sunt conduși pe propria cale, atunci acești oameni sunt de genul care doresc să-l afirme pe Christos pe o altă cale decât ei, și atunci le devin dușmani mult mai tare decât le-ar fi dacă prietenii noștri l-ar nega pe Christos. Pentru că a-l reprezenta pe Christos, preoții consideră că este privilegiul lor, și tocmai acesta este hiba celorlalți, că îl reprezintă pe Christos într-un alt mod. Așadar veți înfuria anumiți teologi împotriva științei noastre spirituale spunându-le: „Da, noi îl reprezentăm pe Christos.” I-ați înfuria mult mai puțin dacă le-ați putea spune – ceea ce, desigur, nu puteți –: „Noi îl negăm pe Christos.” – Tocmai acest lucru îi înfurie, că ne referim la Christos într-un alt context. Cu cele mai bune intenții, prietenii noștri vor spune foarte ușor: „Da, dar ce vreți? Stăm întru totul pe terenul creștinismului.” –

Este cel mai rău lucru pe care îl puteți face, să le spuneți aceasta, pentru că este lucrul care merge cel mai mult împotriva voinței lor.

Așadar, ne-am lovit din nou, dragii mei prieteni, de ceva unde, aș spune, libertatea și necesitatea ne întâmpină într-un mod foarte special. Principalul lucru este: vreau din nou și din nou să clarific că trebuie să nu luăm aceste concepte cu ușurință. Libertatea și necesitatea sunt printre cele mai esențiale concepte umane. Și trebuie să ne fie clar în permanență că trebuie să adunăm laolaltă multe, multe lucruri pentru a ajunge la o înțelegere oarecum corectă a conceptelor de libertate și necesitate. Căci gândiți-vă, pe de o parte, trebuie spus: Unde ar duce dacă omenirea de astăzi ar urma pur și simplu necesitatea naturală? Acest lucru ar duce, bineînțeles, la faptul că s-ar visa tot mai mult și mai mult, și că în cele din urmă oamenii n-ar avea decât acel gri în gri lipsit de spirit, că ar putea să vrea din ce în ce mai puțin, că ar ajunge cu adevărat la o paralizie a voinței. Aceasta este necesitatea. Bineînțeles, trebuie prin libertatea științei spirituale să se lucreze pentru a contracara acest lucru, pentru că acum suntem la punctul de plecare al acelei perioade în care oamenii trebuie ca acele lucruri pe care le au de cucerit pentru libertatea lor, să le cucerească din necesitate interioară, dintr-o necesitate conștientizată. Desigur, putem spune cu toții: Nu ne pasă de ceea ce va fi să se întâmple. Atunci ar apărea ceea ce a fost descris. Ca lucrurile să se petreacă altfel este o necesitate, dar o necesitate pe care nu o putem lua în stăpânire prin nimic altceva decât prin faptul că o recunoaștem și o înțelegem. O necesitate liberă, s-ar putea spune, o autentică necesitate liberă.

Din nou, conceptele de libertate și necesitate se îmbină strâns aici. Ar fi putut părea uneori că doar m-am jucat cu cuvintele „vis și beție”. Chiar nu m-am jucat. Se poate demonstra în detaliu – și așa putea să vă dau multe exemple – cum în ziua de azi oamenii vorbesc cu adevărat ca într-un fel de vis despre realitatea exterioară și despre realitate în întregimea ei, nu doar despre realitatea exterioară. De exemplu, se face adesea o anumită obiecție împotriva a ceea ce avem de prezentat în domeniul nostru al antroposofiei, al științei spirituale. O afirmație foarte populară este atunci: bine, dar cum poți dovedi aceasta? Adică, oamenii cer ca ceea ce este prezentat să fie dovedit prin a-l compara cu realitatea exterioară. Ei pleacă de la supoziția că un concept este valabil numai atunci când se poate arăta că există realitatea exterioară pentru el, și că dovada ar consta în faptul că arăți că există realitatea exterioară corespunzătoare lui. Este un gând atât de infinit de plauzibil, dragii mei prieteni, încât oricine se va considera un mare logician, care spune: „Da, bineînțeles, totul se reduce la a putea dovedi că un concept din realitatea exterioară se leagă de o realitate exterioară.” – Se poate atrage foarte ușor atenția că aceasta nu este o mare logică, ci o veritabilă logică onirică. De obicei, răspund când se spun astfel de lucruri: Nici în domeniul lumii simțurilor exterioare nu poți dovedi realitatea unui lucru, întrucât dacă cineva nu a văzut niciodată în viața sa o balenă, nu i-ai putea dovedi niciodată prin simpla logică că există o balenă, nu-i așa? A arăta, a expune realitatea este ceva complet diferit de ceea ce s-ar putea dovedi [26]. Numai în logica onirică ar putea fi valabil acest lucru.

Pot să o spun și mai clar. Să presupunem că fac un portret al unei persoane care trăiește, iar cineva judecă vizavi de realitate:

acest portret este foarte asemănător. Și acum vrea să-mi explice de ce. Atunci spune: „Da, portretul este asemănător din motivul că dacă pun portretul și persoana împreună, unul arată la fel ca celălalt. Concordanța cu realitatea face asemănarea.” – Concordanța cu realitatea exterioară face asemănarea. De ce spune el că portretul este asemănător? Pentru că el corespunde realității exterioare. Realitatea exterioară este ceea ce este adevărat. Acum să ne gândim, persoana căreia i-am făcut portretul moare, și după treizeci de ani ne uităm la portret. Nu mai este el asemănător după treizeci de ani, întrucât nu mai corespunde realității exterioare? Persoana nu mai este acolo. A fost demult, să presupunem, incinerată. Asemănare depinde de faptul că realitatea exterioară este sau nu prezentă? Pentru gândirea clară, nu. Pentru gândirea onirică se poate spune că totul se reduce la a dovedi un lucru prin faptul că poți arăta că există realitatea exterioară. Doar pentru gândirea onirică, pentru logica onirică, acest lucru este corect. Pentru că, într-adevăr, prin faptul că o persoană trece din existență în non-existență, un portret care i-a fost făcut nu trece din asemănare în neasemănare.

Vedeți, multe lucruri pot deveni necesare atunci când vrei să corectezi logica, mai ales când găsești astăzi în scrierile logice peste tot: „Adevărul unui concept constă în, sau poate fi dovedit prin faptul că arăți realitatea exterioară în lumea fizică.” – Dar această definiție a adevărului este în sine un nonsens, iar nonsensul se arată pur și simplu făcând, de exemplu, o astfel de comparație cu portretul. Dacă deschizi astăzi așa-numitele lucrări științifice – nu cele care se ocupă de știința pură –, ele doar descriu, și dacă rămâi la descriere, ei bine, ce rău este dacă rămâi într-un simplu vis? Cine vrea doar să descrie visul vieții

exterioare și nu pretinde că construiește o viziune asupra lumii, poate face acest lucru. Dar cine construiește pe acesta o viziune asupra lumii, aduce o viziune onirică. Și puteți vedea acest lucru: acolo unde se face astăzi această tranziție, găsiți de cele mai multe ori filozofie onirică. Este de-a dreptul grotesc, dragii mei prieteni, cum oamenii nu pot gândi, adică nu pot gândi astfel încât să se afle cu gândirea lor în ceea ce ar trebui să se afle. Așa că am copiat o propoziție de la pagina 208 a acestor conferințe ale profesorului Ziehen, prin care vrea să atragă atenția în mod deosebit că nu se poate ajunge la voința care stă la baza unei acțiuni. El spune astfel: „Gândirea constă într-un șir de reprezentări și psihicul” – adică sufletescul – „într-o acțiune, este de asemenea un șir de reprezentări, care are doar particularitatea că ultima sa verigă este o reprezentare a mișcării.”

Așadar, avem aici ceasul. Eu apuc acest ceas. Voința este exclusă, nu-i așa? Văd ceasul. Aceasta este acum o reprezentare. Voința nu este prezentă și văd ceasul. Acest ceas acționează în mine într-un fel, determinând cortexul cerebral să se miște într-un fel și de la cortexul cerebral trece la o zonă motorie, așa cum spune fiziologia. Așadar, aceasta trece la cealaltă. Aceasta este reprezentarea mișcării. Am mai întâi o reprezentare a ceasului și la actul reprezentării mișcării se adaugă – nu prin voință, ci doar prin reprezentarea mișcării –, reprezentarea mișcării. „Am doar un șir de reprezentări”, spune Ziehen. Gândirea constă într-un șir de reprezentări, iar psihicul într-o acțiune este de asemenea un șir de reprezentări. Voința este fără îndoială exclusă. Nu este deloc înăuntru, ci observ mai întâi ceasul și apoi observ mișcarea mâinii mele. Aceasta este tot. Dragii mei prieteni, logica care se află în acest lucru o puteți descoperi

prin faptul că transpuneți această propoziție într-o altă propoziție. Puteți spune următoarele: Gândirea constă într-o serie de reprezentări. Așa, acum sunt încă aici. Și partea psihică a faptului de a privi o mașină este doar un șir de reprezentări, care are doar particularitatea că ultima sa verigă este reprezentarea unei mașini în mișcare. – Acolo aveți exact același lucru. Ați eliminat pur și simplu forța motrice a mașinii. Ați adăugat doar reprezentarea mașinii în mișcare la ceea ce ați gândit anterior.

Așa funcționează această logică a visului. Desigur, când este vorba de lumea exterioară, omul care are această logică onirică încă acceptă că există anumite impulsuri. Când este vorba de interior, nu mai acceptă acest lucru, deoarece vrea să elimine voința. Astfel, întreaga carte este străbătută de o astfel de logică onirică. Peste tot este străbătută de ceea ce se poate caracteriza: elimină voința. Atunci însă elimină și eul. Și aceasta este interesant. Anume, eul nu este altceva decât un șir de reprezentări. Acest lucru este expus în mod explicit într-un anume loc, cum că Eul este doar un șir de reprezentări.

Interesant este următorul lucru care se poate întâmpla. Iertați-mă că vă povestesc, așa spune, despre cele mai intime secrete ale pregătirii pentru o astfel de conferință ca cea de astăzi. Nu-i așa?, trebuia să țin conferința de astăzi. Am vrut ca ceea ce v-am explicat să nu vă spun doar din ansamblul general, ci am vrut să vă indic cazul concret. Pentru aceasta a trebuit, desigur, să iau această carte și să o studiez toată din nou. Și am studiat-o. Desigur, nu vă pot citi întreaga carte, ci trebuie să mă limitez la anumite pasaje pe care să le prezint. Am vrut să vă arăt cum actualul mod științific-oniric de a vedea lumea nu poate conține voința, cum voința nu este cu adevărat prezentă în ea.

V-am arătat acest lucru în această carte, ce spune autorul acestei cărți. Apoi am vrut să vă atrag atenția în mod special asupra a ceea ce a spus autorul despre voință, adică ceea ce spune împotriva voinței. Și atunci m-am uitat la sfârșitul cărții, la index: „voință”, aha, pagina 205 și următoarele. Și m-am întors iar să văd ce spune autorul despre voință. Dar, de asemenea, v-am spus astăzi că pentru lumea fizică voința este perceptibilă inițial doar în Eu, astfel încât, atunci când vorbim despre adevăratul Eu, trebuie să vorbim de fapt despre „Eul voitor”. Ar trebui așadar să vă mai arăt și cum cel care are doar o viziune onirică pe baza științei, vorbește despre Eu. Că el neagă pur și simplu voința, v-am citit un pasaj: reprezentarea mișcării – voința este exclusă. Am vrut să vă mai citesc repede încă ceva, ce spune el despre Eu. Am luat din nou registrul: Eu – „Eu” nu apare deloc! [27] Este, desigur, foarte consecvent. Avem așadar o carte despre psihologia fiziologică, deci o carte despre știința sufletului [psihologie], dar Eul nu apare în ea! Nu este menționat deloc în index, și dacă parcurgeți cartea, veți vedea că apare reprezentarea Eului, care este, bineînțeles, o reprezentare. Reprezentările le acceptă, ele sunt pentru el doar un alt cuvânt pentru procesele mecanice ale creierului. Dar Eul ca atare nu apare deloc, este înlăturat.

Așadar, este deja un ideal să se excludă Eul. Dar dacă omenirea se lasă în voia naturii, Eul va fi cu adevărat înlăturat în perioada a șasea postatlanteană; căci dacă vor lipsi impulsurile voinței, care provin din centrul propriei ființe, atunci nu se va mai vorbi despre un Eu. Oamenii au avut ca sarcină în perioada a cincea să se înalțe la un Eu. Dar acest Eu li s-ar putea pierde din nou dacă nu îl caută în mod real printr-o străduință interioară. Cine știe ceva despre astfel de lucruri în

lume poate spune cât de mulți oameni, din păcate, întâlnești deja în ziua de azi, care vorbesc despre faptul că simt o slăbire a Eului lor. Câți oameni deja în ziua de azi nu știu ce să facă cu ei înșiși, pentru că nu știu să umple în mod concret natura sufletului lor cu conținuturi spirituale. Acesta este un capitol în fața căruia ne aflăm ca în fața unui capitol de jale interioară de nedescris, care deja în prezentul nostru trăiește mai mult decât se crede de obicei. Căci numărul acelor oameni care se simt fără ieșire, pierduți când se confruntă cu lumea întrucât nu găsesc în interiorul lor impulsuri pentru a purta acest Eu prin lumea aparențelor, devine din ce în ce mai mare.

Acest lucru este iarăși legat de ceea ce am explicat de mai multe ori și aici: că abia în perioada de până acum a fost necesar ca oamenii să ajungă la reprezentarea Eului, la ideea de Eu; și suntem în perioada în care oamenii tocmai ajung la veritabila reprezentare a Eului. Știți că limba latină, ca limbă a celei de-a patra perioade, a recurs la „Ego” doar în mod excepțional. Nu se vorbea încă despre Eu, ci ei încă îl aveau înăuntrul verbului. Cu cât dezvoltarea lumii, inclusiv dezvoltarea limbilor, se apropia de perioada a cincea postatlanteană, cu atât mai mult Eul a fost separat de verb. Prin impulsul lui Christos, acest Eu trebuie să fie găsit în mod corespunzător. Și faptul că în Europa Centrală acest Eu se leagă în modul cel mai pur de impulsul lui Christos se exprimă lingvistic prin faptul că în „Eul” (în germană: *Ich*) nostru sunt exprimate, printr-o necesitate spirituală interioară a dezvoltării progresive, inițialele lui Christos: I-CH, Iisus Christos.

Acest lucru poate părea un vis pentru cel care dorește să rămână astăzi în domeniul științei onirice. Pentru cel care se trezește din acest mod de a vedea lumea în vis, aceasta este un

mare și semnificativ adevăr. „Eu” exprimă legătura omului cu Iisus Christos. Dar acest Eu oameni trebuie să și-l mențină prin umplerea lui cu conținuturile științei spirituale. Îl vor putea umple doar prin faptul că fac ca libertatea să devină necesitate prin știința spirituală. Într-adevăr, cum ar fi putut spune oamenii în vremurile trecute că a-și aduce aminte viețile pământești anterioare ar fi fost normalul pentru oameni? Pentru viețile pământești viitoare, acest lucru va fi normalul.

Cu cât oamenii din perioada a cincea postatlanteană vor înțelege esența Eului lor și îl vor însufleți, va deveni normalul faptul că din ce în ce mai mult în vremurile care vor veni, oamenii își vor aduce aminte de vieților lor pământești anterioare. S-ar putea spune la fel de bine: știința spirituală este pregătirea corectă pentru a-și aduce aminte în modul corect de viețile pământești anterioare. Dar cei care fug de știința spirituală vor trăi cu această amintire astfel încât nu o vor putea aduce la suprafață în sufletul lor. Înăuntru le va lipsi ceva. Adică, oamenii se vor împărți în două clase. Unii vor ști: dacă scot la iveală lăuntricul cel mai profund al sufletului meu, mă va duce înapoi la viețile pământești anterioare. Ceilalți vor simți un imbold interior care se exprimă într-o tânjire după ceva, și ceva nu va vrea să iasă la suprafață, de-a lungul întregii încarnări ceva nu va vrea să iasă la suprafață; rămâne ca un concept pe care îl cauți și nu-l poți găsi. Aceasta va fi urmarea lipsei pregătirii pentru amintirea vieților pământești anterioare.

Vorbim despre ceea ce este real atunci când se vorbim despre aceste lucruri, întru totul real. Trebuie mai întâi să fi înțeles cu adevărat esența Eul prin știința spirituală, dacă vrei să-ți amintești de el în viețile pământești viitoare. Căci, poți să-ți amintești de ceva la care nu te-ai gândit, pe care nu ți l-ai

reprezentat niciodată? Prin urmare, este de mirare că oamenii acum nu pot încă să-și amintească de Eu, deoarece în perioadele anterioare încă nu și-l reprezentaseră? Totul poate fi înțeles cu o logică adevărată. Dar, bineînțeles, logica onirică a așa-numitului monism din timpul nostru se va împotrivi la ceea ce trebuie să rezulte din logica adevărată a științei spirituale.

NOTE

Baza textului: Conferințele au fost stenografiate oficial de Helene Finckh. Textul publicat se bazează pe transpunerea lor în text clar.

Titlul ciclului de conferințe provine de la Rudolf Steiner.

Lucrările lui Rudolf Steiner care au fost publicate în cadrul Operelor Complete sunt indicate în note cu numărul de bibliografie (GA).

1. *Tabelul antinomiilor:* Immanuel Kant, „Critica rațiunii pure”, Secțiunea a II-a, Cartea a II-a, ediția a 2-a, Riga 1787. Rudolf Steiner discută antinomiile și în conferința de la Hanovra, 28 decembrie 1911 în *Lumea simțurilor și lumea spiritului*, GA 134; de asemenea, conferința de la Berna, 9 ianuarie 1916 în *Unirea spirituală a omenirii prin impulsul lui Christos*, GA 165.
2. Exemplul numeric este prezentat mai detaliat în conferința de la Dornach, 16 ianuarie 1916 în *Unirea spirituală a omenirii prin impulsul lui Christos*, GA 165.
3. *Matthias Claudius*, 1740-1815, poet și jurnalist german. Rudolf Steiner abordează acest incident și în conferința de la Berlin, 4 aprilie 1916 în *Prezent și trecut în spiritul omenesc*, GA 167, și în conferința de la Dornach, 8 octombrie 1917 în *Fundamentele spirituale al lumii exterioare*, GA 177.

4. *Thrandorff* K.F.E., 1782-1863, „Diavolul – deloc o născocire dogmatică” – Scrisoare deschisă către Dr. Sydow, predicator la Biserica nouă din Berlin, Berlin 1853. (Oskar von Sydow, 1811-1886, cleric, profesor și scriitor german evanghelic-luteran.)
5. *în cursul conferințelor publice pe care le voi ține aici în viitorul apropiat: Vezi Din viața spirituală central-europeană*, GA 65, în special conferința de la Berlin, 25 februarie 1916 „O aspirație uitată înspre știința spirituală în cadrul dezvoltării gândirii germane”.
6. *În conferințele care au fost ținute recent aici: Vezi conferința de la Berlin, 20 noiembrie 1915 în Formarea destinului și viața de după moarte*, GA 157a.
7. *pe care l-am indicat în repetate rânduri: Vezi de exemplu conferința de la Dornach, 15 noiembrie 1914 în Legătura omului cu lumea elementară*, GA 158; conferința de la München, 3 decembrie 1914 în *Europa Centrală între Est și Vest*, GA 174a; conferința de la Stuttgart, 14 februarie 1915 în *Temeiurile spirituale ale Primului Război Mondial*, GA 174b; conferința de la Berlin, 28 noiembrie 1914 în *Destine ale oamenilor și destine ale popoarelor*, GA 157.
8. *second sight: Vezi conferința de la Penmaenmawr, 25 august 1923 în Cunoașterea inițiativă*, GA 227.
9. *Ernst Haeckel*, 1834-1919, om de știință și filosof german. Titlul cărții este «Ewigkeit — Weltkriegsgedanken über Leben und Tod, Religion und Entwicklungslehre» (Veșnicie – gânduri din Războiul Mondial despre viață și moarte,

- religie și teoria evoluției), Berlin 1915. Vezi de asemenea conferința de la Berlin, 24 martie 1916 în *Din viața spirituală central-europeană*, GA 65; conferința de la Berlin, 19 decembrie 1915 în *Unirea spirituală a omenirii prin impulsul lui Christos*, GA 165; conferința de la Hamburg, 16 februarie 1916 în *Legătura dintre cei vii și cei morți*, GA 168.
10. *Madame de Staël* (Germaine de Staël), 1766–1817, personalitate proeminentă în cercurile intelectuale ale vremii în Paris și Geneva, om de litere, critic literar, filosof.
11. *Franz von Spaun*, 1753-1826 , jurist, matematician și scriitor austriac. Scrieri diverse München 1822, volumul al doilea „Protestația împotriva apoteozei staeliane a Faustului goethean”. Vezi și conferința de la Berlin, 3 februarie 1916, „Peregrinarea lui Faust prin lume și renașterea lui din viața spirituală germană” în *Din viața spirituală central-europeană*, GA 65.
12. *să fie creat un dignus vindice nodus*: să fie creată o intrigă cu un nod (o situație dificilă) demn să fie deznodat printr-o intervenție miraculoasă de Dumnezeu. Expresie provenită din „Arta Poeticului” de Horațiu (sec.I î.Hr.): „Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit”, cu sensul: Zeul nu intervine decât dacă este un nod demn de un astfel de deznodător.
13. *Marinelli*: personaj din piesa „Emilia Galotti” de Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781).

14. *Max Reinhardt* (inițial Goldmann), 1873-1943, regizor și producător teatral, la acea vreme director al Deutsches Theater din Berlin.
15. *cum locuiește în noi acel al doilea om*: Vezi conferințele de la Berlin, 3 și 10 decembrie 1915 în *Din viața spirituală central-europeană*, GA 65.
16. *Am atras atenția, la acea vreme când m-am referit la acest lucru*: Conferința de la Berlin, 18 noiembrie 1915, în *Formarea destinului și viața de după moarte*, GA 157a; mai detaliat în conferința de la Dornach, 24 iulie 1915, în *Probleme privind arta și viața în lumina științei spirituale*, GA 162.
17. *Baruch Spinoza*, 1632 – 1677, filosof olandez unul dintre cei mai importanți exponenți ai raționalismului secolului al XVII-lea și una dintre figurile timpurii și de referință ale Iluminismului. Vezi Rudolf Steiner în *Filosofia libertății*, capitolul: „Acțiunea conștientă a omului”. Acolo se găsește un citat detaliat din cea de-a 62-a scrisoare a lui Spinoza din 1674, unde el folosește exemplul unei pietre care zboară din cauza unei coliziuni, pentru a ridica o obiecție la ideea de libertate.
18. *Lessing proiectase un „Faust”*: Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781), filosof, scriitor, critic german. În conferința de la Dornach, 8 septembrie 1924 în *Modelarea vorbirii și arta dramatică*, GA 282, scena spiritelor din „Faust” a lui Lessing este reprodusă ca exemplu.

19. „întinerim” în privința trupului eteric: vezi conferința de la Dornach, 5 septembrie 1915 în *Șansă, necesitate și providență*, GA 163.
20. *Arthur Schopenhauer*, 1788-1860, filosof german. Rudolf Steiner oferă o imagine vie a acestui filosof în *Biografii și schițe biografice 1894-1905*, GA 33, și o scurtă prezentare a lumii sale de gândire în *Enigmele filosofiei*, GA 18.
21. *Bernhard Bolzano*, 1781-1848. Filosof și matematician, hirotonisit preot în 1805. Profesor de studii religioase la Praga, demis în 1819 din cauza credințelor sale liberale; a scris o teorie științifică. Rudolf Steiner se referă mai detaliat la cartea sa „Athanasia sau temeiturile nemuririi sufletului” în conferința de la Berlin, 24 martie 1916, în *Din viața spirituală central-europeană*, GA 65.
22. *Theodor Ziehen*, 1863-1950, neurolog, psihiatru, psiholog. Rudolf Steiner se referă adesea la cartea sa „Ghid de psihologie fiziologică”.
23. *Eduard von Hartmann*, 1842-1906. Principalele lucrări: „Filosofia inconștientului”, „Fenomenologia conștienței morale”. Rudolf Steiner o tratează în *Enigmele filosofiei*, GA 18. În conferința de la Berlin, 31 martie 1917, în *Spirit și substanță, viață și moarte*, GA 66, Rudolf Steiner descrie în detaliu modul în care Eduard von Hartmann este incapabil să pătrundă în sufletescul real.
24. *Arthur Drews*, 1865-1935. Profesor de filozofie, elev al lui Eduard von Hartmann, a scris, printre altele, „Mitul lui Christos”, 2 volume Jena 1909/1911. Rudolf Steiner

comentează acest punct de vedere în conferința de la Berlin, 8 mai 1910, în *Impulsul lui Christos și dezvoltarea conștiinței Eului*, GA 116.

25. *conferință ... vinerea trecută*: Berlin, 4 februarie 1916, „Viață sufletească sănătoasă și cercetare spirituală” în *Din viața spirituală central-europeană*, GA 65.

26. *De obicei, răspund când se spun astfel de lucruri...*: Rudolf Steiner a folosit de mai multe ori exemplul cu balena referitor la logica obiectiilor privind dovedirea adevărurilor și realităților spirituale. De exemplu în conferința de la Berlin, 7 noiembrie 1912, din *Rezultate ale cercetării spirituale*, GA 62: „Când este comunicată știința spirituală, nu este vorba de a furniza dovezi. Când este vorba de aceasta, trebuie mai întâi să înțelegem esența dovezii. Dacă nu s-ar fi întâmplat niciodată în lume ca cineva să fi văzut o balenă, nimeni nu ar fi putut dovedi că există o balenă. Din toate cunoștințele pe care le are cineva, nu ar putea niciodată să dovedească existența unei balene, pentru că o balenă este o realitate, iar realitățile nu le poți dovedi, ci poți doar să trăiești experiența lor. Acest lucru spune ceva extraordinar de important despre logică.”

27. *„Eu” nu apare deloc*: Rudolf Steiner comentează acest lucru mai detaliat în conferința de la Dornach, 17 decembrie 1917, în *Necesitate istorică și libertate. Acțiuni din lumea morților asupra destinului*, GA 179 și în conferința de la Berlin, 7 februarie 1918, în *Veșnicul în sufletul omenesc. Nemurire și libertate*, GA 67. În edițiile ulterioare ale cărții

lui Ziehen se găsesc în index cuvintele cheie „Eu-reprezentare” și „Eu-unitate”.